

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

На правах рукопису

БЕРДИЧЕНКО ІРИНА ОЛЕГІВНА

УДК 343.533.2

**МАРКИ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ, КОНТРОЛЬНІ МАРКИ,
ГОЛОГРАФІЧНІ ЗАХИСНІ ЕЛЕМЕНТИ ЯК ПРЕДМЕТ СУСПІЛЬНО
НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Науковий керівник
Микитчик Олександр Васильович,
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5-15
РОЗДІЛ 1. МАРКИ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ, КОНТРОЛЬНІ МАРКИ, ГОЛОГРАФІЧНІ ЗАХИСНІ ЕЛЕМЕНТИ ЯК ПРЕДМЕТ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ, ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	16-73
1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження марок акцизного податку, контрольних марок, голографічних захисних елементів як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності.....	16-35
1.2. Історичний розвиток норм кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, одержання чи підроблення марок акцизного податку, контрольних марок, голографічних захисних елементів.....	35-53
1.3. Досвід зарубіжних країн щодо кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, одержання чи підроблення марок акцизного податку, контрольних марок, голографічних захисних елементів.....	54-69
Висновки до розділу 1.....	69-73
РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННО ВИГОТОВЛЕНИХ, ОДЕРЖАНИХ ЧИ ПІДРОБЛЕНИХ МАРОК АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ, КОНТРОЛЬНИХ МАРОК, ГОЛОГРАФІЧНИХ ЗАХИСНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЯК ПРЕДМЕТА СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	74-160
2.1. Марки акцизного податку як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності.....	74-119
2.2. Контрольні марки як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності.....	119-138

2.3. Голографічні захисні елементи як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності.....138-153

Висновки до розділу 2.....153-160

РОЗДІЛ 3. СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ВІДМЕЖУВАННЯ СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ОЗНАКАМИ ЯКИХ Є МАРКИ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ, КОНТРОЛЬНІ МАРКИ ТА ГОЛОГРАФІЧНІ ЗАХИСНІ ЕЛЕМЕНТИ, ТА КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА СУКУПНІСТЮ.....161-186

3.1. Співвідношення суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, предметом і засобом яких є марки акцизного податку, контрольні марки та голографічні захисні елементи.....161-170

3.2. Відмежування суспільно небезпечних діянь, предметом яких є марки акцизного податку, контрольні марки, голографічні захисні елементи, та кваліфікація цих злочинів за сукупністю.....171-183

Висновки до розділу 3.....183-186

ВИСНОВКИ.....187-193

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....194-220

ДОДАТКИ.....221-256

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГПУ	Генеральна прокуратура України
ГЗЕ	голографічні захисні елементи
ДПА	Державна податкова адміністрація
Закон № 5283-VI	Закон України від 18.09.2012 № 5283-VI “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за фальшування марок акцизного збору”
КК	Кримінальний кодекс України
КМУ	Кабінет Міністрів України
КУпАП	Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС	Міністерство внутрішніх справ України
ППВСУ	постанова Пленуму Верховного Суду України
ПК	Податковий кодекс України
РБ	Республіка Білорусь
РФ	Російська Федерація
УКТ ЗЕД	українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності
ЦК	Цивільний кодекс України
БПК	банківська платіжна картка

ВСТУП

Актуальність теми. За сучасних скрутних соціально-економічних умов в Україні одним з нагальних завдань держави є забезпечення поповнення державного бюджету, захист системи оподаткування та додержання прав і законних інтересів споживачів. Задля надійної охорони зазначених суспільних відносин держава вживає комплекс заходів, спрямованих на протидію протиправним діям у сфері господарської діяльності. Ці заходи можуть мати різноманітний характер, зокрема, фінансові санкції (штрафи), адміністративна відповідальність і навіть кримінальна, якщо попередні не дали бажаного результату.

Серед суспільно небезпечних діянь, які порушують нормальну діяльність фінансово-кредитної системи держави, призводять до суттєвих втрат бюджету та дискредитують імідж України на міжнародній арені, одними з найбільш поширених є посягання, пов'язані з обігом підроблених марок акцизного податку¹, контрольних марок і голографічних захисних елементів (далі – ГЗЕ), тобто документів (знаків), які засвідчують сплату державі акцизного податку і обов'язкових платежів, підтверджують справжність товарів, що реалізуються (ст. 199 “Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів” і ст. 216 “Незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок” Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Незаконні дії з окресленими вище предметами мають високий ступінь суспільної небезпеки, оскільки їх вчинення підриває довіру громадян до

¹ 28.12.2014 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 7-8, № 9, ст. 55), на підставі якого у назві та ч. 1 ст. 199 КК України слово «збору» замінено словом «податку», відтак у цій дисертації буде використовуватися термін «марки акцизного податку» замість терміна «марки акцизного збору».

виробників товарів, які повинні гарантувати їх якість, що зашкоджує чесній діловій репутації, призводить до порушення авторських і суміжних прав, а також прав і законних інтересів споживачів, а найголовніше – відчутно зменшують надходження до державного бюджету. Однак ужитті державою заходи щодо забезпечення кримінально-правової охорони марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ від злочинних посягань виявилися недостатньо ефективними (зокрема це стверджують 84,4% опитаних респондентів), а отже існує необхідність в удосконаленні положень КК України в цьому напрямі.

За офіційними даними Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) та Генеральної прокуратури України (далі – ГПУ), у 2008 р. зареєстровано відповідно 1619 злочинів, передбачених ст. 199 КК України, та 180 – передбачених ст. 216 КК України; у 2009 р. відповідно 1648 та 204; у 2010 р. – 1014 та 172; у 2011 р. – 718 та 130; у 2012 р. – 460 та 130; 2013 р. – 1188 та 5, 2014 р. – 670 та 0, у 1-му півріччі 2015 р. – 362 та 1 (див. додаток А). Очевидно, що у 2012 р. відбулося зниження реєстрації злочинів, передбачених ст. 216 КК України, що можна пояснити таким чином: відповідно до Закону України від 18.09.2012 р. № 5283-VI “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за фальшування марок акцизного збору” (далі – Закон № 5283-VI) [1] вказівку на “марки акцизного податку” як предмет злочину було вилучено зі ст. 216 КК України та перенесено до ст. 199 КК України (отже, злочинний намір винних осіб спрямований передусім на вчинення незаконних дій щодо марок акцизного податку).

Крім того, необхідно звернути увагу на латентний характер зазначених суспільно небезпечних діянь. Наприклад, за інформацією Міністерства доходів і зборів України (нині – Державна фіскальна служба України) у 2011 р. з незаконного обігу вилучено 2,4 млн шт. марок акцизного податку, тоді як незаконного виробництва цих марок не було виявлено; у 2012 р. – 7,1 млн шт. марок акцизного податку та виявлено лише один випадок їх незаконного виробництва; за 10 місяців 2013 р. було вилучено 41,7 млн шт. марок акцизного

податку та припинено два випадки їх незаконного виробництва. Щодо ситуації з контрольними марками, то у 2011 р. з незаконного обігу вилучено контрафактної продукції на суму 6 млн грн, у т.ч. маркованої контрольними марками на суму 2,5 млн грн та припинено одне незаконне виробництво таких марок; у 2012 р. – на суму 4,8 млн грн, у т.ч. маркованої контрольними марками – на суму 105,3 тис. грн (незаконне виробництво контрольних марок у названий період не виявлено); у 2013 р. – на суму 2,3 млн грн, у т.ч. маркованої контрольними марками на суму 2,3 млн грн (незаконне виробництво контрольних марок у цей період не виявлено) (див. додаток Б). Також відбулося зменшення кількості засуджених за вчинення злочину, передбаченого ст. 216 КК України (див. додаток В).

Наведені приклади дають підстави для таких висновків: статична звітність навряд чи відбиває реальну об'єктивну картину щодо злочинів, передбачених ст.ст. 199 і 216 КК України; законодавець вдавався до корегування місця розташування певних предметів у згаданих статтях; змінювалася та уточнювалася назва відповідних предметів у цих злочинів тощо.

Теоретичну основу дисертаційної роботи склали праці вітчизняних і зарубіжних науковців минулого і сучасності, передусім з кримінального права та кримінології. Теоретичним підґрунтям дисертації є, зокрема, праці П. П. Андрушка, Л. С. Білогриць-Котляревського, М. І. Бажанова, П. С. Берзіна, М. О. Буртового, П. А. Вороб'я, Н. О. Гуторової, О. М. Джужі, О. О. Дудорова, О. Г. Колба, М. Й. Коржанського, Є. В. Лащука, С. Я. Лихової, С. І. Марка, А. Г. Манькова, В. Р. Мойсика, А. А. Музики, Б. С. Нікіфорова, Г. П. Новосьолова, В. Я. Тація, А. Н. Траїнина, Н. О. Тимошенко, В. В. Кузнецова, А. В. Савченка, І. В. Сингаївської, Т. Л. Сергєєвої, І. С. Самощенко, А. А. Піонтковського, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, В. В. Чернея, В. І. Шакуна, В. К. Шкарупи, Л. Етель та ін.

Водночас, вчені, які досліджували питання предмета злочину, у т.ч. злочинів у сфері господарської діяльності, приділяли увагу лише окремим аспектам кримінально-правової охорони марок акцизного податку,

контрольних марок і ГЗЕ як предмета злочину. Ці питання порушували у своїх роботах Н.О. Гуторова (“Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України”, 2002 р.) [2], Є.В. Лащук (“Предмет злочину в кримінальному праві України”, 2005 р.) [3], О.О. Дудоров (“Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України”, 2007 р.) [4], І.В. Кириченко (“Запобігання злочинам у сфері обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів”, 2009 р.) [5], М.О. Буртовий (“Документ як предмет злочинів у сфері господарської діяльності”, 2010 р.) [6] та деякі інші. Останнім часом питання кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 199 КК України, активно розробляє І.М. Михайлов [7, с. 298-304, 8 с. 209-216, 9 с. 32-34].

Проте у названих вище працях науковці досліджували елементи та ознаки складів злочинів, передбачених ст. 199 та ст. 216 КК України, які у 2012–2014 рр. зазнали суттєвих законодавчих змін, та розглядали лише окремі дискусійні питання щодо марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предмета злочинів у сфері господарської діяльності. Отже є необхідність у комплексному кримінально-правовому дослідженні зазначених предметів, а саме: розширити теоретичні знання про їх поняття, ознаки, сутність та взаємозв'язки з іншими елементами й ознаками тих складів злочинів, в яких вони законодавчо передбачені; вивчити історичний і зарубіжний досвід відповідальності за суспільно небезпечні діяння, предметом яких є марки акцизного податку, контрольні марки і ГЗЕ; кваліфікацію суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, предметом яких є згадані марки та елементи, а також відмежувати їх від інших предметів у складах суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності тощо. Дискусійними є й наслідки змін до ст.ст. 199 і 216 КК України, які були внесені відповідно до Закону України № 5283-VI, в частині дотримання принципів побудови норм Особливої частини цього Кодексу [1].

Загалом питанням про специфіку марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської

діяльності в Україні приділено недостатньо уваги. І це при тому, що зазначені предмети відіграють важливу економічну роль у господарській діяльності різноманітних суб'єктів, забезпечуючи на підставі використання високих технологій контроль, облік і легальний обіг відповідної продукції, виробів, документів і товарів. Звідси всебічне теоретичне та практичне розроблення питань, пов'язаних із названими марками та елементами як предметом суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, слугуватиме удосконаленню національного кримінального законодавства та правозастосовної практики. Усе це свідчить про актуальність теми обраного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1209-р); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015–2019 роки (наказ МВС України від 16.03.2015 р. № 275), та Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки (п. 1.2.2). Тема дисертації затверджена Вченою радою Київського національного університету внутрішніх справ (нині – Національна академія внутрішніх справ) 25.11.2008 р. (протокол № 3) та внесена до Переліку тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права, розглянутих і схвалених відділеннями НАПрН України 2009 р. (п. 982). Тему дисертації уточнено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 03.07.2015 р. (протокол № 15).

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є комплексне розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за злочини, предметом яких є марки акцизного податку, контрольні марки і ГЗЕ.

Для досягнення цієї мети було поставлено такі задачі:

– розкрити теоретико-методологічні засади дослідження марок акцизного податку, контрольних марок, ГЗЕ як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності;

– провести історико-правовий аналіз розвитку норм про кримінальну відповідальність за незаконне виготовлення, одержання, використання, підроблення чи збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного податку, контрольних марок, ГЗЕ;

– здійснити порівняльно-правове дослідження кримінальної відповідальності за незаконні діяння з названими марками та елементами за КК України та кримінальним законодавством окремих зарубіжних країн;

– розробити на підставі теоретичних позицій і практичних підходів положення щодо поняття, ознак та особливостей марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предмета суспільно небезпечних діянь;

– дослідити питання про співвідношення та відмежування суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, ознаками яких є названі марки і елементи, та кваліфікацію цих злочинів за сукупністю;

– провести власні емпіричні дослідження, у т.ч. й опитування респондентів, вивчення матеріалів судової практики, узагальнення й аналіз їх результатів;

– сформулювати пропозиції щодо удосконалення окремих статей кримінального законодавства України у контексті охорони марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері господарської діяльності, що забезпечують кримінально-правову охорону марок акцизного податку, контрольних марок і голографічних захисних елементів.

Предмет дослідження – марки акцизного податку, контрольні марки, голографічні захисні елементи як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності.

Методи дослідження обрано з огляду на поставлену мету і задачі, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження. Було використано, зокрема, такі

наукові методи: діалектичний – при дослідженні положень про кримінальну відповідальність за незаконні дії з марками акцизного податку, контрольними марками та ГЗЕ, завдяки виявленню тези й антитези крізь призму провідних концепцій науковців щодо характеристики окремих елементів складів злочинів, передбачених ст.ст. 199 і 216 України (в усіх розділах); історико-правовий – при вивченні історичних витоків і генезису поняття та ознак досліджуваних предметів злочинів, їх місця у відповідних складах злочинів, а також розвитку поглядів вчених щодо цього (підрозділ 1.2); системно-структурний – при проведенні комплексного аналізу складників предмета дослідження як елементів єдиного цілого (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); логіко-догматичний – для виявлення недоліків у нормах КК України, які передбачають відповідальність за незаконні дії з марками, контрольними марками та ГЗЕ (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.2); герменевтичний – для інтерпретації нормативних положень щодо кримінальної відповідальності за незаконні дії з марками, контрольними марками і ГЗЕ (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2); порівняльно-правовий (компаративістський) – для аналізу норм кримінального законодавства України і зарубіжних країн щодо відповідальності за незаконні дії з окресленими вище предметами (підрозділ 1.3); соціологічний – для узагальнення результатів соціологічних досліджень, матеріалів судової практики щодо застосування норм КК України, які передбачають відповідальність за незаконні дії з названими марками та елементами (підрозділи 2.1, 2.3); узагальнення – для формування, на основі вже існуючих у юридичній літературі позицій і думок, нових пропозицій щодо розмежування понять марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предмета злочинів, а також їх співвідношення з іншими предметами злочину, передбаченого ст. 199 КК України (підрозділи 2.1, 3.2); моделювання – при розробленні моделей нових кримінально-правових норм Особливої частини КК України (висновки).

Емпіричну базу дослідження становлять: зведені дані вибіркового вивчення 178 кримінальних проваджень (справ) за ст.ст. 199 і 216 (у т.ч. за сукупності злочинів, передбачених ст.ст. 203-1 і 204) КК України,

розслідуваних органами досудового розслідування у 2008–2014 рр. і 1 півріччі 2015 р., з дванадцяти областей України та м. Києва; результати анкетування 321 практичних працівників, зокрема слідчих і працівників оперативних підрозділів з 14 областей України та міста Києва; показники статистичної звітності МВС України (за 2008–2014 рр., 1 півріччя 2015 р.) щодо виявлення злочинів, передбачених ст.ст. 199 і 216 КК України, та Державної судової адміністрації України (за 2008–2014 рр., 1 півріччя 2015 р.) щодо розгляду кримінальних проваджень (справ), відкритих за цими злочинами. Крім цього, використано особистий 21-річний досвід слідчої роботи дисертанта.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що пропонується дисертація є першим у кримінально-правовій науці України комплексним монографічним дослідженням марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності. На основі проведеного дослідження автором сформульовано низку положень, висновків і пропозицій, нових у концептуальному плані та важливих для юридичної практики :

уперше:

– визначено кримінально-правову специфіку марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, зокрема з'ясовано їх ознаки та інші ключові характеристики;

– запропоновано виділити шість історичних періодів розвитку законодавства щодо кримінальної відповідальності за незаконні діяння з марками акцизного податку, контрольними марками і ГЗЕ, з огляду на такі сукупні критерії: а) розвиток вітчизняного кримінального законодавства, б) об'єкт посягання, в) предмет злочину;

– наведено докази щодо необхідності: виключення з назви ст. 199 КК України та абз. 1 ч. 1 цієї статті вказівки на такі предмети злочину, як “марки акцизного податку” та “голографічні захисні елементи”; заміни у назві та абз. 1 ч. 1 цієї статті універсальним терміном “переміщення” термінологічної

конструкції “перевезення, пересилання, ввезення в Україну”; виключення із диспозиції абз. 1 ч. 1 цієї статті посилання на мету – “використання при продажу товарів” (що найбільш змістовно відбиватиме зв’язок предмета злочину з його об’єктивною стороною);

– обґрунтовано, з метою узгодження редакцій ст.ст. 199 і 216 КК України, в останній: а) викласти назву таким чином: “Незаконне виготовлення, зберігання, придбання, переміщення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного податку, контрольних марок”; б) передбачити як предмет основного складу злочину вказівку на “марки акцизного податку, контрольні марки для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних”; в) виділити саме такі кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину, які містяться у частинах 2 і 3 ст. 199 КК України; г) передбачити примітку, в якій визначити великий та особливо великий розміри предмета суспільно небезпечних діянь;

– здійснено аналіз кримінального законодавства окремих зарубіжних країн, за результатами якого сформульовано висновок про те, що за кордоном більшою мірою приділяється увага питанням відповідальності за незаконні діяння з марками акцизного податку та їх аналогами, а меншою – питанням відповідальності за незаконні діяння з контрольними марками, тоді як норму про відповідальність за незаконні діяння з ГЗЕ у досліджених правових актах зарубіжних країн виявлено лише у Пенітенціарному кодексі (далі – ПК) Естонської Республіки;

– визначено критерії, за якими слід розмежовувати марки акцизного податку, контрольні марки і ГЗЕ як предмет і засіб вчинення злочинів;

удосконалено:

– теоретичне визначення поняття марок акцизного податку і контрольних марок як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, при цьому наведено аргументи щодо виокремлення фізичних, соціальних та юридичних ознак цих предметів;

– підходи щодо відмежування марок акцизного податку, контрольних марок, ГЗЕ від інших предметів суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності (гроші, державні цінні папери, недержавні цінні папери, платіжні інструменти, засоби індивідуалізації учасників господарської діяльності);

– уявлення про зв'язки предметів злочинів, відповідальність за які передбачена ст.ст. 199 та 216 КК України, з іншими об'єктивними ознаками цих посягань;

дістали подальшого розвитку:

– теоретичні та методологічні засади дослідження кримінальної відповідальності за незаконні діяння з марками акцизного податку, контрольними марками і ГЗЕ;

– питання кваліфікації суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, предметом яких є названі вище марки та елементи;

– наукові позиції щодо недоцільності об'єднання грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку і ГЗЕ як предмета злочину, передбаченого ст. 199 КК України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені висновки і рекомендації дисертаційного дослідження можуть використовуватися у:

– науково-дослідній діяльності – у дослідженні вчення про об'єкт і предмет злочину, вдосконалення теоретичних основ кваліфікації суспільно небезпечних діянь та аналізу дискусійних питань Особливої частини КК України;

– законотворчій діяльності – для подальшого удосконалення чинного кримінального законодавства щодо відповідальності за злочини, предметом яких є марки акцизного податку, контрольні марки і ГЗЕ (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України про впровадження результатів дисертаційного дослідження від 08.07.2015 № 22/407-1-18);

– правозастосовній діяльності – під час здійснення правильної кваліфікації злочинів, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України (акт впровадження у практичну діяльність ГСУ МВС України від 07.07.2015, ГУМВС України в

Запорізькій області від 25.11.2013 р., ГУМВС України в Дніпропетровській області від 30.11.2013 р., ГУМВС України у Львівській області від 05.12.2013 р., УМВС України в Чернівецькій області від 18.12.2013 р.);

– науково-методичній діяльності та навчальному процесі – під час розроблення науково-методичних матеріалів для практичних працівників правоохоронних органів, а також викладанні та вивченні навчальних дисциплін з курсів “Кримінальне право. Особлива частина”, “Теорія кваліфікації злочинів”, “Кваліфікація злочинів, підслідних ОВС”, “Правозастосовча практика”, “Кримінологія”, “Кримінологія та профілактика злочинів”, “Профілактика злочинів”, “Кримінологічна віктимологія” (акт впровадження НАВС від 18.05.2015 р.).

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження оприлюдненні на науково-практичних конференціях і круглих столах, зокрема: “Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства” (м. Дніпропетровськ, 29.05.2009 р.); “Проблеми кримінально-правових наук: міжнародний досвід (пам’яті професора П.П. Михайленка)” (м. Київ, 30.11.2009 р.); “Правове і криміналістичне забезпечення розслідування окремих видів злочинів: сучасний стан, міжнародний досвід та перспектива розвитку” (м. Київ, 30.11.2010 р.); “Актуальні проблеми кримінального права (пам’яті професора П.П. Михайленка)” (м. Київ, 24.09.2010 р., 07.12.2012 р., 06.12.2013 р., 21.11.2014 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації, сформульовані в п’яти публікаціях автора у наукових фахових виданнях України, одній статті – у науковому періодичному виданні іноземної держави, а також семи тезах виступів на науково-практичних конференціях.

РОЗДІЛ 1

**МАРКИ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ, КОНТРОЛЬНІ МАРКИ,
ГОЛОГРАФІЧНІ ЗАХИСНІ ЕЛЕМЕНТИ ЯК ПРЕДМЕТ СУСПІЛЬНО
НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ,
ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження марок акцизного податку, контрольних марок, голографічних захисних елементів як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності

Для комплексного та системного наукового дослідження марок акцизного податку, контрольних марок, ГЗЕ як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності важливе значення має визначення відповідних теоретичних і методологічних засад.

У теоретичному плані особливо вагомим є розуміння специфіки власне предмета злочину, яким можуть бути марки акцизного податку, контрольні марки, ГЗЕ. Загальновідомо, що предмет, перебуваючи у тісних зв'язках з таким елементом складу злочину, як об'єкт, є лише ознакою складу злочину. При цьому склад злочину виступає одним цілим, “живим організмом”, оскільки в ньому все пов'язане і взаємозалежне. Відповідні його елементи мають певний “набір” ознак, кожна з яких надзвичайно “чутлива” до будь-яких змін, що зазнають інші ознаки [10, с. 82].

Перш ніж перейти до визначення ознак предмета злочину, необхідно узгодити концепцію ознак об'єкта злочину. Ознайомившись з різними концепціями об'єкта злочину, автор дійшов висновку щодо підтримки концепції “суспільні відносини як об'єкт злочину” [11, с. 89, 12, с. 4, 13, с. 30, 130, 14, с. 24, 15, с. 53, 168-169]. Як зазначають А.А. Музика та Є.В. Лашук, визнання суспільних відносин об'єктом злочину у кримінально-правовій доктрині

підтримується більшістю науковців. Категорія “суспільні відносини” використовується у багатьох науках, тому її називають універсальною. Кримінально-правова доктрина адаптувала цю категорію для своїх потреб – поняття “суспільні відносини” використовуються зокрема для пояснення змісту об’єкта посягання. Також правильна кваліфікація суспільно небезпечних діянь можлива винятково за умови використання аналізованої категорії, оскільки об’єкти злочинів фіксуються в законі (у назві розділів, у диспозиціях статей) шляхом вказівки на певний вид суспільних відносин або на окремі елементи їх структури (життя, здоров’я, майно тощо) [10, с. 49-50]. На наш погляд, слід підтримати позицію згаданих вчених у тому, що лише завдяки категорії об’єкта злочину (суспільні відносини) можна отримати чітке уявлення про механізм заподіяння шкоди, визначати суспільну небезпеку тих чи інших діянь, що визнаються злочинними, а також визначити сутність взаємозв’язків об’єкта з іншими елементами складу злочину.

В юридичній літературі зазначено, що кожен злочин завжди посягає на певний об’єкт, спричиняє йому шкоду або створює загрозу заподіяння такої шкоди. До того ж, як одним із чотирьох елементів складу злочину об’єкт злочину спроможний визначити суспільно-політичну сутність злочину, встановити його суспільно небезпечні наслідки. Загалом має діяти таке правило: чим більш важливим є об’єкт, тим більш небезпечним є злочин, а отже, тим більш пріоритетною повинна бути кримінально-правова охорона цього об’єкта [11, с. 88].

Як вважає В.Я. Тацій, саме об’єкт дає змогу визначити соціальну сутність злочину, з’ясувати його суспільно небезпечні наслідки, сприяє правильній кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних суспільно небезпечних посягань. Об’єкт має важливе значення також для визначення самого поняття злочину, значною мірою впливає на зміст його об’єктивних і суб’єктивних ознак, є вихідним при кваліфікації злочинів, побудові системи Особливої частини КК [16, с. 110]. Об’єкт злочину – це охоронювані законом про кримінальну відповідальність суспільні відносини, на які посягає злочин,

завдаючи їм певної шкоди або створюючи загрозу завдання такої шкоди [17, с. 40]. Безперечно, об'єктом злочинів є не будь-які суспільні відносини, а лише ті, які охоронювані законом про кримінальну відповідальність. Тому не тільки безпосереднім і родовим, а й загальним об'єктом усіх злочинів є не вся сукупність суспільних відносин, а лише ті із соціально схвалених відносин, які законодавець визнав необхідним охороняти за допомогою кримінальної заборони. Природно, що при цьому йдеться тільки про найбільш важливі, найбільш значущі для інтересів держави і суспільства суспільні відносини, яким злочинні посягання можуть спричинити істотну шкоду.

Як зазначає В.С. Ковальський, будь-яке поняття, в т.ч. й поняття об'єкта злочину, характеризується не лише своїм змістом, а й обсягом [18, с. 161]. У науці кримінального права найбільш поширеною є триступенева класифікація об'єктів “за вертикаллю”. На її підставі об'єкт поділяють на загальний, родовий і безпосередній. Така класифікація ґрунтується на співвідношенні філософських категорій “загального”, “особливого” та “окремого”. Загальним тут є вся сукупність охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин (загальний об'єкт); особливим – окремі однорідні за своїми властивостями групи суспільних відносин, охоронювані певною сукупністю кримінально-правових норм (родовий об'єкт); окремим – конкретні суспільні відносини, охоронювані конкретними кримінально-правовими нормами від конкретних злочинних посягань (безпосередній об'єкт). Така класифікація дає можливість визначити об'єкти кримінально-правової охорони на різних рівнях їх узагальнення.

Однак питання про те, які суспільні відносини можуть бути визнані об'єктом конкретного злочину, вирішується не наукою кримінального права чи правозастосовною практикою, а тільки законодавцем шляхом прийняття або скасування того чи іншого закону. При цьому, встановлення безпосереднього об'єкта злочину має важливе значення для з'ясування характеру і ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину, його правильної кваліфікації,

дозволяє з найбільшою точністю провести розмежування між суміжними злочинами [16, с. 116].

Також у науці передбачено класифікацію безпосереднього об'єкта по "горизонталі" (по відношенню до одного й того ж злочину). Виділяють основний (визначає суспільну небезпечність злочину, є частиною родового об'єкта) та додатковий (завдається шкода або виникає загроза завдання шкоди поряд з основним об'єктом, але посягання на нього не складає суті даного злочину) безпосередні об'єкти [17, с. 41].

Слід наголосити, що у теорії кримінального права найбільш прийнятною є позиція, відповідно до якої до ознак об'єкта злочину належать: 1) суспільні відносини (власне об'єкт злочину), 2) предмет злочину, 3) потерпілий від злочину [19, с. 48, 20 с. 13]. З наведених вище ознак об'єкта злочину, саме предмет посягання, на думку Л.П. Брич, має важливе значення для дослідження характеру самого злочину, оскільки всі його елементи взаємопов'язані між собою. У свою чергу предмет злочину має суттєве значення: а) при розмежуванні злочинів, а також від адміністративного чи іншого правопорушення; б) при кваліфікації злочинного посягання; в) при характеристиці індивідуальних особливостей окремих посягань; г) при визначенні характеру та ступеня суспільної небезпеки злочинних діянь [21, с. 228].

На думку А.В. Савченка, предмети злочинів, зважаючи на форму їх визначення в кримінальному законі, поділяються на два види – безпосередньо визначені (прямо названі в законі) та опосередковано визначені (логічно випливають зі змісту кримінально-правової норми при її тлумаченні), при цьому кримінально-правове значення предмета злочину виявляється у таких аспектах: 1) включення предмета злочину до комплексу ознак конкретного складу злочину забезпечує повноту його конструювання, що сприяє успішному вирішенню завдань кваліфікації; 2) предмет злочину може виступати критерієм розмежування суміжних злочинних діянь; 3) предмет посягання може бути також одним із критеріїв розмежування злочинного та незлочинного діянь;

4) ті чи інші ознаки предмета посягання можуть бути пом'якшуючими або обтяжуючими обставинами злочину [22, с. 96–97].

Для встановлення предмета будь-якого конкретного злочину (групи злочинів) необхідно виходити з того, що предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння [10, с. 110]. Якщо злочин має свій предмет, його називають предметним злочином. Предмети перевозяться та зберігаються, виготовляються та знищуються, придбаваються та збуваються, вилучаються та переходять до володіння, в користування й розпорядження інших осіб тощо. Оскільки предметом злочину може виступати, як правило, певна річ, то він є речовою (матеріальною) ознакою злочину. Закон описує різному ознаки предмета злочину: предмет може чітко зазначатися в самому законі; предмет може безпосередньо впливати з диспозиції кримінально-правової норми; предмет може визначатися різними нормативними актами, якщо певна диспозиція має бланкетний характер. Усі предмети злочинів можна класифікувати за різними критеріями (у доктрині кримінального права зазвичай виділяють такі види предметів: речі, тварини й рослини) [11, с. 96].

Комплексно досліджуючи предмет злочину, Є.В. Лащук розробив такі правила визначення предмета злочину: 1) предмет злочину – це матеріальні цінності, що фіксуються органами чуття людини або спеціальними технічними засобами; 2) предмет злочину є складовою об'єкта злочину та тісно пов'язаний із суспільними відносинами, які охороняються кримінальним законом; 3) предмет злочину пов'язаний з об'єктивною стороною – з приводу предмета вчиняються злочинні діяння та (або) здійснюється безпосередній злочинний вплив на нього, а також предмет відрізняється від “активних” ознак – знарядь і засобів вчинення злочину своєю “пасивністю” і зв'язком з об'єктом злочину; 4) предмет злочину пов'язаний з метою злочинця певним чином на нього вплинути (саме з приводу цього предмета вчиняється злочин); 5) предмет злочину є факультативною

ознакою об'єкта злочину (якщо він визначений у законі або логічно випливає з його змісту, – предмет стає обов'язковою ознакою конкретного складу злочину) [3, с. 64].

Крім предмета злочину важливе значення для розуміння об'єкта злочину має і потерпілий від злочину. Як зазначають А.А. Музика та Є.В. Лащук, поняття “потерпілий від злочину” – за багатьма ознаками, що його характеризують, подібне до поняття “предмета злочину”, але головна відмінність між ними полягає в тому, що предметом посягання є матеріальні цінності, а потерпілий від злочину – це людина [10, с. 83]. Ознайомившись з рядом наукових праць, присвячених цьому питанню, вважаємо, що у теорії кримінального права існує низка суперечливих поглядів з цього приводу.

Так, Є.В. Фесенко вважає, що потерпілим від злочину може бути окрема людина, дві або більше особи, громадські об'єднання, населення адміністративно-територіальних одиниць, державні органи, держава і суспільство в цілому, тобто це можуть бути як фізичні, так і юридичні особи [23, с. 76–77]. М.В. Сенаторов визначає, що потерпілий від злочину – це соціальний суб'єкт (фізична чи юридична особа, держава, інше соціальне утворення або ж суспільство в цілому), охоронюваному кримінальним законом блага, праву чи інтересу якого злочином заподіюється шкода або створюється загроза такої [24, с. 203]. З цими висновками не погоджуються у своїх дослідженнях А.А. Музика та Є.В. Лащук, на думку яких юридичну особу не можна називати потерпілим у матеріальному плані – потерпілим від злочину, оскільки відповідне кримінально каране діяння вчиняється не з приводу юридичної особи, а з приводу об'єкта права власності такої особи [10, с. 73].

Щодо необхідності розмежування понять предмета злочину і потерпілого зазначав і М.Й. Коржанский, наголошуючи, що визнавати потерпілого предметом злочину немає підстав, оскільки ці поняття не є тотожними. Хоча предмет і потерпілий часто співпадають в одній особі, однак потерпілий – це поняття більш процесуальне, отож при вчиненні багатьох злочинів предмет і потерпілий не співпадають в одній особі. Потерпілим можуть бути визнані і ті

особи, на який винуватий безпосередньо не впливав (наприклад, на власника майна при крадіжці, на родичів або близьких убитого). Отож поняття “потерпілий” і “предмет” є перехресними, а не збіжними, а відтак вони не взаємозамінні [25, с. 20-21].

Досліджуючи місце потерпілого в складі злочину та його відмінність від предмета злочину, А.А. Музика та Є.В. Лашук підтримали з цього приводу думку І.А. Фаргієва, який зазначав, що об’єкт злочину і потерпілий у кримінальному праві – це відносно самостійні правові явища. Ці правові явища, які щільно пов’язані між собою, однак наявний зв’язок не є достатньою підставою для їх повного ототожнення або повного відокремлення від іншого [26, с. 24]. Названі автори вважають, що потерпілий від злочину є факультативною ознакою об’єкта злочину, а тому його місце (автономне) не в структурі суспільних відносин, а поряд з ними. На їх погляд, у кримінально-правовому розумінні потерпілий від злочину – це факультативна ознака об’єкта злочину, що характеризує людину, з приводу якої вчиняється злочин та (або) якій, відповідно до кримінально-правової норми, злочином завдається істотна шкода чи створюється загроза її заповідання). Ознаки предмета злочину завжди конкретизовані, на відміну від потерпілого у тій чи іншій статті КК України. Ми підтримуємо думку цих науковців про те, що, незважаючи на значну кількість публікацій і спеціальних монографічних досліджень з аналізованої проблематики, чимало теоретичних і практичних проблем, пов’язаних з потерпілим від злочину та з його відмінністю від інших складників злочину, в кримінальному праві залишаються не розв’язаними [10, с. 82, 87].

Окресливши питання щодо місця предмета у складі злочину, приходимо до висновку про необхідність подальшого дослідження питань про предмет злочину та виявлення його зв’язків з іншими ознаками об’єкта злочину.

Зауважимо, що предмети злочинів, які ми досліджуємо, є специфічними по своїй сутті, оскільки марки акцизного податку та контрольні марки можуть виступати не тільки як предмет злочину, але і як засіб вчинення злочину, а також і адміністративного правопорушення. Наведені особливості, а також

специфіка правового регулювання злочинів, до складу яких вони включені, у т.ч. і в зарубіжних країнах, зумовили необхідність дослідження основних властивостей марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності з метою розроблення певних пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства, що є актуальним і затребуваним наукою. Дослідження правового значення цих предметів проведено з урахуванням специфіки суспільних відносин, які охороняються нормами закону про кримінальну відповідальність.

Будемо виходити з того, що особлива увага концептуальним положенням вчення про предмет злочину була приділена в кандидатській дисертації Є.В. Лащука “Предмет злочину в кримінальному праві України” [3]. Більш конкретизовано та детально це питання було розглянуто в монографії А.А. Музики та Є.В. Лащука “Предмет злочину: теоретичні основи пізнання”. У цій монографії викладено сукупність концепцій, наукових поглядів, ідей, що відкривають шлях до пізнання предмета злочину в кримінальному праві. Проаналізовано поняття та правова природа об’єкта злочину, генезис вчення про об’єкт злочину, зміст і структура цього елемента складу злочину; досліджено предмет злочину та потерпілий від злочину як факультативні ознаки об’єкта злочину (висвітлено значення предмета і його місце у складі злочину, співвідношення з об’єктом посягання, визначено поняття і розроблена система ознак предмета злочину); вивчено проблеми взаємозв’язку предмета злочину з ознаками об’єктивної сторони складу злочину – суспільно небезпечним діянням і його наслідками, знаряддями і засобами вчинення злочину, місцем вчинення злочину; запропоновано нову теоретичну модель поняття предмета злочину; розроблено правила встановлення предмета посягання, правила розмежування предмета, знарядь і засобів вчинення злочину; сформульовані пропозиції щодо вдосконалення відповідного законодавства України [10, с. 2].

Водночас ґрунтовних досліджень, присвячених поглибленому порівняльно-правовому аналізу такого предмета суспільно небезпечних діянь у сфері

господарської діяльності, як марки акцизного податку, контрольні марки і ГЗЕ раніше не проводилося. Аналізу окремих положень кримінально-правової норми, в якій ці марки та елементи виступають як предмет злочину, присвятили свої дослідження ряд вчених, наукові праці яких, в частині положень, що є значущими для нашого дослідження, розглянемо нижче. Зокрема, кримінально-правову норму, яку наразі передбачено ст. 199 КК України, розробляв у своєму дисертаційному дослідженні та монографії С.І. Марко [27]. Також вивченню цієї кримінально-правової норми присвячено дисертаційне дослідження І.В. Сингаївської “Кримінально-правова та кримінологічна характеристика фальшивомонетництва” [28]. Проте варто зазначити, що ця кримінально-правова норма досліджувалась згаданими вченими до внесення змін і включення до складу злочину такого предмета, як марки акцизного податку та ГЗЕ. Хоча з низкою висновків цих науковців ми погоджуємося (наприклад, це запропоновані зміни до термінології, що використовується у диспозиції ст. 199 КК України, визначення кола предметів злочину). Крім цього, особливостям складу злочину, передбаченого в чинній редакції ст. 199 КК України, присвячені дослідження І.М. Михайлова [7, 8, 9], окремі висновки якого ми підтримуємо, деякі вважаємо досить суперечливими, що і вмотивуємо у положеннях нашої дисертації.

Окремі аспекти теми нашого дослідження вивчались у докторській дисертації Н.О. Гуторової “Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України” (2002 р.). У цій науковій праці обґрунтовано необхідність внесення ряду змін до ст. 216 КК України (у попередній редакції 2001 р.). Так пропонувалось: по-перше, незаконні дії з контрольними марками виділити в окрему статтю КК України; по-друге, у кваліфікованих складах ст. 216 КК України (частини 2 і 3) за ухилення від сплати акцизного податку з використанням незаконно виготовлених, одержаних або підроблених марок акцизного податку передбачити відповідальність, диференціацію якої провести залежно від суми акцизного податку, що не надійшла до бюджетів; по-третє, суспільно небезпечні наслідки кваліфікованих складів визначити як

ненадходження до бюджетів коштів у вигляді акцизного податку в значних (ч. 2 названої вище статті) або великих (ч. 3 цієї статті) розмірах. При цьому під значним розміром коштів пропонувалось розуміти суми акцизного податку, що в тисячу й більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а під великим розміром коштів – суми акцизного податку, які в три тисячі й більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян [2, с. 132, 137, 169, 227, 228].

Слід зауважити таке: у своєму дослідженні ми не підтримуємо окремі пропозиції, викладені у згаданій вище науковій праці, оскільки схилиємося до позиції щодо побудови відповідної кримінально-правової норми, виходячи із основного безпосереднього об'єкта злочину. Водночас, вважаємо за корисне ознайомитися з наведеними у зазначеній науковій праці висновками та взяти їх до уваги.

Важливий внесок у дослідження кримінально-правової норми, передбаченої ст. 216 КК України (в редакції 2001 р.), зробив у межах своєї дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук “Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України” (2007 р.) О.О. Дудоров. Метою дисертаційного дослідження цього науковця було розроблення узгодженої з положеннями і тенденціями розвитку податкового законодавства доктринальної моделі диспозицій кримінально-правових заборон, покликаних охороняти систему оподаткування України, та формулювання на цій основі пропозицій, спрямованих на вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування. Об'єктом дослідження стала система оподаткування України та відносини, які складаються в процесі забезпечення її нормального функціонування кримінально-правовими засобами, а предметом – теоретичні і прикладні проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України, визначені завданнями дослідження. Для нашого дослідження важливе значення мають ті значущі висновки цього автора, де він обґрунтовує необхідність внесення змін до ст. 216 КК України (в редакції

2001 р.) у частині розширення протиправних дій з незаконно виготовленими та підробленими предметами (зокрема запропоновано назву цієї статті та її ч. 1 після слів “незаконне виготовлення, підроблення” доповнити словами “з метою збуту або використання”) [4, с. 11, 12, 410].

Крім того, окремі проблемні питання кримінальної відповідальності за вчинення злочину, пов'язаного з незаконними діями з марками акцизного податку, контрольним марками та ГЗЕ, які є корисними та цікавими для нашого дисертаційного дослідження, були розглянуті в монографії О.О. Дудорова “Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика” [29].

У 2009 р. І.В. Кириченком захищено дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.08 на тему: “Запобігання злочинам у сфері обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів”. У дисертації увагу зосереджено на вивченні й аналізі таких злочинів, як незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК України) і незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного податку чи контрольних марок (ст. 216 КК України). Метою цього дослідження було розроблення заходів запобігання суспільно небезпечним діянням у сфері обігу підакцизних товарів на прикладі таких видів злочинів, як незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів та незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного податку чи контрольних марок, що включає дослідження кількісних та якісних показників цих різновидів злочинів, особи злочинця, детермінант і заходів щодо удосконалення практики стосовно запобігання злочинним виявам у цій сфері. Об'єктом дослідження стали суспільні відносини, що виникають з приводу вчинення злочинів у сфері обігу підакцизних товарів, зокрема алкогольних напоїв і тютюнових виробів, а

предметом дослідження – запобігання злочинам у сфері обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів.

До найбільш значущих здобутків І.В. Кириченка, у контексті нашого дослідження, можна віднести такі: по-перше, здійснено систематизацію дефініцій предмета злочинних посягань у сфері обігу цих підакцизних товарів і на основі аналізу складів злочинів, передбачених ст.ст. 204 та 216 (у попередній редакції) КК України, визначено їх об'єкт, предмет, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону; по-друге, обґрунтовано необхідність внесення змін і доповнень до ППВСУ від 25 квітня 2003 р. № 3 “Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності” щодо точного застосування норм про відповідальність за злочини у сфері обігу підакцизних товарів [5, с. 9, 10, 30-34, 44, 45, 48].

Однак слід акцентувати увагу на тому, що названа праця стосується аналізу окремих положень злочину, передбаченого ст. 216 КК України, у попередній редакції (до внесення змін відповідно до Закону України № 5283-VI). У цій науковій розробці автор зосередився на дослідженні питань незаконних дій з марками акцизного податку, як одного із предмета злочину у сфері обігу підакцизних товарів (зокрема алкогольних напоїв і тютюнових виробів). У той же час, поза його увагою залишилися, як предмети злочину контрольні марки та ГЗЕ. При цьому дослідження головним чином було присвячено кримінологічній характеристиці злочинів у сфері обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів, кримінологічним рисам осіб, які вчинили злочини у сфері обігу алкогольних напоїв і тютюнових виробів та загальносоціальним і спеціально-кримінологічним заходам щодо запобігання злочинам у сфері обігу алкогольних напоїв і тютюнових виробів.

Не можемо оминати і той факт, що дослідженню окремих питань щодо місця марок акцизного податку, контрольних марок, ГЗЕ (як предмета у складі злочинів) була присвячена кандидатська дисертація М.О. Буртового “Документ як предмет злочинів у сфері господарської діяльності” (2010 рік). Метою цієї роботи було комплексне наукове дослідження документа як предмета злочинів

у сфері господарської діяльності, визначення сутність його ознак, класифікації та властивостей, відмежування від засобів вчинення цих та інших суміжних суспільно небезпечних діянь, а також розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо удосконалення кримінального законодавства. Об'єктом дослідження були суспільні відносини, пов'язані з документом як предметом злочинів у сфері господарської діяльності, а предметом дослідження – документ як предмет злочинів у сфері господарської діяльності, його сутність, ознаки, класифікація, взаємозв'язок з іншими елементами та ознаками складу злочину, та його значення при кваліфікації цих злочинів [6, с. 8].

У згаданій науковій праці було приділено увагу і деяким питанням щодо досліджуваних нами предметів (як специфічним різновидам документа), а також розроблено їх класифікацію, разом з іншими документами, за їх роллю у складі злочину. На цій підставі визначено, що марки акцизного податку та контрольні марки виступають як основний предмет злочину, передбачений ст. 216 КК України (у попередній редакції) [6, с. 38, 39, 155-156, 175].

Розробленню конкретно визначених предметів злочину також присвятив свою дисертацію на здобуття наукового звання кандидат юридичних наук “Інформація з обмеженим доступом як предмет злочину в кримінальному праві України” О.В. Прохницький [30].

З огляду на окреслені вище положення, приходимо до висновку про існування значного інтересу вітчизняних науковців до дослідження окремих проблемних питань кримінальної відповідальності за незаконні дії з марками акцизного податку, контрольними марками чи ГЗЕ. Водночас підкреслимо, що проведені вище дослідження науковців були присвячені ст. 216 КК України в попередній редакції, яка зазнала суттєвих змін у 2012 році. До того ж, незважаючи на наукову та практичну значимість згаданих наукових праць, у них досліджувались лише окремі проблемні питання, пов'язані з предметом названого злочину. Тому, на нашу думку, існує необхідність у всебічному вивченні марок акцизного податку, контрольних марок чи ГЗЕ як предмета окремих видів суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності,

визначенні їх властивостей та відмінностей від інших ознак злочину. Таким чином, на підставі аналізу юридичної літератури та правозастосовної практики, в дисертації було сформульовано низку положень, висновків і пропозицій, спрямованих на розроблення концептуальних положень щодо поняття та сутності зазначених марок та елементів як предмета злочинів у сфері господарської діяльності.

Поряд з цим принципове значення для нашої дисертації мають *методологічні засади* дослідження марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності.

Як зазначає В.С. Батиргарєєва, двома складниками методології виступають концептуальні (теоретичні) та процедурні (практичні) підстави організації й проведення наукових пошуків [31, с. 77]. На думку С.Б. Гавриша, використання тільки одного методу не в змозі забезпечити комплексність наукових досліджень, а тому є очевидним, що слід застосовувати різні методи в їх системному поєднанні. Сама ж кількість обрання наукових методів та окреслення меж їх використання залежить від обсягу, змісту та значення того чи іншого кримінально-правового дослідження. Проблемою методології кримінального права залишається і те, що відсутнє універсальне визначення метода наукового пошуку, єдине розуміння змісту та призначення окремих методів, а також наявна термінологічна різноманітність у позначенні відповідних прийомів (способів) дослідження [32, с. 5].

Методом визнається: спосіб пізнання явищ природи й суспільного життя; прийом або система прийомів, що застосовуються в будь-якій сфері діяльності [33, с. 628]. У своїй сукупності методи наукового пізнання дають дійсне уявлення про ті або інші аспекти кримінально-правової реальності. Це дозволяє осмислити обумовленість предмета дослідження, структуру та зв'язки його елементів, їх функціональну характеристику [34, с. 24, 25].

На думку М.І. Панова, дослідження проблем Особливої частини кримінального права неможливе без таких основних методів: діалектичного,

системно-структурного аналізу, формально-логічного (догматичного), соціологічного, історичного та порівняльно-правового [35, с. 516]. Також необхідно зазначити, що пріоритетними напрямками розвитку правової науки на 2011–2015 рр. (затверджені постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24.09.2010 р. № 14-10) визначені, зокрема, методологічні та теоретичні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні в умовах сучасного розвитку [36]. Наголосимо що, відповідно до мети і завдань дослідження нами було обрано загальнонаукові та спеціально-наукові методи дослідження, зокрема: діалектичний; системно-структурного аналізу; історико-правовий; логіко-догматичний; герменевтичний; порівняльно-правовий; метод узагальнення, моделювання; спостереження; соціологічний; статистичний.

Наше наукове дослідження здійснено передусім за допомогою *діалектичного методу пізнання*. Як зазначено у юридичній літературі, діалектичний закон про загальний, універсальний зв'язок явищ дає можливість розглядати кримінальне право не як самостійне, не пов'язане ні з чим явище, а простежити численні його зв'язки з соціальними процесами, сутністю держави, співвідношення з іншими галузями права тощо [37, с. 20].

На думку О.В. Микитчика, злочин є узагальнене, абстрактне поняття, бо існує конкретний злочин, відображений у конкретному змісті норми відповідної статті КК, при цьому складність полягає в тому, щоб знайти саме те, що їх узагальнює і характеризує власне як злочин у його антисуспільній спрямованості, а це потребує застосування філософсько-правової методології [38, с. 5]. Дослідження абстрактного поняття складу злочину і такого його обов'язкового складника як об'єкт, вивчення предмета злочину дозволяє виявити наявні недоліки у складах злочинів, передбачених ст.ст. 199, 216 КК України, та сформулювати конкретні пропозиції щодо удосконалення норм чинного КК України. Застосування цього методу також сприяє аналізу співвідношення норм кримінального і адміністративного права щодо предмета нашого дослідження.

Таким чином, діалектичний метод дозволяє вдосконалити положення

кримінально-правової норми про кримінальну відповідальність за незаконні дії з марками акцизного податку, контрольними марками і ГЗЕ завдяки виявленню тези й антитези через призму провідних концепцій вчених щодо характеристики окремих елементів складу злочинів, передбачених ст.ст. 199, 216 КК України, і перш за все їх предметів.

З огляду на викладене під час проведення дослідження було доцільним використати діалектичний метод пізнання, однак зазначений метод застосовувався разом з іншими методами наукового пошуку.

У процесі дослідження застосовувався і *метод системно-структурного аналізу*. Як зазначає Д.А. Керимов, системний підхід до дослідження складних динамічних цілісностей дозволяє виявити внутрішній механізм не лише дії окремих його компонентів, але й їх взаємодії на різних рівнях [39, с. 243]. У теорії права визначено, що системою найнижчого рівня, первинною системоутворюючою його клітиною виступає норма права [40, с. 88]. Цей метод було використано у процесі дослідження марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предмета суспільно небезпечних діянь з метою визначення зв'язку з іншими кримінально-правовими поняттями та категоріями, обсяг і зміст яких конкретизував місце норм про кримінальну відповідальність за незаконні дії з названими марками та елементами у системі інститутів кримінального права.

Зазначимо, що системність органічно притаманна кримінальному праву, є невід'ємним його атрибутом та якісною характеристикою і полягає у внутрішній єдності елементів, що утворюють зміст цього об'єкта, а також у множинності досить складних об'єктивно існуючих (як закономірність) відносин і зв'язків між ними, що мають характер упорядкованості й логічної узгодженості. Внутрішні відносини і зв'язки в системі структурних елементів кримінального права різних рівнів мають більш ускладнений і водночас більш визначений, поглиблений характер і тому досить суттєво впливають на внутрішньо організаційну єдність кримінального права, у т.ч. й на вирішення питань щодо удосконалення кримінального законодавства та внесення до нього

змін і доповнень. Норми Загальної частини мають більш узагальнений (абстрактний) характер порівняно з нормами Особливої частини КК України, оскільки становлять те загальне, що “винесено за межі особливого” та визначене в нормах Особливої частини. Особливо щільно внутрішні інтегративні зв’язки між нормами Загальної й Особливої частин виявляються при встановленні у вчиненому суспільно небезпечному діянні ознак складу злочину як юридичної підстави кримінальної відповідальності. Саме склад злочину, його елементи та ознаки в їх узагальненому вигляді визначають певний вид (тип) суспільно небезпечної поведінки (діяння) особи як злочину, і тому становлять зміст кримінально-правової норми, яка і знаходить своє словесне закріплення у тексті диспозиції певної статті (частини статті) Особливої частини КК України. Особливе значення системний підхід має у правотворчості, зокрема при внесенні змін (новел) до чинного КК України [41, с. 231].

Зазначені положення враховані нами у запропонованих змінах і доповненнях до чинного КК України, за результатами наукового дослідження, з метою удосконалення правового реагування на протиправні дії з марками акцизного податку, контрольними марками і ГЗЕ.

Важливе значення належить також *історико-правовому методу*. Як зазначає В.М. Шейко, вивчення історичного досвіду, визначення етапів становлення, розвитку об’єкта дослідження значно збагачує наукове дослідження, свідчить про достовірність його результатів і висновків, підтверджує наукову об’єктивність та компетентність дослідника [42, с. 55]. На думку Н.Ф. Кузнецової, окреслений вище метод пізнання кримінального права є одним з найважливіших методологічних законів [43, с. 140].

Необхідно зазначити, що прообрази марок, тобто різного роду документи, печатки були започатковані державою кілька століть тому з метою спрощення процедури контролю за сплатою податків. Отже, цей метод доцільно використовувати при вивченні історичних витоків і генезису поняття та ознак досліджуваних предметів суспільно небезпечних діянь, їх місця в складі злочинів, а також розвитку поглядів вчених на цей процес. Названий метод

дозволив сформулювати висновок про те, що на теренах України безпосередньо встановлення кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення та використання акцизних бандеролей як документів, які підтверджували сплату акцизів та обов'язкових платежів державі, належить до XIX ст. (Звід Законів Російської імперії. Уложення про покарання кримінальні і виправні, 1857 рік). Розвиток національного законодавства щодо кримінальної відповідальності за такі протиправні дії був поступовим. Існуючі норми в процесі генези законодавства зазнавали постійних змін, продовжують розвиватись вони й сьогодні. В останнє відповідні зміни до кримінального законодавства з цього питання були внесені згідно із Законом України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи” від 28.12.2014 р. № 71-VIII [44].

Наступним методом дослідження є *логіко-догматичний метод*. Як вважає С.В. Хилюк, логіко-догматичний метод – це встановлення змісту юридичних норм і нормативно-правових приписів, з'ясування закономірностей дії права за допомогою правил юридичної логіки [45, с. 47]. Зазначений метод дозволив дослідити норми чинного КК України, в яких передбачено відповідальність за незаконні дії з таким предметом, як марки акцизного податку, контрольні марки і ГЗЕ, з точки зору дотримання правил законодавчої техніки. Пропозиції щодо внесення змін до редакції правових норм (ст.ст. 199, 216 КК України) здійснювалися шляхом використання категорій і понять, які відповідають основним законам формальної логіки і граматики (морфології та синтаксису).

У свою чергу, за допомогою *герменевтичного методу*, поряд із авторською інтерпретацією текстів нормативно-правових актів, офіційного тлумачення законодавства, використано також і неофіційні інтерпретації нормативних положень щодо суспільних відносин, які виникають у зв'язку із кримінально-правовою охороною зазначених вище марок і ГЗЕ.

Порівняльно-правовий (компаративістський) метод було використано для аналізу вітчизняного та законодавства зарубіжних країн з метою встановлення особливостей поглядів вітчизняних і зарубіжних вчених щодо визначення

предмета злочину, його місця в складі злочину та знаків, які підтверджують сплату державі податків і обов'язкових зборів, як предмета злочину. А.В. Савченко зазначає, що у сучасному кримінальному праві України метод порівняльного правознавства стає одним із провідних й універсальних у системі методологічної бази наукових досліджень [46, с. 29], а М.І. Хавронюк підкреслює, що юрист, який не знає або не бажає знати нічого, крім правової системи своєї країни, навряд чи зможе зрозуміти істину права, його історію і спрогнозувати його розвиток [47, с. 16]. Наголосимо, що за результатами аналізу законодавства зарубіжних країн щодо питань нашого дослідження вдалося виявити не тільки позитивний досвід, але й недоліки кримінально-правового регулювання марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ з метою подальшого недопущення їх в законодавстві нашої держави [48, с. 137-140; 49 с. 23-28].

За допомогою *методу спостереження* було отримано первинну інформацію про розвиток наукових досліджень кримінально-правових норм, де як предмет злочину виступають названі вище марки та ГЗЕ.

Соціологічний метод використаний для отримання інформації соціологічного характеру з приводу питань кримінальної відповідальності за незаконні дії з марками акцизного податку, контрольними марками і ГЗЕ. Так, у результаті анкетування виявлено, що опитані особи є професійно компетентними і мають досвід практичної діяльності на посадах, пов'язаних з правозастосовною діяльністю, а саме: 66,9% з усіх респондентів мають досвід слідчої практики, а 23,4% – оперативної роботи. Прикладний характер професійної діяльності респондентів базується на їх повній вищій юридичній освіті (306 осіб, тобто 95,6%) та досвіді практичної діяльності, пов'язаної з правознавством – від 3 до 5 років (173 осіб, тобто 53,9%) та від 5 до 10 років (98 осіб, 30,5 %), що дає можливість стверджувати про високий рівень професійної компетентності цих практичних працівників. Зазначене підтверджує те, що 140 осіб (43,8%) мали безпосередній практичний досвід

притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за злочини, передбачені ст.ст. 199, 216 КК України (див. додаток Д).

У процесі наукових пошуків також застосовувалися: *метод узагальнення* (для формулювання на основі вже існуючих у спеціальній літературі позицій і думок, нових пропозицій щодо розмежування понять марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предмета злочинів, а також інших предметів злочину, передбаченого ст. 199 КК України); *метод моделювання*, який полягає в дослідженні об'єктів, явищ і процесів не безпосередньо, а за допомогою їх заміників – моделей [50, с. 80], при цьому названий метод був використаний у межах висновків для розроблення моделей нових кримінально-правових норм Особливої частини КК України.

Отже, використання описаних методів наукового пізнання в їх сукупності та взаємозв'язку дозволило комплексно дослідити питання, пов'язані із визначенням властивостей й ознак марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності. У зв'язку з цим на належному теоретичному рівні було вирішено задачі дослідження специфічних характеристик та особливостей цих предметів злочинів. Залежно від задач дослідження на тому чи іншому його етапі відповідні методи використовувалися комплексно та системно.

1.2. Історичний розвиток норм кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, одержання чи підроблення марок акцизного податку, контрольних марок і голографічних захисних елементів

Дослідження будь-якої кримінально-правової норми, в якій передбачено кримінальну відповідальність за конкретне суспільно небезпечне посягання, не буде повним і завершеним без з'ясування її генезису. Відстеження розвитку кримінальної відповідальності за певне протиправне діяння дає можливість: по-перше, встановити соціальну сутність злочину; по-друге, визначити етапи, протягом яких відбувався цей розвиток; по-третє, значно збагатити наукове

дослідження, підтверджуючи достовірність його результатів і висновків. Загалом процес історичного розвитку кримінальної відповідальності за незаконні дії з документами, які засвідчували сплату обов'язкових платежів державі на теренах нашої країни, буде цікавим для дослідження становлення злагодженого інструменту, що забезпечує стабільні фінансові прибутки державі.

На думку Е.М. Кісілюка, вирішення актуальних проблем, пов'язаних з реформуванням та удосконаленням правової системи сучасної України, великою мірою залежить від дослідження та засвоєння історичного досвіду, знання тих правотворчих процесів, які мали місце в Україні раніше [51, с. 3]. Як зазначає О.О. Дудоров, мова не йде про механічне копіювання історичного досвіду, його пряме перенесення у сучасність, навпаки, варто критично осмислити цей досвід, вибірково та творчо запозичити окремі елементи правової спадщини українського народу, з'ясувати тенденції, закономірності та особливості генезису вітчизняного законодавства [4, с. 21].

Слід констатувати, що історико-правовий розвиток досліджуваних нами предметів суспільно небезпечних діянь був безпосередньо пов'язаний з генезисом як самого злочину, так і елементів та ознак складу злочину. Теоретичне розроблення вчення про склад злочину розпочалася у межах класичної школи кримінального права в XVIII-XIX ст.ст., при цьому вітчизняне кримінальне право тих часів віддавало перевагу не складу злочину, а злочину як підставі кримінальної відповідальності, проте навіть сьогодні проблема складу злочину залишається однією із найбільш дискусійних у теорії кримінального права [10, с. 11]. На початку XX ст. доктрина та законодавство переважно визнавали злочином протиправне (передбачене законом) на момент вчинення винне діяння (дію або бездіяльність), за яке передбачалося покарання. Наприклад, згідно зі ст. 1 Кримінального уложення Російської імперії 1903 р. злочином визнавалося діяння, заборонене, на час його вчинення, законом під загрозою покарання [52, с. 13]. У радянській кримінально-правовій доктрині

вчення про склад злочину вперше найбільш фундаментально було розроблено А.Н. Трайніним [53].

Ретроспективний погляд на визначення поняття злочину та складу злочину дає можливість встановити відповідні об'єкти і предмети злочинів. Ще на початку ХІХ ст. наголошувалось на тому, що злочин є суттю діяння, що порушує безпеку в державі [54, с. 11]. Тобто об'єктом посягання визнавалася державна безпека. В інших визначеннях наводиться множинність таких об'єктів, наприклад: “Злочином є дія, спрямована на порушення безпеки і добробуту як держави, так і приватних осіб, тобто таке злочинне діяння має містити протизаконне порушення особистих чи майнових прав” [55, с. 57]. “Злочин – це дія проти Закону, що завдає шкоди Державі чи приватним особам” [56, с. 17]. Суперечки з цього приводу не вщухають і дотепер, а тому з'ясування поняття об'єкта злочину і питання про його структуру залишаються актуальними.

Очевидно, не існує (і, мабуть, не може існувати) універсальної теорії (концепції) об'єкта злочину [10, с. 15]. На думку Л.П. Брич, предмет посягання відіграє важливу роль у з'ясуванні характеру вчиненого злочину, оскільки ця ознака складу злочину слугує розмежуванню окремих посягань, характеризуючи їх індивідуальні особливості, а також значною мірою здатна визначати характер суспільної небезпеки злочинних діянь [21, с. 227]. Згідно з давніми науковими поглядами предмет злочину є складником об'єкта злочину (інколи їх навіть ототожнювали) чи виступає будь-яким структурним елементом суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом. З огляду на позиції дореволюційних правників, предмет злочину ототожнювався з об'єктом чи взагалі ними не розглядався. Згадки про нього можна знайти, зокрема, у працях О.Ф. Кістяківського, В.Д. Спасовича, М.С. Таганцева [10, с. 92]. За концепцією А.А. Піонтковського, про предмет злочину можна і треба говорити лише тоді, коли, на відміну від об'єкта злочину, на нього (предмет) не вчиняється посягання; у всіх інших випадках матеріальна річ є не предметом, а безпосереднім об'єктом посягання [57, с. 141]. Отже, ототожнення

понять об'єкта і предмета злочину було притаманним періоду становлення вчення про склад злочину в кримінальному праві, а здобутки наших попередників слугували підґрунтям для розвитку численних концепцій об'єкта і предмета злочину.

Концепція, згідно з якою предмет злочину є частиною об'єкта посягання, видається цілком правильною. На думку А.А. Музики та Є.В. Лащука, є некоректним намагання ототожнити предмет злочину з об'єктом злочину в цілому або з будь-яким його елементом: предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що співвідноситься з ним (об'єктом) як частина і ціле, при цьому поряд із суспільними відносинами до структури об'єкта злочину відносять предмет злочину і потерпілого від злочину [58, с. 107]. Протиріччя у поглядах вчених щодо специфіки взаємозв'язку предмета злочину й об'єкта посягання викликані насамперед різним розумінням поняття об'єкта злочину та його властивостей. Свого часу, узагальнивши наявні в кримінально-правовій літературі підходи щодо об'єкта злочину, А.М. Круглевський чітко акцентував увагу на необхідності розмежування того, що називалося об'єктом захисту, з одного боку, та об'єктом дії – з іншого [59, с. 13–14].

Як зазначають А.А. Музика і Є.В. Лащук, взаємозв'язок об'єкта і предмета посягання полягає у встановленні їх співвідношення на рівні предмета суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом [58, с. 106]. Ми притримуємо висловлену цими науковцями позицію про те, що предмет злочину є факультативною ознакою об'єкта злочину, а тому відносити його до структури суспільних відносин чи об'єктивної сторони складу злочину видається некоректним [10, с. 95], про що мова піде у наступних розділах дисертації.

Коротко дослідивши історію розвитку важливих для нашого дослідження кримінально-правових понять, перейдемо до вивчення історичного розвитку конкретних предметів суспільно небезпечних діянь. Задля цього необхідно зробити стислий екскурс в історію виробництва товарів, податки від реалізації яких становили значну частину державних доходів. З числа товарів, кошти від

реалізації яких вважаються стабільним джерелом поповнення бюджету, є і завжди були тютюнові вироби та алкогольні напої. У зв'язку з цим боротьба з підробленням та використання підроблених знаків, які засвідчували сплату державі акцизу (зборів) при їх реалізації, в усі часи була дуже актуальною [60, с. 30; 61, с. 125-127].

Перші згадки про непряме оподаткування алкогольних напоїв зустрічаються в джерелах Київської Русі, які датовані X ст., зокрема, це “медова подать”, “бражна подать” із солоду, хмелю, меду. При цьому подать з солоду згадується в таких історичних пам'ятках права, як “Руська Правда” та “Статті о вірах”. У своїй праці з вивчення кабацької справи на Русі І. Г. Прижов зазначає таке: а) податі з солоду та хмелю згадуються в статутних грамотах та повітових прибутково-видаткових книгах; б) продаж алкогольних напоїв на Русі здійснювався в корчмах, а згодом кабаках (назва, яка прийшла з Росії) або шинках (назва пішла з Польщі); в) особи, які здійснювали продаж цих напоїв, платили податі; г) ураховуючи те, що продаж хмільних напоїв приносив значні прибутки, то згодом державні керманічі вирішили прибрати цей промисел до своїх рук, і з XV ст. почала широко впроваджуватись монополія на алкогольні напої; г) надалі, до другої половини XIX ст., застосувались різні форми оподаткування алкоголю – кабак на “вірі” та кабак “на відкуп” [62, с. 21].

На території України, яка перебувала у складі Польщі, а згодом Польсько-литовської держави, *виробництво алкогольних напоїв було вільне, з обов'язковою сплатою податків* до королівської казни. У Литовському статуті 1530 р. передбачалася заборона тайних корчом. Міста та містечка були обкладені даниною та вільно торгували вином. Корчми згадувалися в письмових актах з XII ст. і були вільними та належали земствам, але згодом їх замінили панські корчми, які здавалися в оренду [62, с. 202].

Неможливо оминати такий важливий період в історії нашої держави, як існування козацької держави, у якій була власна правова система, побудована на відповідних джерелах права. Ними найперше, стали норми звичаєвого права. Поряд з цим активно застосовувались норми Польсько-Литовських статутів,

при цьому фактично це законодавство мало значне поширення на всій території України (за винятком Слобожанщини, яка перебувала під впливом російської влади, хоча і там певною мірою застосовувалися норми польсько-литовського законодавства) [63, с. 77].

Фінансова система Гетьманщини своїми джерелами сягає в добу перебування України під владою речі Посполитої. Однак із початком національно-визвольної війни Б. Хмельницький пристосував уже існуючі податкові інститути до потреб нової держави [64, с. 63]. У згаданий період основним джерелом поповнення військової скарбниці були непрямі податки, у т.ч. оплата з тютюну та шинків. Податок з шинків сплачувався шинкарями та корчмарями, за рік від 2,5 до 5 крб; існував і куфовий збір – податок зі спиртного (при цьому “куфа” – це бочка з горілкою чи вином, а з кожної бочки горілки, привезеної на продаж, належало сплатити одну кварту (близько 1 літра) натурою та один карбованець грішми). Облік отриманих від сплати згаданих податків грошей здійснювався у відповідних облікових документах. Підроблення цих та інших документів, які посвідчували важливі правові факти, викликало необхідність у їх правовому захисті від підроблення, відтак кримінальне законодавство почало виділяти групу злочинів проти управління, до кола яких входили підроблення документів і печаток [63, с. 80].

Аналіз історичних джерел свідчить про те, що приватне виробництво та продаж алкогольних напоїв у документах XVII ст. називалося “корчемством”, а люди, які до нього причетні – “корчемниками”. До алкогольних напоїв відносили горілку, мед, пиво, брагу хмільну. Для загального визначення усіх алкогольних напоїв застосовували слово “вино”. При цьому в Україні тривалий час загального закону, яким би регулювався порядок виробництва і торгівлі спиртними напоями, не існувало. Окремі питання з цього приводу було розглянуто в Укладенні 1649 р., але там не передбачався порядок передавання кабаків “на відкуп” тощо. Управління кабацькою справою, переслідування “кормчества” та “табачників” у середині XVII ст. не були централізованими та

здійснювалися декількома “приказами”, а у сільській місцевості ще і вотчинниками та поміщиками.

Граф Д. Толстой у своїй праці “Історія фінансовий установ Росії з часів заснування держави до смерті імператриці Катерини II” досить ретельно описує порядок продажу алкогольних напоїв як діяльність уряду з керування продажу вина, внаслідок чого отримувалися прибутки. Вино реалізовувалося за готівку і розраховуватися іншим чином заборонялося. Гроші, отримані від продажу вина, поміщалися до спеціальних ящиків, які опечатувались печаткою. Обов’язки осіб, які здійснювали продаж вина (“цілувальників”), передбачалися до дрібниць. Так, в урядовому указі від 30 серпня 1698 р. згадувалося про особливі умови безпеки під час зберігання коштів, отриманих від продажу вина, а також про необхідність кожного тижня або місяця перераховувати гроші, отримані окремо кожним цілувальником від продажу вина, та внесення даних про ці гроші до спеціальних книг. В кінці року кошти направлялися до Урядового Приказу. За часів правління Петра I право варити пиво і мед було надано приватним особам за умови сплати податку з чверті пива та пуду меду. Після його сплати особам видавалися дозвільні ярлики [65, с. 137].

У 1728 р. право варити вино для домашнього вжитку залишилося за поміщиками та підрядниками. Іншим верствам населення дозволялося варити вино для власних потреб на великі свята. З цією метою подавалася заявка наміснику чи кабацькому голові, а з вина, пива чи меду утримувався податок за вагою напою (так звана “явка”, тоді як сам напій мав назву “явленого”). Розмір “явки” в різні часи був різний. Цей податок збирали та обліковували кабацькі голови, проте 28 липня 1777 р. Імператриця Катерина II маніфестом скасувала згаданий вид податку. Після приєднання до Росії Лівобережної України, де існувало вільне виробництво вина, було суворо заборонено ввезення з України цього продукту для передачі до кабаків, а дозволено тільки привозити поміщикам для власних потреб зі сплатою податку. Іноземні вина реалізовувалися тільки іноземцями, які за їх ввезення сплачували мито [65, с. 161, 164–165].

Дещо по-іншому набуло розвитку розповсюдження тютюну в Україні. Роком зачаткування вітчизняного промислового тютюнництва вважають 1604 р., а місцем – Ромни. У 1633 р. польський король Владислав IV подарував місту Переяславу привілей на звільнення торгівлі тютюном від мита. З 1697 р. долею тютюну почав опікуватися цар Петро I. Першу в Російській імперії “тютюнову мануфактуру” за наказом Петра I збудовано у 1716 р. в Охтирці. У другій половині XIX ст. тютюнова промисловість набула швидкого розвитку, а на початку XX ст. вже створювалися численні акціонерні товариства. Однак уже в 1913 р. засноване монопольне об’єднання, під контроль якого підпало 75 % виробництва цигарок [66].

Зазначимо, що право збирати податі з права виробляти алкогольні напої мали і монастирі. Селянин “без явки” до монастиря не мав права виготовляти такі напої. Згадки про монастирську подать за право виготовляти, наприклад пиво, знаходимо в Уставній грамоті Кирилобилозірського монастиря 1593 року. Явку записували в книги, а “явлені” напої дозволялось пити тільки в конкретно визначені дні. Так, у 1666 р. Тихвинський монастирський собор постановив такий вирок: “...а у кого із посадських людей в посадах у десятника вимут продажне корчемне вино або пиво, або тютюн, і квас дріжний, в обхід десятського і монастирських десятських служок, то на тих десятських, приказних служок, і на тих, у кого те заповідне питне знайдено, доправити пеню, і бити плітями...” [62, с. 54–55].

Отже, тривалий час облік сплачених податків (данини) та нагляд за їх своєчасною та правильною сплатою здійснювався за допомогою різних письмових актів (прибутково-видаткових книг, грамот тощо). Звідси одним із способів ухилення від сплати податків державі було підроблення цих актів і внесення до них неправдивих відомостей. Також важливе значення для захисту князівських, а надалі державних коштів, які отримувалися як податок від виробництва та продажу алкогольних напоїв і тютюну, мали різні печатки (печатки кабацьких голів, намісників тощо). З виникненням перших письмових актів на Русі вони почали підроблятися.

Далі наголосимо на такому: дослідження історії формування предметів злочинів, які передбачали кримінальну відповідальність за підроблення документів, що були попередниками знаків про сплату державі акцизного податку, а згодом підроблення безпосередньо акцизних бандеролів і марок акцизного податку, на нашу думку, доцільно розглядати з дотриманням своєрідної періодизації розвитку кримінальної відповідальності за досліджуване посягання на території України та виділення особливостей з урахуванням конкретного історичного періоду. Покарання за ці дії застосовувалося у широких межах – від безоплатного вилучення незаконного виготовленого та збутого вина до тілесного покарання і навіть страти. Існували і більш значні нормативно-правові акти, в яких були спроби увібрати в одне ціле значну кількість норм, у т.ч. кримінальні. Розглянемо деякі з них.

Перш за все це Руська Правда, про яку вже згадувалося вище. Вона була основною та найвеличнішою пам'яткою українського права князівського періоду. Головний зміст Руської Правди складався з норм кримінального і цивільного права. Принципи цього історичного документа відображені і в Судебнику короля Казимира Ягайловича, і в Литовському статуті. Руська Правда використовувалась і на Запорізькій Січі, а також в Україні аж до середини XVII ст. і навіть пізніше [67, с. 18]. Норми Руської Правди покладені в основу законодавства західних і північно-західних слов'ян і вплинули на положення таких збірників права, як Псковська судна грамота, Судебники 1497 р. та 1550 р. і навіть на норми Соборного Уложення 1649 року [63, с. 72].

У зазначених вище актах не залишилось поза увагою питання кримінальної відповідальності за підроблення документів. Так, вже у Псковській судній грамоті (XIV–XV ст.ст.) передбачено ст. 61, де мова йшла про підроблення, однак про покарання для того, хто його скоїв, у цій грамоті не зазначалося. В Судебнику 1550 р. підробленням документів визнавався той злочин, що перебував поруч з такими небезпечними злочинами, як розбій і вбивство. Стаття 59 Судебника проголошувала: “А доведут на которого разбой или душегубство, или ябедничество, или подписку, или иное какое лихое дело, а

будет ведомой человек; и боярину того велети казнити смертною казнию” [68, с. 57].

Одночасно в Україні широко діяли Литовські статuti, оскільки значна частина українських земель протягом століть входила до складу спочатку Польщі і Литви, а згодом – об’єднаної Польсько-Литовської держави. Литовські статuti охоплювали поточне законодавство, судові постанови, німецьке, польське, римське право та звичаєве право України, Литви, Польщі. Останній зі статутів (1588 р.) навіть діяв на захоплених Росією територіях Київщини, Поділля, Волині та Брацлавщини до 1840 року. Типово до злочинів державного характеру відносилось підроблення документів і печаток. У першому Литовському статуті зазначено таке: “Коли хто б листи бо печатки наші підробляв, а також підписи на державних документах, і якщо це доведено, то така людина повинна бути покарана вогнем. Але якщо хто-небудь підробляв підписи та печатки на певних документах, для своєї користі на шкоду іншим, і це було доведено, то ця особа втрачає те, чого досягла за допомогою фальшивих підписів, і повинна бути покарана на горло”. Зміст Другого Литовського статуту (розділ 1, Артикул 12) залишився незмінним щодо визначення вказаного вище злочину та його покарання [69, с. 98].

Неможливо оминати і кримінальне право Запорізького козацтва, що увібрало в себе старовинні звичаї нашого народу та відіграло велике значення у формуванні кримінального права України. Як зазначає П.Л. Фріс, кримінальне право формувалося насамперед на базі давньоруського та значний вплив на нього справили норми Польсько-Литовських нормативних актів, передовсім Литовських статутів [63, с. 78–79]. За часів Гетьманщини злочином проти держави (а точніше – проти управління) визнавалося знищення або фальшування монарших грамот чи печаток, фальшування грошей тощо. Покаранню за такі злочини підлягали не лише головні виконавці, але й співучасники, а також ті, хто знали про злочини, але не повідомили.

Таким чином, кримінально-правова норма, яка забороняла підроблення документів і діяла на території Українських земель, була досить розвинутою та

вже на той час була відокремленою від інших видів підроблення (наприклад, підроблення грошей чи ваги та різних випадків обманів – лжеприсяги, привласнення чужого імені тощо).

З середини XVII ст. до 1917 р. значна частина України перебувала у складі Російської імперії і на її території в повному обсязі діяло законодавство (у т.ч. кримінальне) метрополії. У згаданий період проведення Україною власної кримінальної політики було неможливим. З огляду на це варто проаналізувати окремі законодавчі акти, які були чинними на цій території у згаданий період.

Так, якщо у Судебнику 1550 р. для “нарядчика” та “подписчика” (осіб, які підробляли документи, лжесвідчили, чинили неправдивий донос) передбачалося покарання у вигляді смертної кари, то згодом воно було дещо пом’якшено та зведено до покарання батогом (ст. 113 Судебнику 1589 року) [70]. Подальший розвиток ця норма отримала в Соборному Уложенні 1649 року. Так, у ст. 1 глави 4 передбачалося покарання смертною карою особи за підроблення “грамот от Государя” та “Государевой печати”, а ст. 2 цієї глави переслідувала приєднання справжніх печаток до підроблених “воровских” документів і виготовлення таких документів (“нарядные, воровские письма”) [71]. Соборне Уложення 1649 р. продовжувало застосовуватися до початку XVIII століття [72, с. 201–202].

В Артикулі Воїнському 1715 р., який був пам’ятником законодавчої діяльності Петра I у галузі кримінального права, містилася окрема глава 22 “О лживой присяге и подобних сему преступлених”. Артикул 201, що входив до цієї глави, передбачав: “фальшивих печатей, писем и расхода сочинители имеют на теле наказаны, или чести и имения, пожитков и живота лишены быть по состоянию, ежели обман велик или мал, или вредителен есть” [73, с. 37]. Пізніше, у 1833 р. була завершена робота по кодифікації законодавства Російської імперії та з’явилося Зведення законів Російської імперії, уведене в дію в 1835 році. Як зазначав Я.Г. Северський, у Зведенні законів Російської Імперії загального поняття підроблення надано не було, але визначено кілька його видів: “сочинение и разглашение подложных актов, грамот и указов,

виновные чого являються яко возмутители государственного покоя” (ст.ст. 253, 254, 495), “подлоги в актах состояния” (ст. 447), “подлог в имуществах” (раздел 10) тощо [74, с. 133].

Ураховуючи викладене, приходимо до висновку, що до початку XIX ст. у законодавстві, яке діяло на територіях сучасної України, не існувало окремо визначеної кримінально-правової норми, яка б встановлювала відповідальність безпосередньо за підроблення документів, які підтверджують сплату податків за реалізацію алкогольних та тютюнових виробів. Проте була встановлена кримінальна відповідальність за незаконні дії, у т.ч. підроблення, документів та печаток, які використовувалися державою для контролю за сплатою податків та платежів. Прообраз предмета досліджуваного злочину з'явився лише з введенням в дію акцизу, як різновиду податку, про що мова піде нижче.

Слушно зауважити, що система стягнення податків з алкогольних напоїв та тютюну проходила свій довгий розвиток і нарешті був уведений акциз, з яким з'явилися перші прообрази сучасних марок акцизного податку. Так, у 1838 р. монополія на тютюн була відмінена та замість неї уведено акциз, який стягувався за допомогою “бандеролей”, ціна яких повинна була становити не менше 20 % продажної ціни. Стягнення тютюнового збору доручалося відкупщикам питного збору та поліції, а з 1843 р. – акцизним наглядачам. Уставом 1848 р. акциз було підвищено, а приватне виробництво тютюну заборонено. З 1871 р. уведено загальний для всієї імперії Устав, а акциз знову підвищено. Правилами 1877 р. (набрали чинності в 1878 р.) установлена загальна ціна бандеролей, при цьому внутрішній прибуток казни з тютюну складався з патенту на фабрики та торгові приміщення, а також акцизу, який стягувався з готових тютюнових виробів за допомогою бандеролі [75].

Бандеролі на алкогольну продукцію введенні трохи пізніше, ніж на тютюнові. Напої з вина та спирту при введенні акцизної системи (1863 р.) не підлягали безпосередньому обкладенню, але з 1879 р. ці напої були підпорядковані особливому збору, так званому додатковому акцизу з горілчаних виробів, який стягувався за допомогою обкладення їх

встановленими для цього бандеролями, в розмірі одного рубля з відра виробу, з тим, щоб загальна сума бандерольного збору була не менше рубля з кожних 40 градусів спирту, який поступив на завод для виготовлення цих виробів [76, с. 84]. Цікаво, що у п'ятому томі Уставів про акциз з тютюну (1876 р.) було передбачено таке: по-перше, акциз с виготовленого тютюну внутрішнього виробництва стягувався за допомогою бандеролей в розмірі, узаконеному особливим тарифом (ст. 4); по-друге, колір, форма, знаки та написи бандеролей встановлювалися міністром фінансів (ст. 54); по-третє, заборонялося перепродавати та передавати бандеролі (ст. 63) [77, с. 188].

Розпочата в Росії під керівництвом М.М. Сперанського кодифікація кримінального права завершилася прийняттям у 1845 р. “Уложенія о наказаніяхъ уголовныхъ и исправительныхъ” (далі – Уложення) [78, с. 10], де у відповідних статтях і відповідних редакціях цього Уложення була встановлена відповідальність за підроблення бандеролей [79]¹. Як зазначає М.А. Неклюдов у своїй праці “Керівництво к особливій частині російського кримінального законодавства”, під підробленням бандеролей тогочасне законодавство розуміло: 1) підроблення, тобто виготовлення фальшивих бандеролей (ст. 728 Уложення про покарання) та 2) використання підроблених бандеролей, тобто їх випуск на ринковий обіг або обклеювання ними своїх власних тютюнових виробів (ст. 728 Уложення про покарання). Окремо від цих випадків стоїть третій злочин – використання на тютюнових виробках бандеролей, які були у використанні (ст. 719 Уложення про покарання) [77, с. 191].

¹ Так, у ст. 776 Уложення передбачалося таке: «За поделку установленных для приготовления табаку бандеролей, а равно и за участие в таковой подделке и употребление заведомо поддельных бандеролей, виновные подвергаются наказанием, постановленным выше сего, в статье 631, за поделку гербовой бумаги». Надалі це положення було викладено у ст. 796 Уложення про покарання кримінальні та виправні від 1857 року. Крім того, у ст. 776 зазначалося таке: «Кто будет изобличен в продаже или рассылке приготовленного табаку без бандеролей, или в употреблении каким бы то ни было способом одних и тех же бандеролей более одного раза, а так же кто картузы или ящики опорожненные, на которых остались наклеенные прежде бандероли, наполнит вновь без акцизным табаком, или переложит его в другие помещения без наложения новых бандеролей, или наложит вместо иностранного табаку Российский, тот за сие подвергается: в первый раз денежному взысканию ста рублей; а во второй вдвое; в третий раз, сверх означенного денежного вдвое, все употребляемое для выделки и хранения табаку снаряды, инструменты и сосуды, равно как и весь найденный у него табак конфискуются; а фабрика, заведение, лавка и лавочка виновного закрываются навсегда, с воспрещением впредь всякого приготовления табаку и торговым оным (ст. 797 Уложення про покарання кримінальні та виправні від 1857 року).

Відомий український вчений Л.С. Білогіриць-Котляревський зазначав, що відокремлення випадків викривлення інформації в документальній формі від інших видів приховування істини та шахрайства починається з видання французького кодексу, який помістив підроблення в розділі злочинів проти суспільного спокою, розуміючи під цим приховування істини в матеріальній, документальній формі, з виключенням лжесвідчення та привласнення чужого імені. Загалом статті Уложення про покарання Російської імперії, які передбачали відповідальність за підроблення, були розміщені в шести розділах (4-5, 7-9, 12) [80, с. 563-564]. При цьому у главах 6 (про порушення постанов по “питейному” збору та акцизу) та 7 (про порушення Уставів про виробництво та продаж тютюну) розділу 7 (про злочини та проступки проти майна та доходів казни) передбачалася низка санкцій, спрямованих на забезпечення нормального функціонування системи щодо виготовлення та реалізації алкогольних напоїв і тютюну, своєчасне та повне надходження до державної казни акцизу.

Дослідження правових актів минулого свідчить про те, що законодавець приділяв надзвичайну увагу заходам з протидії незаконному виготовленню та підробленню акцизних бандеролей. Як зазначає О.В. Кенигсон, у своєму дослідженні “Акцизні та митні порушення”, окрім кримінального покарання в Уложенні про покарання було передбачено також ряд каральних заходів і в Статутах про акцизні збори – Правила про стягнення за порушення при виробленні і продажу напоїв і дріжджів та Правила про стягнення за порушення постанов про тютюновий збір (станом на 1912 рік) [81, с. 28, 62, 66, 105, 107-111, 121; 82, с. 41; 83, с. 222-225]¹. При цьому певні особливості

¹ Так, у ст. 1213 Статуту про Тютюновий збір передбачалося таке: «За поделку упомянутых в Уставе о Табачном Сборе бандеролей, патентов, документов, или иных бумаг, а также печатей, равно как за употребление поддельных или участие в их поделке, виновные, независимо от наказаний, постановленных в статье 554 Уложения о Наказаниях, подвергаются, если они занимались разведением, приготовлением или продажей табаку, конфискации всего найденного в их доме, складе или лавке табаку, а на фабрике, кроме того, орудий, снарядов и вообще предметов, служащих для приготовления табаку и табачных изделий». Тоді як ст. 554 Уложення передбачала таке: «За поделку каких-либо актов или иных бумаг, или же печатей или клейм и штемпелей, с намерением через то присвоить себе или похитить какое-либо казенное имущество или же причинить оному ущерб, виновные, смотря по роду и важности подлога и потому, что именно было целью оного: похищение, присвоение или повреждение казенного имущества, приговариваются: к наказаниям, определенным Уложением в статьях 291–297, за подлоги в делах казны, с возвышением строгости сих наказаний на основании постановлений статьи 152 о совокупности преступлений...». О.В. Кенигсон надає роз'яснення щодо різновидів бандеролей, якими позначалися тютюнові виробы у другій половині XIX ст.: «Табачные изделия, для оклейки их бандеролями, разделяются, соответственно

об'єктивної й суб'єктивної сторін мав власне склад підроблення акцизних бандеролей та їх використання [80, с. 617]¹.

Отож поява на ринку підроблених цінних знаків підривало довіру до знаків справжніх, внаслідок чого завдавалася шкода правовому обігу взагалі та економічному зокрема. Якщо покупці тютюну або горілки дізналися про те, що на ринку з'явилися фальшиві акцизні бандеролі, які накладалися на вироби замість справжніх, то вони менш охоче придбавали такі товари, внаслідок чого обіг тютюну і горілки зазнав коливань. Таким чином, підроблення цінних знаків завдавало шкоди не тільки державним інтересам внаслідок недоотримання збору, але і суспільним і приватним. Спричинення шкоди державному інтересу в цьому випадку ставилося на перший план, було більш явним, між тим суспільна та приватна шкода не була настільки очевидною, хоча і потребувала належного аналізу та уваги [80, с. 616].

Щодо кримінального законодавства Української Народної Республіки періоду Директорії та Української гетьманської держави в частині регламентації відповідальності за злочини, пов'язані з оподаткуванням, то воно загалом було позбавлене самостійного характеру та фактично ґрунтувалось на запозиченні нормативних приписів Російської імперії і Тимчасового уряду [4, с. 23].

продажным ценам, на следующие сорта: табак курительный на семь сортов, сигары на три сорта и папиросы на шесть сортов. Нюхательный табак высшего достоинства, сигареты и пахитосы, нюхательная и курительная махорка, а также махорочные папиросы на сорта не разделяются. Бандероли должны быть налагаемы на табачные изделия соответственно цене, весу или счету их, согласно тарифу, приложенному к сей статье". Стаття 1191 (Статуту про Тютюновий збір) також зазначала про таке: «За перепродажу или переуступку купленных от казны бандеролей, а равно за приобретение бандеролей не у казны, виновные, сверх конфискации перепроданных, переуступленных или незаконно приобретенных бандеролей, повергаются: денежному взысканию: перепродавший или переуступивший – равному тройной, а приобретший – равному двойной цене бандеролей и, во всяком случае, первый – в размере не менее пятидесяти, а последний – не менее двадцати пяти рублей».

¹ Суспільно небезпечне діяння, пов'язане з незаконним виготовленням та використанням спеціальних знаків, що засвідчували сплату урядових і громадських зборів, зокрема акцизу, **насамперед** порушувало нормальну діяльність фінансово-кредитної системи держави, **оскільки** сприяло ухиленню від сплати податків, що призводило до втрат бюджету. Предметом **цього** злочину був цінний знак, який законом чи постановою влади засвідчував сплату владного та суспільного збору. Знак повинен був слугувати загальним свідченням сплати збору чи повинності, без відношення до окремих випадків, цим він відрізнявся від сплати владним чи громадським органам збору в окремих конкретних випадках, що відносили до підроблення офіційних документів. Об'єктивна сторона цього злочину («зовнішня сторона») передбачала три такі дії: по-перше, підроблення названих знаків; по-друге, перероблення цих знаків; по-третє використання завідомо підроблених або перероблених знаків. Суб'єктивна сторона цього злочину («злочинні дії з внутрішньої сторони») передбачала «спеціальний умисел», тобто усвідомлення винною особою того, що вона підробляє спеціальні знаки або використовує їх та бажання цих дій. «Спеціальний умисел» передбачав, що особа усвідомлювала, що своїми діями завдавала шкоди правопорядку чи суспільним інтересам. Мета могла бути різною.

Після Жовтневої революції 1917 р. податкова система, яка існувала до того часу, була ліквідована. Застосовувалось винятково натуральне обкладення продуктів праці або виконання трудової повинності. Але у зв'язку з переходом на початку 20-х років до нової економічної політики (НЕП), непряме оподаткування, у т.ч. алкоголю, було реанімовано. Перший акциз (на виноградні, плодово-ягідні, ізюмні вина) був уведений в кінці 1921 р., а трохи пізніше з'явилися акцизи на сірники, тютюнові вироби та гільзи. У 1922 р. уведений акциз на етиловий спирт, кон`як та пиво, а у 1924 р. акцизи вже застосувались для меду, квасу, мінеральних вод, солі, нафтопродуктів та ін. Після податкової реформи 1930 р. та до 1990-х рр. у СРСР непрямих податків юридично не існувало. Акциз разом з деякими іншими податками трансформувався в податок з обороту. Надходження з цього податку, яким було обкладено алкогольні напої, продовжували складати левову частку доходної частини державного бюджету [84, с. 73-78]. Факт сплати податків підтверджувався фінансовими документами (наприклад, квитанцією про сплату податків). Отже, якщо акциз як податок було ліквідовано, то не було необхідності в існуванні акцизних бандеролей. Звідси окремий склад злочину, яким передбачалася кримінальна відповідальність за незаконні дії з цими предметами, припинив своє існування.

Особлива частина КК УСРР 1922 р., що була побудована на підставі родових об'єктів злочинних посягань, та включала, зокрема, групу злочинів проти порядку управління, у якій була і стаття 85. Частина 1 цієї статті передбачала відповідальність за підроблення грошових знаків, а ч. 2 – стосувалася підроблення мандатів, посвідчень та інших документів, які надають права або звільняють від повинностей [85, с. 276]. У КК УРСР 1927 р. ст. 68 передбачала відповідальність за підроблення у виді промислу посвідчень та інших документів, які видаються державними або громадськими установами, що надають права або звільняють від повинностей, а також збут таких

документів у вигляді промислу. Фактично ст. 68 цього Кодексу замінила попередню ч. 2 ст. 85 КК УСРР 1922 року [86, с. 85-87]¹.

28 грудня 1960 р. було прийнято новий КК УРСР (введений в дію з 01.04.1961 року) [87]. У КК УРСР досліджуваний склад злочину був передбачений у ст. 194 (підроблення, збут і використання підробленого документа, який видається державним або громадським підприємством установою чи організацією і який надає права або звільняє від обов'язків) та належав до посягань на встановлений порядок управління.

З переходом держав пострадянського простору, у т.ч. України, до нових методів ведення економіки починають застосовуватися традиційні для світової фіскальної практики прийоми, зокрема акциз. Цей податок в Україну повернувся у 1992 році (Декрет КМУ від 26.12.1992 р. “Про акцизний збір”) [88]. Об'єктом оподаткування став оборот з реалізації підакцизних товарів, які виготовлені в Україні або увезені на її територію, якщо інше не було передбачено міжнародними угодами. Відповідно до Указу Президента України від 18.09.1995 р. № 849/95 “Про ведення марок акцизного збору на алкогольні та тютюнові вироби” [89] запроваджено маркування цих товарів. Мета цього заходу була така: а) запобігання ухиленню від сплати акцизного збору, встановленого на алкогольні та тютюнові вироби (марка як технічний засіб

¹ Стаття 68 КК УРСР 1927 р. передбачала відповідальність за підроблення документів (зокрема посвідчень) та підроблення документів, які видавалися державними і громадськими установами. Закон особливо згадував про документи, які звільняли від будь-яких повинностей (сюди слід додати і податки, оскільки підробка квитанції про сплату податку повинно було кваліфікуватися за ст. 68 КК УРСР 1927 року). Документом, з точки зору теорії, визнавався будь-який предмет, що слугував доказом факту, який мав юридичне значення. Поняття «документ» охоплювало не тільки письмові, але й інші посвідчувальні знаки, прирівняні законом, обігом або угодою до письмових (пломби, металеві номери), а відтак підроблення таких пломб і документів переслідувалася за ст. 68 КК УРСР 1927 року. Дія при підробленні полягала в складанні документа або посвідчення від імені державної або громадської установи, який насправді нею не видавався, включаючи підписи, печатки та інші ознаки, необхідні для такого документа. Крім цього, кримінально караним визнавалося і перероблення, тобто виправлення чи зміни в справжньому документі, дійсно виданому певною установою, шляхом підчисток, приписок, що змінюють його зміст або значення. Діяння вважалося закінченим, коли були виконані всі вимоги, які ставилися до документів (наприклад, якщо не було проставлено другий підпис, в разі якщо він повинен бути на документі такого виду, або печатка, якщо вона була потрібна, то мав місце тільки замах, який розпочинався з моменту початку підроблення, тоді як більш ранні стадії, наприклад, придбання зразка документа з метою використання підробленого документа, складали готування). У ст. 68 КК УРСР 1927 р. передбачалося не тільки просте, але й кваліфіковане підроблення, вчинене у виді промислу, тобто з метою отримання прибутку, тому поруч з підробленням у тій же ч. 1 цієї статті передбачався і збут підроблених документів у виді промислу. В цій же статті було передбачено використання завідомо підроблених документів особою, яка знала, що документ підроблений; за ч. 3 ст. 68 КК УРСР використання не повинно було розглядатися разом зі збутом, оскільки збут було передбачено окремо в ч. 2 цієї статті та у випадку промислу – у ч. 1 ст. 68 цього Кодексу.

позначення оплати акцизу); б) попередження обігу на споживчому ринку неякісних і підроблених товарів. Передбачалося, що запровадження маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів як найбільш ліквідних видів підакцизної продукції надасть податковим органам можливість здійснювати не лише документальні, а й візуальні перевірки повноти сплати податку, сприятиме впорядкуванню імпорту і боротьби з контрабандою.

До того ж, Законом України від 12.07.1996 р. “Про внесення доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за незаконне виготовлення, підробку марок акцизного збору або вчинення інших протиправних дій, пов’язаних з використанням цих марок” КК України 1960 р. було доповнено ст. 153-1 “Незаконне виготовлення, підробка, використання або збут незаконно виготовлених і одержаних чи підроблених марок акцизного збору” [90], яка мала специфічні характеристики [91, с. 596-600]¹. Згодом КК України 1960 р. був доповнений ст. 153-2 [92], якою передбачалася відповідальність за незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених і одержаних чи підроблених контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів та фонограм.

¹ Безпосереднім об’єктом цього злочину була фінансова система держави в частині встановленого законодавством порядку сплати акцизного збору на алкогольні напої і тютюнові вироби. Предметом злочину були марки акцизного збору на алкогольні напої та тютюнові вироби. Маркою акцизного збору вважався спеціальний знак, наявність якого на предметах засвідчувала сплату акцизного збору та підтверджувала легальність ввезення і реалізації в Україні відповідних виробів (ст. 1 Закону України «Про акцизний збір на алкогольні напої і тютюнові вироби»).

Об’єктивна сторона злочину полягала у вчиненні однієї з таких дій: незаконне виготовлення марок акцизного збору; підроблення марок акцизного збору; використання незаконно виготовлених марок акцизного збору; використання незаконно одержаних марок акцизного збору; використання підроблених марок акцизного збору; збут незаконно виготовлених марок акцизного збору; збут незаконно одержаних марок акцизного збору; збут підроблених марок акцизного збору. З моменту вчинення будь-якої із перелічених дій злочин вважався закінченим і мав формальний склад. Незаконним виготовленням марок акцизного збору було у разі: а) виготовлення марок без належним чином оформленої зведеної заявки-розрахунку ДПА України, тобто їх виготовлення без дозволу; б) виготовлення марок в кількості, яка перевищувала вказану в зведеній заявці-розрахунку; в) виготовлення марок іншого виду, ніж вказаний у зведеній заявці-розрахунку; г) виготовлення марок за фальсифікованою (підробленою) зведеною заявкою-розрахунком; г) виготовлення марок не за зведеною заявкою-розрахунком, а за замовленнями неналежних суб’єктів (місцевих податкових органів, безпосередньо підприємств-виробників, що підлягають маркуванню, суб’єктів підприємства – імпортерів алкогольних напоїв чи тютюнових виробів тощо); д) виготовлення марок на підприємстві, яке не має права на їх виготовлення.

Суб’єктом злочину у формі незаконного виготовлення марок акцизного збору був працівник державного спеціалізованого підприємства, що здійснював виготовлення марок акцизного збору, а в інших його формах – будь-яка фізична осудна фізична особа, що досягла 16 - річного віку. Якщо аналізований злочин вчиняла посадова особа з використанням свого посадового становища, то її дії потрібно було кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 153-1 і 165 КК України 1960 року. Із суб’єктивної сторони злочин, передбачений аналізованою статтею, характеризувався прямим умислом.

Кваліфікуючими ознаками цього злочину були повторність і вчинення його за попередньою змовою групою осіб.

Предметом цього злочину були контрольні марки, зазначені вище. Отже, у ст.ст. 153-1 та 153-2 КК України 1960 р. були конкретизовані предмети злочинів, пов'язаних з підробленням знаків, які засвідчували сплату обов'язкових платежів державі, об'єктивна та суб'єктивна сторони цих посягань, їх кваліфікуючі ознаки тощо.

Надалі вимоги сучасності, постійний розвиток і вдосконалення економічної системи привели до змін і кримінального законодавства, переформотування об'єктів і предметів злочинних посягань. Так, з прийняттям КК України 05.04.2001 р. у ньому було передбачено ст. 216 [93], в якій об'єднано посягання, що містилися у ст. 153-1 та ст. 153-2 КК України 1960 року. Законом України № 1098-4 від 10.07.2003 р. ст. 216 була викладена в новій редакції, а її предмет розширено (до нього було включено вказівку на ГЗЕ) [94].

Наступні суттєві зміни у складі цього злочину відбулися на підставі прийнятого Закону України від 18.09.2012 р. № 5283-VI “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за фальшування марок акцизного збору” [1], відповідно до якого марки акцизного збору (визначення, яке існувало на той час) та ГЗЕ включено до предмета злочину, передбаченого ст. 199 КК України.

Проведене дослідження генезису предметів незаконних дій зі знаками і документами, які підтверджували сплату державі обов'язкових платежів і податків, засвідчило, що кримінальна відповідальність за такі дії існувала завжди, починаючи з часів Київської Русі. Кримінальний закон намагався йти в ногу зі змінами, які відбувалися в фінансовій системі і потребували нових форм правового захисту. На різних історичних етапах предмет цих суспільно небезпечних діянь мав свої особливості та пройшов розвиток від загального (документ) до конкретного (акцизна бандероль і нарешті марка акцизного податку).

1.3. Досвід зарубіжних країн щодо кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, одержання чи підроблення марок акцизного податку, контрольних марок і голографічних захисних елементів

Не менш важливим у нашому дисертаційному дослідженні є вивчення досвіду зарубіжних країн щодо кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, одержання чи підроблення марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ. Безсумнівно, що через звернення до позитивних надбань, що були вироблені та успішно існують за кордоном, та їх безпосереднє втілення у національне правове поле досягаються цілі міжнародного співробітництва, відбувається уніфікація (гармонізація, адаптація) законодавства, виробляється єдина стратегія й тактика щодо протидії злочинності [95, с. 174]. Про корисність вивчення зарубіжного досвіду у теоретичному та практичному аспектах щодо удосконалення чинного кримінального законодавства України, яке передбачає відповідальність за названі вище марки та ГЗЕ, зазначили 87,5 % з усіх опитаних нами респондентів (див. додаток Д).

Загальновідомо, що злочинність впливає на різні сфери соціально-економічних відносин у будь-якому суспільстві. Останніми роками цей вплив значно посилюється у сфері господарської діяльності. Особливо привабливими для підроблення є підакцизна продукція, алкогольні та тютюнові вироби, а з розвитком технологій також й аудіовізуальні твори, фонограми, програми для ЕОМ та баз даних на будь-яких носіях, які із підробленим маркуванням надходять на ринок. Можливість одержання за незначний проміжок часу колосальних і неконтрольованих державою прибутків, змога ухилитися від сплати податків приваблює представників злочинності не тільки в нашій державі, але і в країнах близького та далекого зарубіжжя.

Для надійного захисту підакцизних товарів, а також для забезпечення контролю за сплатою податків – акцизу в багатьох країнах світу використовується захисне маркування. Класичним способом захисту продукції

від підроблення є її маркування захисними знаками, відтворення яких потребує витрат, що значно перевищують потенційну вигоду від реалізації підробленої продукції. Вперше цей спосіб людством було реалізовано з використанням поліграфічних технологій, а згодом і голографічних [96, с. 56]. Саме до таких засобів захисту відносять марки акцизного податку, контрольні марки із ГЗЕ, та аналоги таких засобів, які використовують в зарубіжних країнах (податкові знаки, знаки оплати податків, обліково-контрольні марки тощо).

Реальністю сьогодення є взаємозв'язок елементів національної кримінально-правової системи не лише між собою, а й із відповідними елементами зарубіжних кримінально-правових систем: українська доктрина кримінального права існує і розвивається з урахуванням відомих нам досягнень зарубіжної доктрини кримінального права, правильних та помилкових рішень кримінально-правової політики і положень кримінального законодавства інших держав; новели в українському кримінальному законодавстві з'являються часто під впливом апробованих на практиці положень законодавства інших держав або результатів наукових досліджень зарубіжних учених; кримінально-правові норми в Україні застосовуються з урахуванням певною мірою того, як аналогічні норми застосовуються в інших державах [97, с. 67].

Проте матеріально-технічна, економічна, правова та кадрова база, яка регулює електронний обіг офіційної інформації в багатьох державах світу, поки що не досягла такого рівня, при якому можливо відмовитися від використання історично та практично перевіреного паперового документообігу. Документи відіграють велике значення в усіх сферах державного, суспільно-політичного, господарського і культурного життя нашого суспільства, вони є необхідним елементом управлінських відносин та нормального функціонування органів управління. Управлінське значення офіційних документів достатньо велике, наслідки незаконного використання повноважень у сфері документообігу настільки небезпечні, що держава охороняє його кримінально-правовими засобами [98, с. 51].

У науковій літературі предмети, які ми піддали дослідженню, марки акцизного податку та контрольні марки визнано різновидом документів, а ГЗЕ є їх частиною, оскільки вважаються одним із важливих засобів їх захисту від підроблення. Так, М.О. Буртовий зазначає, що з огляду на окремі властивості документів останні (як предмети злочинів у сфері господарської діяльності) включають різні установчі документи, реєстраційні картки, проспекти випуску цінних паперів, ліцензії, акцизні марки, приватизаційні документи та інші групи документів залежно від сфери вчиненого злочинного діяння [6, с. 176]. До специфічного різновиду офіційних документів марки акцизного податку та контрольні марки відносить і Л.О. Букалєрова [98, с. 57].

Питання правового регулювання обігу цих документів набули ще більшої актуальності у зв'язку із змінами до кримінального законодавства, що відбулися останнім часом у низці держав світу. Так, у КК України такі зміни були пов'язані з прийняттям Закону України № 5283-VI, відповідно до якого марки акцизного податку трансформувалися до ознак складу злочину, передбаченого ст. 199 КК України, тоді як контрольні марки залишилися предметом злочину, передбаченого ст. 216 КК України.

Щодо законодавчих змін в окремих зарубіжних країнах, то можна навести такі приклади: а) Законом від 08.01.2009 р. № 40/2009 Sb було прийнято новий КК Чеської Республіки, де прямо передбачено відповідальність за незаконні дії з досліджуваними нами предметами злочину [99]; б) окремі зміни щодо відповідальності за порушення порядку та правил маркування підакцизних товарів акцизними марками (редакція Закону) та (або) обліково-контрольними марками, підроблення і використання акцизних марок і (або) обліково-контрольних марок (ст. 233 КК Республіки Казахстан) передбачено в новому КК Республіки Казахстан (ст. 233), який набрав чинності в дію з 01.01.2015 року [100]; в) у грудні 2013 р. були внесені зміни до ст. 327-1 КК РФ, якою передбачено відповідальність за незаконні дії з марками акцизного збору, а саме: Законом від 21.12.2013 р. № 365-ФЗ цю статтю доповнено ч. 3 і ч. 4, де відповідно передбачено відповідальність за виготовлення з метою збуту або

збут підроблених марок акцизного податку (у законі – “акцизних марок”) та використання для маркування алкогольної продукції завідомо підроблених акцизних або спеціальних федеральних марок [101].

На наш погляд, першочерговий науковий інтерес для нашого дослідження становитиме законодавчий досвід кримінально-правової протидії таким видам суспільно небезпечних діянь у державах Європи та державах, які мають спільні кордони з Україною та здійснюють з нею спільну економічну діяльність, пов’язану з експортом та імпортом алкогольної, тютюнової продукції. До того ж низка країн, які утворилися на територіях пострадянських республік, об’єднують свої зусилля для спільних соціально-економічних перетворень, які ґрунтуються на визнанні рівності всіх форм власності, проголошенні свободи підприємництва, підтриманні конкуренції та мають спільні правові традиції.

Проте звернення до конкретного зарубіжного досвіду щодо кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, одержання чи підроблення марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ демонструє нам загалом дещо іншу картину. Справа в тому, що, наприклад, в межах романо-германської (континентальної) правової сім’ї система злочинів у сфері господарської діяльності є однією з найменш розроблених, а тому у положеннях КК держав-репрезентантів цієї правової сім’ї (Австрія, Голландія, Данія, Франція, ФРН, Швейцарія, Швеція тощо) можна побачити лише окремі законодавчі приклади з цього приводу [102, с. 43]. За цих умов варто зосередити нашу увагу на кримінальному законодавстві тих країн, де можна відшукати реальні приклади існування відповідальності за протиправні дії з предметами, що нами досліджуються. З цією метою проаналізуємо кримінальне законодавство окремих держав близького та далекого зарубіжжя (зокрема, Республіки Узбекистан, Республіки Грузія, РФ, РБ, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Естонської Республіки, Республіки Вірменія, Азербайджанської Республіки, Турецької Республіки, Республіки Молдова, Республіки Польща, Чеської Республіки).

Принагідно зазначимо, що чимало прикладів кримінальної

відповідальності за незаконні дії з окресленими вище предметами знаходимо у КК пострадянських держав. Так, близькою за предметом злочину до норми КК України є норма, що передбачена в КК Республіки Узбекистан, де також об'єднано два різних предмети – гроші та акцизні марки (ст. 176 “Виготовлення, збут підроблених грошей, акцизних марок або цінних паперів”). Частина 2 цієї статті передбачає відповідальність за виготовлення з метою збуту або збут зазначених предметів, вчинені повторно або небезпечним рецидивістом, у великому розмірі, за попередньою змовою групою осіб, а ч. 3 – за виготовлення, збут зазначених предметів, скоєне в особливо великому розмірі, організованою групою або в її інтересах [103]. Цю кримінально-правову норму законодавець помістив до злочинів у сфері економіки.

КК Республіки Грузія виділяє дві статті, які передбачають відповідальність за протиправні дії з предметами, що нами досліджуються:

– по-перше, у ст. 200-1 “Виготовлення, збут або (та) використання підроблених акцизних марок” предметом злочину є підроблені марки акцизного податку. Кваліфікованим видом цього злочину є вчинення його неодноразово, у великому розмірі (ч. 2), державним службовцем з використанням службового становища (ч. 3), в особливо великому розмірі, організованою групою, особою два або більше разів судимою за діяння, визначене цією статтею (ч. 4). Великим розміром для передбаченого цією статтею діяння вважаються виготовлення або (та) використання більше ніж 1000 штук, а особливо великим розміром – більше 5000 штук підроблених акцизних марок;

– по-друге, у ст. 200-2 “Збут, придбання та використання акцизних марок з метою повторного використання або (та) їх передачі іншій особі”, де предметом є акцизні марки, передбачена відповідальність за названі дії, окрім випадків, коли імпортер товару, який підлягає маркуванню акцизними марками, передає акцизні марки для їх нанесення на товар виробнику, який імпортує підакцизний товар. Кваліфікованим видом цього злочину є вчинення його неодноразово, групою осіб за попередньою змовою, у великому розмірі (ч. 2), державним службовцем з використанням службового становища (ч. 3), в особливо

великому розмірі, організованою групою, особою, два чи більше разів судимою за діяння, визначені цією главою (глава 26 “Злочини проти підприємницької та іншої економічної діяльності”) (ч. 4). У примітці до цієї статті визначено, що великим розміром є більше 1000 штук, а особливо великим розміром – більше 5000 штук акцизних марок, при цьому повторним використанням таких марок є їх видалення з маркованого товару та нанесення на інший немаркований товар аналогічного виду [104].

Законом РФ від 21.12.2013 р. № 365-ФЗ встановлено кримінальну відповідальність за: а) виготовлення з метою збуту або збут підроблених акцизних марок, спеціальних марок або знаків відповідності, захищених від підроблення, за винятком акцизних марок і федеральних спеціальних марок для маркування алкогольної продукції, а також спеціальних (акцизних) марок для маркування тютюнових виробів (ч. 1 ст. 327-1 КК РФ); б) використання завідомо підроблених акцизних марок, спеціальних марок або знаків відповідності, захищених від підроблення, за винятком акцизних марок і федеральних спеціальних марок для маркування алкогольної продукції, а також спеціальних (акцизних) марок для маркування тютюнових виробів (ч. 2 ст. 327-1 КК РФ) [101]. У злочинах, передбачених у ч. 3 і ч. 4 названої статті, предметом є акцизні марки і федеральні спеціальні марки для маркування алкогольної продукції, а також спеціальні (акцизні) марки для маркування тютюнових виробів, при цьому самі діяння полягають у виготовленні цих предметів з метою збуту, збуті підроблених марок, а також їх використанні. Крім цього, ст. 325 Кодексу передбачена відповідальність за викрадення або пошкодження документів, штампів, печаток або викрадення акцизних марок, спеціальних марок або знаків відповідності. Всі ці кримінально-правові норми розміщено у главі “Злочини проти порядку управління” Особливої частини КК РФ.

За російським законодавством марки акцизного збору – один із видів офіційних документів, які мають ступінь захисту на рівні цінних паперів і є документами державної звітності, що засвідчують легальність виробництва і

обігу на території РФ підакцизної продукції. Вони поділяються на акцизні та спеціальні, при цьому акцизні призначені для маркування товару, який надійшов до Росії із держав далекого зарубіжжя, а спеціальні призначені для маркування товару, який вироблено в державах СНД, Республіці Молдова. Знаки відповідності підтверджують якість товару та продукції, які підлягають обов'язковій сертифікації, незалежно від того, де вони вироблені – в Росії або за кордоном. Знаками відповідності маркуються аудіо- та відео- товари [105]. При цьому федеральні спеціальні марки придбавають організації, які здійснюють виробництво алкогольної продукції на території РФ, у територіальному органі Федеральної служби з урегулювання алкогольного ринку на умовах їх попередньої оплати [106].

Щодо КК РБ, то Законом від 22.07.2003 р. “Про внесення змін та доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів Республіки Білорусь” до глави 25 “Злочини проти порядку здійснення економічної діяльності” цього Кодексу включено ст. 261-1 “Виготовлення, збут або використання підроблених акцизних марок”. Частина 1 цієї статті передбачає відповідальність за виготовлення з метою збуту або збут підроблених марок акцизного збору, а ч. 2 – за використання таких завідомо підроблених марок. Кваліфікуючими ознаками цього злочину є вчинення таких дій повторно або організованою групою [107].

КК Республіки Казахстан містить ст. 233 “Порушення порядку та правил маркування підакцизних товарів акцизними марками та (або) обліково-контрольними марками, підроблення і використання акцизних марок та (або) обліково-контрольних марок”. У частині 1 цієї статті передбачено відповідальність за порушення порядку і правил маркування підакцизних товарів акцизними марками та (або) обліково-контрольними марками, що спричинило значні збитки, а у ч. 2 – за виготовлення або придбання з метою збуту, а так само використання або збут завідомо підроблених акцизних марок та (або) обліково-контрольних марок. Значним збитком визнається збиток, завданий на суму, яка в 100 разів перевищує місячний розрахунковий показник

[108]. Цей злочин поміщено законодавцем до глави 8 “Кримінальні правопорушення у сфері економічної діяльності” Особливої частини КК Республіки Казахстан. При цьому маркуванню обліково-контрольними марками підлягає алкогольна продукція, за винятком виноматеріалів і пива, яка розлита в споживчу тару відповідно до нормативної та технічної документації, а маркуванню акцизними марками – тютюнові вироби, упаковані в споживчу тару.

У КК Киргизької Республіки відповідальність за виготовлення, зберігання, збут та використання підроблених марок акцизного збору передбачено ст. 199 “Виготовлення підроблених акцизних марок з метою збуту, а так само зберігання з метою збуту або збут чи використання підроблених акцизних марок у великих розмірах або групою осіб за попередньою змовою”, яка розміщена в главі 22 “Злочини у сфері економічної діяльності” його Особливої частини. Діяння, передбачене в цій статті, визнається скоєним у великому розмірі, якщо кількість при виготовленні, зберіганні, збуті та використанні перевищує 500 підроблених акцизних марок. Крім цього, у ст. 200 цього Кодексу передбачено відповідальність за виробництво, зберігання, імпорт або реалізацію продукції, яка підлягає обов’язковому акцизному оподаткуванню без акцизних марок, якщо воно скоєне в великому розмірі або особою, раніше судимою за такий злочин, або за ухилення від оподаткування (великий розмір, якщо продукція підлягала обов’язковому оподаткуванню, становить суму, що в 1000 разів вище розрахункового показника) [109].

У Пенітенціарному кодексі Естонської Республіки відповідальність за підроблення з метою використання бандеролі, знака, наклейки, відбитку печатки, надпечатки або спеціальної ознаки до предметів сплати акцизу або їх упаковки як позначення, що підтверджує сплату акцизу, за винятком засобів поштової оплати або їх відбитків, передбачається ст. 335, яка розміщена в главі 19 “Винні діяння проти публічної довіри” розділу 1 “Підроблення платіжних засобів і встановлених державою знаків та позначень” його Особливої частини. Частина 2 цієї статті передбачає відповідальність за дії, скоєні неодноразово

або у великих розмірах, а частини 3 та 4 – якщо такі дії вчинено юридичною особою. Також, у ст. 336 цього Кодексу передбачено відповідальність за використання, передавання або інший випуск в обіг підроблених акцизних марок та наведено кваліфіковані види цього злочину – вчинення його неодноразово, у великому розмірі, юридичною особою. Крім цього, у ст. 340 цього Кодексу передбачено відповідальність за підготовку до вчинення окресленого вище злочину, зокрема за придбання, виготовлення, пристосування, зберігання або передавання приладу або іншого засобу, необхідного для підроблення грошових знаків, банківських карток або іншого платіжного засобу, цінного паперу, акцизної марки, засобу поштової оплати, або пробірної клейма, а також голограми або іншого елемента захисту грошового знаку від підроблення [110].

У КК Республіки Вірменія відповідальність за підроблення марок акцизного збору визначено ст. 208 (глава 22 “Злочини проти економічної діяльності” Особливої частини). У частині 1 цієї статті передбачено відповідальність за підроблення марок акцизного збору або збут підроблених марок, а у частині 2 – за ті саме діяння, скоєні у великих розмірах. Підробленням або збутом у великих розмірах вважаються такі дії щодо марок у кількості більше 500 штук [111]¹.

Не оминув своєю увагою аналізовані нами предмети суспільно небезпечних діянь і законодавець Азербайджанської Республіки, оскільки розділ IX “Злочини у сфері економіки”, глава 23 “Злочини проти власності”

¹ До того ж науковий інтерес становлять ст.ст. 209 та 211 цього Кодексу. Зокрема, у першій із згаданих статей передбачено відповідальність за такі діяння: відчуження придбаних в установленому порядку або використання акцизних марок у кількості від 500 до 1000 штук (ч. 1); ті самі діяння, якщо кількість відчужених акцизних марок перевищує 1000 штук (ч. 2); маркування товарів незаконно придбаними акцизними марками, якщо загальна вартість цих товарів за цінами продавця (при їх відсутності – за цінами, визначеними в установленому законодавством порядку), складає від 200 тисяч до 500 тисяч драм (ч. 3); ті самі діяння, якщо загальна вартість товарів, промаркованих незаконно придбаними акцизними марками, за цінами продавця (при їх відсутності – за цінами, визначеними в установленому законодавством порядку), складає 500 тисяч драм і вище. Щодо ст. 211 КК Республіки Вірменія, то у ній відповідальність передбачена за збут товарів, котрі підлягають маркуванню й промарковані акцизними марками, що не виключає можливості неодноразового використання акцизних марок, або наданими не для маркування цієї продукції, а також маркованих марками, наданими для тари (упаковки) певної місткості, але упакованих у тару (упаковку), яка має іншу не передбачену законодавством місткість, якщо загальна вартість цих товарів за цінами продавця (при їх відсутності – за цінами, визначеними в установленому законодавством порядку), складає від 200 тисяч до 500 тисяч драм, а в другій частині – 500 тисяч драм і вище.

Особливої частини КК, містить ст. 205-1, де встановлено відповідальність за виготовлення, придбання або збут підроблених акцизних марок [112].

Окремо зупинимося на законодавстві Республіки Молдова. У КК цієї держави [113] відсутня конкретна норма, в якій би було передбачено відповідальність за підроблення марок на алкогольні та тютюнові вироби. Водночас цей Кодекс містить ст. 250, у ч. 1 якої встановлюється відповідальність за дії, пов'язані з перевезенням, зберіганням або реалізацією підакцизних товарів, без маркування їх контрольними або акцизними марками встановленого зразка, якщо ці дії спричинили збитки у великому розмірі, а у ч. 2 – за ті самі дії, якщо вони пов'язані з маркуванням марками іншого, ніж встановленого зразку. Також відповідальність за незаконні дії із зазначеними предметами передбачено у Кодексі Республіки Молдова про правопорушення [114]. Зокрема, у ст. 272 “Порушення порядку придбання, транспортування, зберігання та реалізації акцизних марок і державних торгових марок” передбачено відповідальність за порушення порядку обігу цих предметів. Визначення цих предметів та порядок їх використання регулюється ст. 123 Податкового кодексу Республіки Молдова (зокрема у ч. 2 ст. 284 цього Кодексу – “Порушення законодавства про виробництво і обіг алкогольної продукції” серед незаконних дій з такою продукцією передбачено її маркування підробленою акцизною маркою) [115].

Географія використання спеціальних знаків для маркування певних товарів і підтвердження сплати акцизного податку не обмежується зазначеними вище країнами, а тому цікаво буде розглянути правові норми законодавства деяких держав Європи, зокрема, Польщі та Чехії.

Також, на наш погляд, буде цікавим ознайомитися із положеннями кримінального законодавства Турецької Республіки, оскільки, як свідчить практика, з території цієї держави до України контрабандним шляхом надходить чимала кількість підроблених марок акцизного податку, для маркування підробленої алкогольної та тютюнової продукції не лише “виробництва” України, а й інших держав. При цьому в згаданій державі не

існує акцизу як податку, але на алкогольні та тютюнові вироби уведено спеціальний споживчий податок, який сплачується одноразово при реалізації відповідного товару [116]. КК Турецької Республіки передбачає відповідальність за незаконні дії з цінними марками, які свідчать про сплату податків. Зокрема, ст. 199 забороняє підроблення таких марок, участь в їх зберіганні та використанні або передаванні із-за кордону в державу (розділ 4 “Злочини проти суспільної довіри”). Також у частинах 2 та 3 названої статті передбачено відповідальність для осіб, які використовують такі марки, та встановлено різницю в умислі особи (умисно або з необережності). Крім того, у ст. 200 цього Кодексу передбачено відповідальність за виробництво, імпортування, продаж, передачу, придбання, отримання приборів та інструментів, які використовуються для незаконного виробництва грошей і цінних марок [117]. Відповідальність за незаконні дії з такими знаками передбачено в Карному казначейському кодексі Республіки Польща, який відносить протиправні дії із зазначеними знаками до категорії податкових злочинів, під якими розуміються суспільно шкідливі діяння, скоєні умисно або необережно, заборонені під загрозою покарання штрафом за денними ставками, обмеженням або позбавленням волі. До податкових злочинів віднесено протиправні дії із акцизними марками або дозволами на отримання наклейок (ст. 67): § 1 – це підроблення або перероблення зазначених предметів; у § 2 – отримання та пристосування засобів з метою вчинення казначейського злочину, зазначеного у § 1. У цій статті також зазначено, що у разі вчинення забороненого діяння меншої тяжкості, зазначеного у § 1 або § 2, то за це настає менш суворе відповідне покарання. Крім того, у § 3 цієї статті передбачено заохочувальну норму: не підлягає покаранню за вчинення казначейського злочину, зазначеного у § 2, винна особа, яка відмовилася від його вчинення, зокрема, знищила отримані або пристосовані засоби або запобігла використанню їх у майбутньому [118, с. 89–93]¹.

¹ Поряд з цим зазначений Кодекс передбачає відповідальність за такі діяння: позначення підакцизних виробів неправильно або невідповідними акцизними марками, зокрема, пошкодженими, зношеними, підробленими, переробленими або недійсними (§ 66); невиконання обов’язку, пов’язаного зі складанням списку

Щодо КК Чеської Республіки, то він передбачає дві окремі статті (244 та 245), що встановлюють відповідальність за злочини, які віднесені до групи діянь у сфері податків та валютних платежів. У першій з них передбачено незаконні дії зі справжніми акцизними знаками (їх використання на порушення чинного законодавства з метою отримання переваг чи заподіяння шкоди іншому), а у другій – підроблення акцизних знаків (контрольних стрічок) [99, 119].

Підсумовуючи викладене, слід констатувати, що у низці описаних вище кримінально-правових норм аналізовані нами предмети виступають як предмети злочину, при цьому вони можуть бути як справжніми, так і підробленими. Таким чином, ці предмети можуть бути в одних нормах матеріальними антиблагами; в інших – матеріальними благами. Саме про ці два види зазначили у своєму дослідженні А.А. Музика та Є.В. Лащук [10, с. 104], з чим ми повністю погоджуємося¹.

Далі доцільно наголосити на такому важливому моменті: у низці КК таких країн, як Республіка Туркменістан [120], Республіка Молдова [113], Литовська Республіка [121] немає окремих статей, які б передбачали відповідальність за підроблення марок акцизного податку, тому їх віднесено до предметів злочинів, відповідальність за вчинення яких передбачено в статтях про підроблення документів і цінних паперів. У той же час аналіз окремих кримінально-правових норм свідчить, що перелічені вище марки мають ознаки

та поданням його для підтвердження компетентного органу, при здійсненні порушення процедури призупинення справляння акцизу, введення в обіг підакцизних товарів, що не є маркованими, позначеними неправильно або невідповідними акцизними марками, зокрема, пошкодженими, зношеними, підробленими, переробленими або недійсними (§ 68); вчинення без проведення офіційної перевірки дій, безпосередньо пов'язаних з виробництвом, імпортом або обігом підакцизних виробів, а також з їх позначенням акцизними марками (§ 69); вчинення всупереч положенням закону збуту або іншого передавання акцизних марок особі, яка не має на них права (ст. 70); грубе порушення положень, які стосуються перевезення або зберігання акцизних знаків, унаслідок чого створюється безпосередня небезпека їх викрадення, знищення, пошкодження чи втрати (§ 72) тощо.

¹ Так, у більшості з перелічених вище норм передбачено саме «підроблення» та подальші незаконні дії з такими підробленими предметами, отже досліджувані нами предмети виступають у цьому випадку матеріальними антиблагами (КК Республіки Узбекистан, КК Киргизької Республіки, КК РБ, КК Турецької Республіки, Пенітенціарний кодекс Естонської Республіки). Законодавці цих країн відносини, які виникають з приводу цих предметів, не ставить під кримінально-правову охорону, а будь-які дії з цими предметами визнає протиправними. В інших нормах передбачені незаконні дії як з підробленими марками, так і зі справжніми, отже досліджувані нами предмети виступають у цьому випадку як матеріальні блага, так і антиблага (КК Республіки Грузія, КК РФ, КК Республіки Казахстан, КК Республіки Чехія, Карний казначейський кодекс Республіки Польща).

засобів вчинення злочинів – предметів матеріального світу, які застосовуються при вчиненні суспільно небезпечних діянь [122, с. 284]. Загалом засоби полегшують вчинення злочину, при цьому одні й ті ж матеріальні цінності в одних випадках можуть бути предметом, в інших – знаряддям чи засобом вчинення злочину [10, с. 149]. Так, при вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 250 “Перевезення, зберігання або реалізація підакцизних товарів без маркування їх контрольними або акцизними марками” КК Республіки Молдова, його предметом є підакцизні товари, а засобом його вчинення – акцизні марки, оскільки їх використання на підакцизних товарах сприяє їх поширенню, вводить в оману споживачів щодо законності реалізації цих товарів [113]. Аналогічне значення мають акцизні марки й у складі злочину, передбаченого ст. 211 КК Республіки Вірменія [111].

Не залишені поза увагою іноземних законодавців і питання щодо відповідальності за незаконні дії з контрольними марками для маркування примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних. За певних умов відповідальність за вчинене може наставати не тільки за нормами кримінального, але й адміністративного права. Так, у ч. 2 ст. 96 “Порушення авторських і суміжних прав” Кодексу про правопорушення Республіки Молдова встановлено відповідальність за незаконні дії з цими предметами (фальсифікацію, незаконне виготовлення, використання, зберігання, перевезення або реалізацію контрольних марок). Крім цього, у ч. 1 цієї статті серед незаконних дій, які вчиняються у разі порушення авторських та суміжних прав, передбачено застосування контрольних марок, іншими, ніж на матеріальних носіях, вказаних у додатку до заяви про видачу контрольних марок, на екземплярах творів, або фонограм, які використовуються без згоди правовласника (перелічені протиправні дії караються штрафами) [114]. Отож, предметами зазначеного правопорушення є як підроблені, так і справжні контрольні марки.

У ст. 205-2 “Умисне знищення, підроблення, виготовлення незаконним шляхом, використання і продаж контрольних марок” КК Республіки

Азербайджан передбачено відповідальність за умисне знищення, підроблення, виготовлення незаконним шляхом, використання і продаж контрольних марок, якщо внаслідок цих дій спричинено значний збиток. Кваліфікованими видами цього злочину є вчинення таких дій: повторно (ч. 2), групою осіб за попередньою змовою або організованою групою (ч. 3), спричинення збитків у великому розмірі (ч. 4). У складі вказаного вище злочину також предметом є як справжні, так і підроблені контрольні марки. Цей злочин віднесено до категорії злочинів у сфері економіки, вчинених проти власності [112]. Відповідальність за незаконні дії з контрольними марками також передбачено і в Кодексі про адміністративні правопорушення Республіки Азербайджан, зокрема, за змінення, умисне знищення, підроблення, незаконне виготовлення, використання та продаж контрольних марок (при цьому підлягають конфіскації контрольні марки, які виготовлені, використані та реалізовані з порушенням законів “Про забезпечення прав інтелектуальної власності та боротьбі з піратством”, “Про захист прав споживачів”, а також матеріали, обладнання та інші засоби, які використано для їх виготовлення та розповсюдження) [123].

Відповідні норми передбачено й у КК Республіки Грузія, а саме ст. 205-5 “Виготовлення, реалізація або (та) використання підроблених знаків маркування неподакцизних товарів, які підлягають обов’язковому маркуванню” та ст. 205-6 “Реалізація, придбання та використання або (та) передавання іншим особам з метою повторного використання знаків маркування неподакцизних товарів, які підлягають обов’язковому маркуванню”. Якщо у першому з цих злочинів мова йде про підроблені знаки, то в іншому – про справжні, але які використовуються з порушенням установленого порядку маркування. У примітці до статті повторним використанням знаків для маркування неподакцизних товарів, які підлягають обов’язковому маркуванню, визнається нанесення знаків на інші немарковані товари аналогічного виду [104].

Також, як уже зазначалося раніше, відповідальність за підроблення знаків відповідності, якими маркуються примірники аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних, передбачено у

ст. 327-1 КК РФ [101]. Водночас у інших країнах, де застосовуються контрольні марки для маркування зазначених вище предметів, у разі їх підроблення діє кримінально-правова норма, що передбачає відповідальність за підроблення документів. Прикладом може слугувати РБ, де з 2005 р. введено маркування контрольними (ідентифікаційними) знаками окремих груп товарів. З 17 вересня 2011 р. головним нормативно-правовим актом, що регулює сферу маркування товарів, є Указ Президента РБ від 10.06.2011 р. № 243 “Про маркування товарів контрольними (ідентифікаційними) знаками” [124]. Уся аудіовізуальна продукція повинна маркуватися контрольними та ідентифікаційними марками. Порядок маркування товарів контрольними (ідентифікаційними) знаками, а також облік, зберігання, реалізація та знищення контрольних (ідентифікаційних) знаків визначається Міністерством податків і зборів за узгодженням із Міністерством фінансів, Міністерством торгівлі і Державним митним комітетом [125]. У КК РБ такій категорії злочинів, як злочини проти порядку обігу офіційних документів, присвячені ст.ст. 377, 379, 380. Обов’язковою ознакою цих складів злочинів є предмет злочину – документ або форма, яка використана при його створенні (при цьому офіційний документ – це документ, який виданий органом державної влади та управління, органом управління юридичної особи, а також від фізичної особи, належним чином оформлений та засвідчений в установленому порядку) [126].

У деяких країнах широке застосування набули технічні засоби захисту інтелектуальної власності [127], тому іноземні законодавці іноді встановлюють відповідальність саме за скоєння дій, що призводять до їх пошкодження, але при цьому зазвичай не згадують про норми, якими б передбачалася відповідальність за підроблення контрольних марок або їх аналогів. Кримінально-правову норму, якою передбачено відповідальність за незаконні дії з ГЗЕ, із досліджених нами правових актів, окрім КК України (ст. 216), виявлено лише у Пенітенціарному кодексі Естонської Республіки, а саме – у вже згаданій вище ст. 335, а також у ст. 340, де передбачено відповідальність за приготування до підроблення голограми або іншого елемента захисту [110]. На

нашу думку, це зумовлено тим, що ГЗЕ покликані захищати документ від підроблення та є його складником, а тому підроблення документа, на якому нанесено ГЗЕ, тягне за собою і підроблення такого елемента, а тому додаткової кваліфікації за іншою статтею не потребує.

Висновки до розділу 1

На підставі положень, наведених у цьому розділі, доцільно зробити такі висновки:

1. Підтримана концепція використання теоретичних та емпіричних методів дослідження марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності. За результати вивчення кримінально-правової літератури з'ясовано, що ряд вітчизняний вчених у своїх наукових працях приділяли увагу дослідженню предметів злочинів у сфері господарської діяльності, а зокрема згаданих марок і ГЗЕ. Ці напрацювання мають велике наукове значення, у той же час окремі проблемні питання значення марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ (як предметів злочину у сфері господарської діяльності), їх ознак та інших особливостей залишилися не дослідженими, а тому потребують комплексного розгляду, що і запропоновано у цій дисертації. З урахуванням аналізу юридичної літератури та правозастосовної практики в дисертації сформульовано низку положень, висновків і пропозицій, спрямованих на удосконалення кримінально-правових норм про відповідальність за незаконні діяння з зазначеними предметами. Для отримання якісно нових наукових результатів пріоритет був відданий таким методам: діалектичному, системно-структурному аналізу, історико-правовому, логіко-догматичному, герменевтичному, порівняльно-правовому, методу узагальнення, моделювання, спостереження, соціологічному, статистичному.

2. Визначено періодизацію кримінальної відповідальності за незаконні дії з документами (знаками), які підтверджують сплату державі акцизного податку та його предтечі, а також платежів, які справляються при реалізації примірників

аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних. Так, зроблено висновки про те, що держава ще з моменту виникнення податків, які були прообразом акцизу (“бражна подать”, “куфовой збір”) у всі періоди свого існування намагалася забезпечити контроль за сплатою цих податків, а також створити законодавство, покликане захистити систему утримання цих податків. З часів виникнення окреслених вище податків та до початку ХІХ ст. держава контролювала їх сплату та здійснювала їх облік за допомогою різних засобів, у т.ч. документів і печаток, за підроблення яких передбачалася кримінальна відповідальність. Основні ознаки та елементи складів злочинів, що полягали у незаконних діях з акцизними бандеролями, які стали прообразом марок акцизного податку, були закріплені в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 та 1903 років. Це Уложення стало основою розвитку поняття акцизної бандеролі як предмета злочину та незаконних дій з цими предметами. Постійний розвиток та зміни економічної системи приводили до змін кримінального законодавства, а також розширення об'єктів і предметів злочинних посягань, у результаті чого відповідні кримінально-правові норми було доповнено такими предметами, як контрольні марки і ГЗЕ.

За періодами розвитку вітчизняного кримінального законодавства, об'єктом посягання та предметом злочину запропоновано виокремити шість етапів генезису кримінально-правової норми про відповідальність за незаконні дії з марками акцизного податку, контрольними марками і ГЗЕ:

1) становлення кримінальної відповідальності за незаконні дії з документами та предметами, які підтверджували сплату державі податків та платежів, що були прообразом акцизного податку (ХІІ ст. – ХVІІІ ст.): а) перші згадки про прообрази акцизного податку за часів Київської Русі; б) становлення відповідальності за незаконні дії з документами та печатками, які використовувались державою для контролю за сплатою податків державі, за часів перебування України у складі Польщі; в) податкові інститути за часів Гетьманщини та кримінальна відповідальність за підроблення документів, які

підтверджували сплату “куфового збору”; г) кримінальна відповідальність за підроблення документів та печаток, які застосовувалися для обліку сплачених податків за часів перебування України в складі Московської держави;

2) законодавче закріплення та розвиток кримінальної відповідальності за підроблення акцизних бандеролей, які передували маркам акцизного податку (1845–1917 рр.);

3) кримінальна відповідальність за незаконні дії з акцизними бандеролями у період створення Української незалежної держави;

4) розвиток кримінальної відповідальності за незаконні дії з документами, які підтверджували сплату податків, у період скасування акцизу (1930–1996 рр.);

5) відродження кримінально-правової норми, в якій передбачалася кримінальна відповідальність за незаконні дії з марками акцизного податку (1996–2000 рр.);

б) період удосконалення кримінальної відповідальності за незаконні дії з марками акцизного податку, контрольними марками і ГЗЕ (з 2000 р. й дотепер): а) законодавче урегулювання кримінальної відповідальності за незаконні дії з контрольними марками (2000 р.); б) удосконалення норми про кримінальну відповідальність за незаконні дії з марками акцизного податку та контрольними марками (2001 р.); в) законодавче урегулювання кримінальної відповідальності за незаконні дії з ГЗЕ (2003 р.); г) подальші напрями удосконалення (з 2012 року й до нашого часу).

3. З огляду на порівняльний аналіз кримінального законодавства України та окремих зарубіжних країн встановлено, що у КК провідних держав романо-германської (континентальної) правової сім’ї (Австрія, Голландія, Данія, Франція, ФРН, Швейцарія, Швеція тощо) переважно відсутні норми про відповідальність за незаконні дії з марками акцизного податку, контрольними марками та ГЗЕ, оскільки ці діяння, як і чимало інших протиправних діянь у сфері господарської діяльності, врегульовані іншими галузями законодавства – податковим, фінансовим, господарським тощо. У тих державах, де зазначені дії переслідуються нормами КК (зокрема, Республіки Узбекистан, Республіки

Грузія, РФ, РБ, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Литовської Республіки, Естонської Республіки, Республіки Вірменія, Азербайджанської Республіки, Турецької Республіки, Республіки Молдова, Республіки Польща, Чеської Республіки), більшою мірою приділяється увага питанням відповідальності за незаконні дії з марками акцизного податку та їх аналогами, а меншою – питанням відповідальності за незаконні дії з контрольними марками, тоді як норму про відповідальність за незаконні дії з ГЗЕ вдалося виявити лише у ПК Естонської Республіки.

Кримінально-правовою нормою, яка є близькою за предметами злочинів, до норм, передбачених ст.ст. 199 і 216 КК України, виражена у ст. 176 КК Республіки Узбекистан, оскільки предметами названих норм є гроші, акцизні марки та цінні папери. В інших розглянутих правових актах не зустрічається таке об'єднання предметів в складі одного злочину. Водночас визначено, що марки акцизного податку та контрольні марки або є предметом одного злочину (КК РФ), або щодо незаконних дій стосовно цих предметів встановлено окрему кримінально-правову норму (Республіка Грузія, РБ, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Естонська Республіка, Республіка Вірменія, Азербайджанська Республіка, Турецька Республіка, Республіки Молдова). Також з'ясовано, що злочини об'єкти яких охоплюють згадані вище марки та елементи розміщено в різних розділах (главах) національних КК, наприклад, їх віднесено до: злочинів в економічній сфері чи у сфері господарської діяльності (Республіка Грузія, РБ, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, Республіка Вірменія, Азербайджанська Республіка, Республіки Молдова); злочинів проти порядку управління (КК РФ) і проти публічної чи суспільної довіри (ПК Естонської Республіки, КК Турецької Республіки) тощо. Таким чином, законодавець по-різному визначає об'єкт цих видів злочинів, і відповідно характер та ступінь їх суспільної небезпеки. Навіть більше того, у деяких країнах аналізовані суспільно небезпечні діяння віднесені до податкових злочинів (Чеська Республіка), що урегульовані спеціальними кодексами (наприклад, Карним казначейським кодексом Республіки Польща), чи до

адміністративних проступків (Республіка Молдова чи Республіка Азербайджан).

Наведені висновки використано для обґрунтування нової редакції ст. 216 КК України щодо об'єднання у складі злочину таких предметів, як марки акцизного податку та контрольні марки і вмотивування недоцільності створення двох окремих кримінально-правових норм, які б передбачали відповідальність за незаконні дії окремо з марками акцизного податку та контрольними марками, а також для обґрунтування доцільності визначення кримінальної відповідальності за незаконні дії з досліджуваними предметами злочинів, в одному нормативному акті (КК України).

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННО ВИГОТОВЛЕНИХ, ОДЕРЖАНИХ ЧИ ПІДРОБЛЕНИХ МАРОК АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ, КОНТРОЛЬНИХ МАРОК, ГОЛОГРАФІЧНИХ ЗАХИСНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЯК ПРЕДМЕТА СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ У СФЕРІ ГОСПОДРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дослідження окремо взятого предмета конкретного злочину неможливо здійснити без урахування загальних витоків поняття про об'єкт злочину, а також кримінально-правової специфіки відповідних предметів. Оскільки нами досліджується три різних предмети – марки акцизного податку, контрольні марки та ГЗЕ, то виявлення їх ознак та інших особливостей, а також спільного і відмінного у цих предметах необхідно проводити в системному взаємозв'язку. Також у нашому дослідженні встановлено, що ряд вчених свого часу розробляли у своїх наукових працях названі предмети, тому врахування результатів цих досліджень матиме наскрізний характер. Крім того, між досліджуваними марками та елементами, як це далі буде підтверджено, загалом більше спільного, ніж відмінного, що орієнтує на необхідність об'єднання окремих предметів у межах однієї кримінально-правової норми.

2.1. Марки акцизного податку як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності

При розгляді питання про кримінально-правову сутність марок акцизного податку як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності слід зауважити, що ґрунтовно їх особливості до цього часу не досліджувалися. Раніше ряд вчених (зокрема, О.О. Дудоров, Н.О. Гуторова, І.В. Сінгаївська, Є.В. Лащук, І.В. Кириченко, М.О. Буртовий) присвятили увагу

лише окремим аспектам з цього приводу. Проте останнім часом внесенні суттєві зміни до кримінального законодавства, що стосуються означеного питання. Так, відповідно до змін, внесених до чинного КК України з прийняттям Закону України № 5283-VI, марки акцизного податку і ГЗЕ включені як предмети до складу злочину, передбаченого ст. 199 КК України.

При цьому С.І. Марко визначає основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 199 КК (у попередній редакції), суспільні відносини у сфері обігу грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї. Забезпечення монополії держави на їх виготовлення – це авторитет держави в цілому, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Водночас при вчиненні цього злочину заподіюється шкода або виникає загроза заподіяння шкоди суспільним відносинам у сфері власності. Ці суспільні відносини є обов'язковим факультативним об'єктом злочину [27, с. 75]. Після внесення змін до названої кримінально-правової норми та відповідно включення до складу злочину як предмета марок акцизного податку і ГЗЕ, основним безпосереднім об'єктом злочину також стала фінансова система держави в частині встановленого законодавством порядку сплати акцизного податку на алкогольні напої і тютюнові вироби, а додатковими об'єктом – права і законні інтереси споживачів [29, с. 240].

Оскільки наше дослідження стосується конкретних предметів суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, то їх подальший аналіз неможливий без з'ясування особливостей об'єкта цієї групи злочинів. Так, М.Й. Коржанський визнає господарськими ті злочини, які посягають на суспільні відносини, що утворюють систему господарювання і визначають порядок виробництва, розподілу та використання матеріальних цінностей, благ і природних ресурсів [128, с. 212]. В.О. Навроцький під родовим об'єктом господарських злочинів розуміє систему господарства України, яка складається із фактичної сторони (сукупності наявних сфер, галузей господарської діяльності) і функціональної (принципів, за якими здійснюється господарювання в державі), при цьому господарські злочини – це передбачені

КК суспільно небезпечні посягання, які заподіюють істотну шкоду системі господарства України [129, с. 354, 357]. М.І. Бажанов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій визначають злочин у сфері господарської діяльності як умисне діяння (дія або бездіяльність) у цій сфері, що заподіює шкоду суспільним відносинам, які складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання товарів, робіт, послуг [130, с. 154-156]. А.В. Савченко вважає, що злочини у сфері господарської діяльності – це суспільно небезпечні та протиправні діяння, що посягають на систему господарювання, заподіюючи шкоду суспільним відносинам, які складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг, при цьому їх родовим об'єктом вчений вважає врегульовані державою відносини між членами суспільства щодо виробництва та реалізації товарів, продукції різного призначення, виконання робіт та надання послуг, які складають систему господарювання [22, с. 389].

Як зазначає О. О. Дудоров, злочини, у сфері господарської діяльності мають численні виокремлені види (групи), що пояснюється неоднорідністю посягань, норми про відповідальність за які розміщені у розділі VII Особливої частини КК України [29, с. 21– 22]. О.О. Дудоров та В.Р. Мойсик безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 199 КК України, вважають фінансово-кредитну систему України в частині встановленого порядку виготовлення та обігу грошей, державних цінних паперів і білетів державної лотереї [11, с. 222, 129, с. 30]. Інші науковці наводять зовсім інші відмінні від сформульованого вище визначення, зазначаючи, що безпосереднім об'єктом цього злочину є встановлений законодавством порядок формування та функціонування кредитно-грошової системи України [22, с. 392].

Поряд із предметом суспільних відносин необхідно виділяти і предмет злочину як самостійну ознаку складу злочину. При цьому предмет суспільних відносин і предмет злочину – різні правові явища [130, с. 118]. Якщо об'єкт завжди виступає як суспільні відносини є обов'язковим (необхідним) елементом кожного складу злочину, то предмет – це речі (фізичні утворення) матеріального світу, з приводу яких чи у зв'язку з якими вчиняється злочин. У

своєму дослідженні ми вважаємо за доцільне спиратися на ґрунтовні дослідження, проведені Є.В. Лащуком в його науковій розробці, присвяченій предмету злочину у кримінальному праві України. Цей вчений зазначав, що класифікація предметів має здійснюватися лише за тими ознаками (критеріями), що є найбільш суттєвими [3, с. 93]¹.

Класифікація предметів може також здійснюватися за їх належністю або за правом власності на предмети. Цю ознаку виділено з-поміж інших основних ознак на підставі того, що саме об'єкти права власності, як правило, відіграють визначальну роль у виникненні, існуванні, припиненні та захисті суспільних відносин, що поставлені законодавцем під охорону кримінального закону. У ст. 41 Конституції України визначено приватна, державна та комунальна форми власності, проте цей перелік не є вичерпним [132]. З огляду на зазначене, досліджуваний нами предмет варто класифікувати як державну власність, оскільки марки акцизного податку є спеціальним видом документа, що видається уповноваженими державними органами на підтвердження факту сплати акцизного податку. Найбільш вагомою, у контексті кваліфікації суспільно небезпечних діянь, вважають класифікацію предметів злочинів за їх властивостями, які законодавець спеціально передбачає в окремих кримінально-правових нормах. Однією з найважливіших підстав класифікації предметів злочинів є їх соціально-економічні та інші властивості, що впливають на кваліфікацію суспільно небезпечного діяння і за якими усі предмети можна умовно звести у декілька груп [3, с. 96]. У випадку нашого предмета дослідження – марки акцизного податку входять до однієї із таких

¹ Такими суттєвими ознаками насамперед є логічні, оскільки предмет злочину – це перш за все поняття, про яке йдеться у кримінальному законі. Відповідно до формальної логіки усі поняття поділяються на види за обсягом і змістом. За обсягом поняття (предмети злочинів) поділяються на загальні, часткові та одиничні. Загальні поняття – охоплюють вид певних предметів (наприклад, поняття «майно», «товари», «тварини»). Часткові – охоплюють певну групу предметів одного роду (зокрема, приватне майно, дикі тварини). Одиничні предмети злочину – це поняття, обсяг яких складається з одного предмета. За змістом усі поняття поділяються на позитивні і негативні, співвідносні і безвідносні, конкретні і абстрактні. Для класифікації предметів злочинів нас найбільше цікавить їх поділ відповідно до останньої класифікаційної пари. Конкретним логіка називає поняття, що відображає предмет у його цілості (зокрема, коноплі – ст. 310 КК України). Абстрактним називається поняття, що відображає не предмет, а його властивість, ознаку чи співвідношення, взяте як самостійний об'єкт міркування (наркотичні засоби – ст. 309 КК України). За походженням або природою створення й існування всі предмети можна розділити на дві групи: 1) створені природою (природного походження); 2) створені людиною, тобто є продуктом її життєдіяльності (соціального походження).

груп, а саме до інформації, до цієї групи входять також відомості та документи. Є.В. Лащук поділяє інформацію на природного та соціального походження. Якщо формою існування інформації природного походження є сам матеріальний (речовий) об'єкт, то для інформації соціального походження – об'єкт матеріального світу є лише носієм (папір, дискета тощо). Формою існування інформації соціального походження є певні символи (цифри, літери, графічні зображення, звукові коливання тощо), а змістом – те, що ми відчуваємо, сприймаючи певні символи [3, с. 100]. Отже марки акцизного податку, виходячи із зазначених особливостей предмета злочину, необхідно віднести до документів, які містять інформацію соціального походження.

В Україні єдність економічного простору, можливість безперешкодного переміщення товарів і фінансових засобів, свобода економічної діяльності і підтримка конкуренції в теперішній час отримали необхідні правові гарантії. Вільно використовувати власні здібності і майно для підприємницької чи іншої, не забороненої законом економічної діяльності, має право кожний дієздатний громадянин. Конституція України нормативно закріпила напрямок нашої країни на побудову держави з розвиненою економічною системою [133, с. 180]. Слід зауважити, що значну кількість предметів злочинів складають ті, що мають саме економічне значення. Їх вагомість важко переоцінити, оскільки вони є саме тими предметами, що утворюють основу життєдіяльності людини. Не важко помітити, що предмети злочинів, які мають економічне значення, складають одну із груп найбільш поширених предметів злочинів. Зазначене можна пояснити насамперед тим, що суспільні відносини у сфері обігу цих предметів настільки важливі для життя людини, що законодавець ставить їх на одне з перших місць з метою охорони від злочинних посягань. До таких предметів Є.В. Лащук відносить і досліджувані нами марки акцизного податку та контрольні марки [3, с. 109]. І ми у своєму дослідженні погоджуємося з такими висновками цього вченого.

Ґрунтуючись на положеннях ст. 178 ЦК України, предмети злочинів поділяються на матеріальні блага (позитивні цінності) і матеріальні

антиблага (негативні цінності). Зазначені поняття у сукупності складають категорію “матеріальні цінності”. Матеріальними благами Є.В. Лащук вважає матеріальні цінності, що мають позитивне значення для людини. Матеріальні блага можуть бути двох видів: 1) предмети, що не вилучені з цивільного обороту; 2) предмети, що є обмежено оборотоздатними, тобто перебування яких у цивільному обороті допускається за спеціальним дозволом. Матеріальні антиблага – це матеріальні цінності, певні діяння з якими становлять загрозу для суспільства та окремих громадян, унаслідок чого законодавець забороняє обіг таких цінностей [3, с. 118–119]. Іншими словами, це предмети, що вилучені з цивільного обороту (у нашому випадку підроблені марки акцизного податку).

За класифікацією безпосередніх об’єктів злочинів, предмети можна поділити (за так званою “горизонталю”) на “основний” і “додатковий”. Ураховуючи те, що предмет злочину є складником об’єкта посягання, запропонована класифікація предметів злочинів на основний і додатковий. За формою визначення у кримінальному законі предмети поділяються на “безпосередньо визначені” – тобто прямо вказані у диспозиції кримінально-правової норми, та “опосередковано визначені” – такі, що логічно впливають з її змісту [3, с. 115].

Далі зауважимо, що систему ознак предмета злочину у кримінальному праві зведено у три групи: а) фізичні ознаки, б) соціальні ознаки, в) юридичні ознаки.

Фізичні ознаки предмета злочину відображають його природні властивості. До них, зокрема, належать: матеріальність, кількість, якість форма, стан, структура [58, с. 110]. Фізичні ознаки предмета злочину знаходять свій прояв у тому, що будь-який предмет характеризується наявністю якісних і кількісних властивостей. В окремих випадках законодавець спеціально виділяє ту чи іншу властивість предмета як обов’язкову для певного складу злочину [10, с. 115]. Наприклад, кількість предмета є кваліфікуючою ознакою злочину, передбаченого ч. 2 та ч. 3 ст. 199 КК України, де мова йде про виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою

використання при продажу товарів, збуту, а також збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного податку, відповідно у великому та особливо великому розмірі.

Розглядаючи зазначену ознаку предмета злочину, на нашу думку, необхідно звернутися і до кількісних властивостей предметів нашого дослідження, у т.ч. марок акцизного податку. Так, у ч. 2 ст. 199 КК України передбачено відповідальність за вчинення протиправних дій з предметом злочину у великому розмірі, а в ч. 3 цієї статті – в особливо великому розмірі. У примітці до цієї статті надано роз'яснення цих понять. Дії, передбачені цією статтею, вважаються вчиненими у великому розмірі, якщо сума підроблення у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; в особливо великому розмірі – якщо сума підроблення у чотириста і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [134].

З цього приводу С.І. Марко стверджував, що закон чітко визначає кількісний розмір цих оціночних кваліфікуючих ознак, однак залишає поза увагою проблему визначення фактичної та, так би мовити, юридичної вартості предмета підроблення. У зв'язку із цим небезпідставно виникає питання про те, а чи можуть підроблені гроші, державні цінні папери чи білети державної лотереї мати будь-яку вартість, адже у п. 16 ППВСУ “Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів” від 12 квітня 1996 р. № 6 зазначається, що підроблені гроші і цінні папери підлягають знищенню як предмети, що вилучені з обігу і не мають цінності. На думку С.І. Марка, питання про розмір зазначених предметів необхідно вирішувати, виходячи не із вартості підроблень, яка дорівнює нулю, а із номінальної вартості цих предметів [27, с. 187]. На нелогічність та проблемний характер підходу, закріпленого у примітці до ст. 199 КК України вказував і М.І. Хавронюк, який вважає, що в аналізованому випадку можна говорити лише про певний еквівалент [135, с. 206]. Такої ж думки дотримується й П.С. Берзін [136, с. 41–45]. Ми підтримуємо наведені вище висновки, а також, оскільки марки акцизного податку наразі є предметом злочину, передбаченого

ст. 199 КК України, то, на наш погляд, у пропозиціях щодо удосконалення чинного КК України нами будуть враховані ці зауваження.

Щодо стану предмета, то він може бути твердим, рідким, газоподібним, несправним, підробленим (зміненим) тощо. Так, у ст. 199 КК України предметом злочину є саме підроблені марки акцизного податку. Структура як фізична ознака матеріальних цінностей притаманна переважній більшості предметів злочинів, що може суттєво впливати на кримінально-правову кваліфікацію [10, с. 115].

Соціальні ознаки предмета злочину відображають його значення для людини, суспільства, є результатом оцінювання такого предмета останніми. До соціальних ознак предмета злочину відносять, зокрема, його: вартість, безпечність або небезпечність для людини, функціональне призначення (культурне, історичне, економічне, політичне тощо), позитивне чи негативне значення для людини, належність окремій особі (в аспекті відповідної форми власності). Предметом злочину визнаються цінності (лише матеріальні) – те, що оцінюється, тобто включено у систему відносин між людьми – пов'язане з життям і стосунками людей у суспільстві. Цінність виступає зовнішньою властивістю предмета, однак вона притаманна йому не від природи (вона не є внутрішньою складовою самого предмета), а завдяки тому, що цей предмет введений у сферу суспільного буття людини і став носієм певних суспільних відносин. Критерії оцінки матеріальних цінностей можуть бути різними, серед них – користь, безпека, соціальне значення, шкідливість для здоров'я людини тощо. Вони дають підстави виділяти, нагадаємо: цінності позитивні (блага) та цінності негативні (антиблага). Предмет злочину належить до цінностей, що мають певні властивості (кількісні та якісні, позитивні та негативні), тому ним можуть бути не лише позитивні цінності (матеріальне благо), а й цінності негативні – матеріальні антиблага [10, с. 116]. Саме в якості матеріальних антиблаг і виступають як предмет злочину підроблені марки акцизного податку.

Юридичні ознаки предмета злочину характеризують його в кримінально-

правовому аспекті. Це такі ознаки, як: наявність злочинного діяння, вчиненого з приводу відповідних матеріальних цінностей та шляхом безпосереднього впливу на них (або без такого впливу); наявність мети впливу на бажаний для винного предмет; форма законодавчого визначення (як саме – безпосередньо чи опосередковано предмет злочину визначений у кримінально-правовій нормі); факультативність (предмет не є обов'язковим для всіх складів злочинів); “підпорядкованість” предмета об'єкта злочину [10, с. 117].

А.А. Музика та Є.В. Лащук зазначають, що предмет злочину підпорядкований об'єктові злочину. Мається на увазі те, що на відміну від поширеного бачення місця предмета злочину як факультативної ознаки складу злочину, обґрунтовується необхідність розглядати його як факультативну ознаку об'єкта злочину, але не в структурі суспільних відносин, а у вигляді самостійної факультативної ознаки, яка наділена, в багатьох випадках, однорідними з предметом суспільних відносин властивостями. Предмет злочину є складником об'єкта злочину та нерозривно пов'язаний із суспільними відносинами, які охороняються кримінальним законом [10, с. 118]. Прихильниками цієї теорії можна також вважати Н.О. Гуторову, М.І. Загороднікова, М.Й. Коржанського, В.Я. Тація, Є.А. Фролова та ін.

На думку Е.В. Лащука, предмет має бути визначеним у кримінальному законі або логічно впливати зі змісту відповідного об'єкта злочину. Лише у випадках, коли предмет визначений (безпосередньо чи опосередковано) у диспозиції певної кримінально-правової норми, він виступає обов'язковою ознакою конкретного об'єкта злочину. До того ж, предмет взаємопов'язаний з об'єктивною стороною – з приводу предмета вчиняються злочинні діяння та (або) здійснюється безпосередній злочинний вплив на нього, а також предмет відрізняється від “активних” ознак – знарядь і засобів вчинення злочину – своєю “пасивністю” та зв'язком з об'єктом злочину [3, с. 63, 64].

Зазначимо, що злочин, передбачений ст. 199 КК України, законодавець помістив до кола посягань у сфері господарської діяльності. С.І. Марко вказує, що характерна особливість злочину, передбаченого ст. 199 КК України,

полягає в тому, що на справжні грошові знаки, державні цінні папери та білети державної лотереї, що є предметом суспільних відносин, з посяганням на які закон пов'язує настання певних правових наслідків, не відбувається безпосереднього впливу. Шляхом заміни предмета в об'єкті злочину суб'єкт розриває існуючі суспільно корисні зв'язки з приводу грошей, державних цінних паперів і білетів державної лотереї, створюючи на їх місці нові, соціально шкідливі відносини. Словом, предмет суспільних відносин присутній у них до злочину, в результаті вчинення якого здійснюється підміна цього предмета. У процесі здійснення злочинного діяння з'являється “предмет злочину”, але зникає предмет відносин, що передували такому злочину та зумовили його вчинення. Отже, можна зробити висновок про те, що предметом аналізованих суспільних відносин є справжні гроші, державні цінні папери та білети державної лотереї, а предметом злочину – підроблені [27, с. 82-83].

Для кращого обґрунтування нашої думки щодо місця марок акцизного податку в складі злочину як його предмета розглянемо основні ознаки предметів суспільних відносин, з приводу яких вчиняються протиправні дії в разі скоєння злочину, передбаченого ст. 199 КК України.

Відповідно до ст. 99 Конституції України, грошова одиниця України – гривня, що дорівнює 100 коп. Грошовими знаками, які нині перебувають у готівковому обігу України, є банкноти номінальною вартістю 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100, 200 та 500 грн і монети номінальною вартістю 1, 2, 5, 10, 20, 50 коп. та 1 грн, а також пам'ятні та ювілейні монети різної номінальної вартості [27, с. 83]. Право на емісію належить винятково Національному банку України (п. 2 ст. 7, ст. 34 Закону України “Про Національний банк України” від 20.05.1999 року). У ст. 32 цього Закону зазначено, що випуск та обіг на території України інших грошових одиниць і використання грошових сурогатів як засобу платежу забороняються, а у ст. 35 – передбачено, що тільки гривня (банкноти і монети) як національна валюта є єдиним законним платіжним засобом на території України, приймається всіма фізичними та юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України за всіма видами

платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів. Відповідно до ч. 5 ст. 39 названого Закону виготовлення з метою введення в обіг або введення в обіг підроблених грошових знаків тягне за собою відповідальність відповідно до законодавства України [137].

Декретом КМУ від 19 лютого 1993 р. № 15/93 “Про систему валютного регулювання і валютного контролю” визначено, що валюта України – грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших фінансових установах на території України. У свою чергу, в Декреті надано таке роз’яснення терміна “іноземна валюта” – іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших фінансових установ за межами України. Декрет також передбачає відповідальність за незаконні скуповування, продаж, обмін чи використання валютних цінностей як засобу платежу або як застави, тобто вчинення цих дій без відповідного дозволу (ліцензії), якщо відповідно до цього Декрету та інших актів валютного законодавства наявність такого дозволу (ліцензії) є обов’язковою, тягнуть за собою адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством України (ст. 16) [138].

Як зазначає С.І. Марко предметом злочину, передбаченого ст. 199 КК України, є не тільки готівкова іноземна валюта, яка безпосередньо впливає на баланс фінансово-кредитної системи України, що порушує або створює загрозу порушення суспільних відносин у сфері грошового обігу України, а й неконвертована валюта, що у вільному обігу на території України не перебуває,

не обмінюється на інші валюти і курс якої не визначається НБУ [27, с. 88-89].

Наголосимо, що Україна, ратифікувавши Женевську конвенцію по боротьбі з підробкою грошових знаків 1929 р. [139], взяла на себе міжнародні зобов'язання і не може не реагувати засобами кримінально-правового впливу на випадки виготовлення на її території й таких видів іноземної валюти, які за певних причин не використовуються для здійснення платежів за міжнародними операціями або не продаються на валютних ринках світу [27, с. 89].

Поняття “державні цінні папери” за своїм змістом є вужчим порівняно з терміном “цінні папери”. Вони співвідносяться як “вид – рід”. При цьому Н.С. Пономарьов наводить низку ознак, що характеризують державні цінні папери і відмежовують їх від інших, недержавних цінних паперів, а саме: 1) власник державних цінних паперів має право на отримання доходу від держави; 2) майнові зобов'язання за державними цінними паперами не залежить від яких-небудь конкретних форм покриття. Вони забезпечуються всім надбанням держави, про що свідчить їх назва. Інші цінні папери не мають такого забезпечення, тому їх незаконне виготовлення і використання за цільовим призначенням роблять замах тільки на відносини власності; 3) виняткове право виготовлення державних цінних паперів належить державі в особі її найвищих органів влади та управління; 4) державні цінні папери є предметом лише таких суспільних відносин, в яких позичальником виступає держава, а кредитором – громадяни, юридичні особи, що надають державі свої грошові кошти в тимчасове користування; 5) при виготовленні державних цінних паперів в обіг позичальник, тобто держава, бере на себе зобов'язання повністю повернути вилучені від кредитора грошові кошти у встановлений термін [140, с. 22–24].

С.С. Яценко державними цінними паперами вважає грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між державою (емітентом цінних паперів) та їх власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передавання грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам [141, с. 404]. До державних цінних паперів в Україні

відносять: облігації внутрішніх державних позик; облігації зовнішніх державних позик; казначейські зобов'язання України (згідно зі ст. 11 Закону України “Про цінні папери та фондовий ринок”); приватизаційні папери; векселі [142].

Процес випуску та розміщення цінних паперів між первинними власниками називається емісією. Емісія цінних паперів здійснюється з метою залучення фінансових ресурсів для розширення діяльності або під конкретні інвестиційні проекти, а державні органи проводять емісію передусім для фінансування дефіциту бюджету.

Щодо лотерейного білету, то відповідно до Закону України “Про державні лотереї в Україні” це – документ установлені умовами проведення лотереї форми, виготовлений відповідно до вимог законодавства, наявність якого засвідчує внесення гравцем лотереї ставки та надає право одержати приз відповідно до умов проведення лотереї. Державна лотерея може проводитись як із застосуванням лотерейних білетів, так і інших засобів, які дозволяють засвідчити участь у лотереї або розмір виграшу, якщо вони передбачені умовами лотереї, в т.ч. через термінали електронної системи прийняття ставок. Вимоги до виготовлення та проведення державних лотерей визначаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, політики у сфері виготовлення і проведення лотерей відповідно до законодавства про ліцензування. Лотерея набуває статусу державної з моменту опублікування затверджених оператором державних лотерей умов проведення такої лотереї (ст. 5 цього Закону) [143].

У свою чергу, І.М. Михайлов, останні дослідження якого були присвячені злочину, передбаченому ст. 199 КК України у новій редакції, вважає, що предметом цього злочину є: підроблена національна та іноземна валюта, державні цінні папери, білети державної лотереї, марки акцизного податку (враховуючи як складник і ГЗЕ), які мають відмінні від справжніх елементи дизайну, елементи захисту чи основні реквізити, а також незаконно виготовлені чи незаконно одержані марки акцизного податку, що включають складовий

захисний елемент – голографічні захисні елементи, та елементи захисту, елементи дизайну, реквізити, що відповідають встановленим зразкам, але виготовлені чи отримані з порушенням встановленого порядку [7, с. 303].

Поряд з цим пропонуємо звернутися до висновків, зроблених С.І. Марком за результатами дослідження кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 199 КК України, до внесення змін відповідно до Закону України № 5283-VI, яким предмет цього злочину було розширено марками акцизного податку. Як стверджує цей науковець, предмети, що визначені у диспозиції ст. 199 КК України, є обов'язковою ознакою аналізованого злочину, їх перелік є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню [27, с. 207].

Ми підтримуємо таку точку зору і з метою обґрунтування наших пропозицій щодо внесення змін до чинного КК України пропонуємо чітко визначити ознаки та інші особливості марок акцизного податку як предмета суспільних відносин, які виникають з приводу їх обігу, а також і як предмета злочину. При цьому необхідно врахувати зауваження Є.В. Лащука про те, що предмет злочину, на відміну від такого цілком соціального поняття, як предмет суспільних відносин, є поняттям юридичним і містить насамперед правову інформацію. Юридичне поняття (предмет злочину) не може бути частиною соціальної категорії (суспільних відносин) [3, с. 66, 67].

Далі варто зазначити, що відповідно до ст. 226 ПК України у разі виробництва на митній території України алкогольних напоїв і тютюнових виробів чи ввезення таких товарів на митну територію України платники податку зобов'язані забезпечити їх маркування марками встановленого зразка у такий спосіб, щоб марка акцизного податку розривалася під час відкупорювання (розкривання) товару. У названому нормативному акті надано таке визначення: марка акцизного податку – спеціальний знак для маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів, віднесений до документів суворого обліку, який підтверджує сплату акцизного податку, легальність ввезення та реалізації на території України цих виробів (підп. 14.1.107). Наявність наклеєної в установленому порядку марки акцизного податку встановленого

зразка на пляшці (упаковці) алкогольного напою та пачці (упаковці) тютюнового виробу є однією з умов для ввезення на митну територію України і продажу таких товарів споживачам, а також підтвердженням сплати податку та легальності ввезення товарів [144] (див додаток 3).

Виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів здійснюються відповідно до Положення “Про виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів”, яке затверджено постановою КМУ від 27.12.2010 р. № 1251 (далі – Положення) [145].

Марки акцизного податку для вироблених в Україні алкогольних напоїв і тютюнових виробів відрізняються від марок для ввезених на митну територію України алкогольних напоїв і тютюнових виробів дизайном і кольором. Маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів здійснюється марками акцизного податку, зразки яких затверджуються КМУ. Маркуванню підлягають усі алкогольні напої з вмістом спирту етилового понад 8,5 % об’ємних одиниць. Маркування вироблених в Україні алкогольних напоїв із вмістом спирту етилового від 1,2 до 8,5 % об’ємних одиниць не здійснюється. Кожна марка акцизного податку на алкогольні напої повинна мати окремий номер та позначення про суму сплаченого акцизного податку за одиницю маркованої продукції, місяць і рік випуску марки. Кожна марка акцизного податку на тютюнові вироби повинна мати окремий номер і позначення про квартал і рік виготовлення марки. Виробники та імпортери тютюнових виробів ведуть облік та звітують про використання марок акцизного податку за видами марок (ТІ – “тютюн імпортований”, ТВ – “тютюн вітчизняний”) у кількісному виразі¹. Зразки марок розробляються Міністерством доходів і зборів разом з Міністерством фінансів, СБУ, МВС, Міністерством юстиції та затверджуються КМУ. Марки

¹ Вважаються такими, що немарковані: а) алкогольні напої та тютюнові вироби з підробленими марками акцизного податку; б) алкогольні напої та тютюнові вироби, марковані з відхиленням від вимог Положення, відповідно до якого здійснюються виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів, та/або марками, що не видавалися безпосередньо виробнику або імпортеру зазначеної продукції; в) алкогольні напої з марками акцизного податку, на яких зазначення суми акцизного податку, сплаченого за одиницю маркованої продукції, не відповідає сумі, визначеній з урахуванням чинних на дату розливу продукції ставок акцизного податку, міцності продукції та місткості тари.

встановленого зразку виготовляються на замовлення Міністерства доходів і зборів у порядку та спосіб, установлені законами України “Про здійснення державних закупівель” від 01.06.2010 р. [146] та “Про захист економічної конкуренції” від 11.01.2001 року [147].

Замовлення оформляється відповідно до правил виготовлення бланків цінних паперів і документів суворого обліку, затверджених Міністерством фінансів, СБУ та МВС. Міністерство доходів і зборів щомісяця подає підприємству-виробнику зведену заявку-розрахунок на виготовлення необхідної кількості марок та оплачує витрати, пов’язані з їх виробництвом. Підприємства-виробники та імпортери алкогольних напоїв і тютюнових виробів (далі – покупці марок) щомісяця подають територіальному органу Міністерства доходів і зборів (далі – продавець марок) попередню заявку-розрахунок про потребу в марках за їх видами, платіжний документ на перерахування плати за марки з відміткою банку про дату виконання платіжного доручення та звіт про використання марок, придбаних у попередньому місяці. Розмір плати за одну марку акцизного податку для алкогольних напоїв становить 0,27 грн, для тютюнових виробів – 0,142 грн.

Марки для алкогольних напоїв і тютюнових виробів імпортного виробництва мають фіолетовий колір, вітчизняного – зелений. Наскрізна нумерація на марках складається з двох цифр індексу регіону України за місцезнаходженням виробника продукції (для маркування вітчизняної продукції), серії та окремого для кожної марки номера. Така нумерація наноситься паралельно довшій стороні марки. Індеси регіонів наведено у додатку. Крім того, на кожну марку наносяться такі реквізити: для тютюнових виробів – напис, що складається з початкових літер слів "тютюн імпортний" ("тютюн вітчизняний") – "ТІ" ("ТВ"), двозначного та однозначного числа (рік і квартал, у якому виготовлено марки), розділених скісними лініями; для алкогольних напоїв – напис, що складається з початкових літер слів "алкоголь імпортний" ("алкоголь вітчизняний") – "АІ" ("АВ"), двох двозначних чисел (місяць і рік, у якому виготовлено марки), розділених скісними лініями, та

зазначення суми акцизного податку, сплаченої за одиницю маркованої продукції, з точністю до тисячного знака. Маркуванню підлягають усі алкогольні напої з вмістом спирту етилового понад 8,5 % об'ємних одиниць.

На тютюнові вироби марки наклеюються: на пачки сигарет та цигарок серійного виробництва, сигар, сигарил, а також цигарок, упакованих у сувенірні коробки (незалежно від їх розміру), – у такій спосіб, щоб марки обов'язково розривалися під час відкривання; на тютюнові вироби в упаковці, що підлягає обгортанню у поліпропіленову плівку, – під плівку [145].

З'ясувавши порядок випуску та обігу марок акцизного податку, доцільно проаналізувати суспільні відносини, які виникають у сфері використання цих марок. У будь-яких суспільних відносинах, як зазначає Є.О. Фролов, є не менше двох учасників [148, с. 184–225]. Учасниками (суб'єктами) суспільних відносин у сфері обігу марок акцизного податку, з одного боку, є держава, а з іншого – суб'єкти господарювання, підприємства, установи й організації, які здійснюють реалізацію підакцизних товарів – алкогольних і тютюнових виробів. У суспільних відносинах у сфері обігу марок акцизного податку предметом є справжні марки. А.А. Музика та Є.В. Лащук вказують на те, що відмінність між поняттями предмета злочину і предмета суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом, певною мірою зумовлена існуванням предметів з негативними (небезпечними) властивостями. До предметів, що мають негативні (небезпечні) властивості, належать: підроблені гроші, державні цінні папери чи білети державної лотереї; підроблені знаки поштової оплати, проїзні квитки; підроблені марки акцизного збору чи контрольні марки; підроблені документи, печатки, штампи, бланки; радіоактивно забруднені продукти харчування чи інша продукція; особливо небезпечні наркотичні засоби чи психотропні речовини; підроблені документи на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів; недостовірна або неправдива інформація та багато інших подібних предметів. Водночас такі предмети не можна розглядати окремо від певних суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом. Зазначені предмети, так само як і

матеріальні цінності, що мають позитивні властивості, характеризують об'єкти посягання [10, с.103].

Поряд з цим, марки акцизного податку (як предмет злочину), на нашу думку, можуть бути як справжніми, так і підробленими, на відміну від розглянутих вище предметів злочину, передбаченого ст. 199 КК України (гроші, державні цінні папери, державні лотереї), котрі, як предмет злочину, є лише підробленими. Хоча М.І. Михайлов вважає, що предметом злочину, передбаченого ст. 199 КК України, є справжні марки акцизного податку і ГЗЕ, а отже й елементи захисту, елементи дизайну, необхідні реквізити, що відповідають встановленим зразкам [7, с. 303].

Отже, варто обґрунтувати нашу позицію з цього приводу, яка збігається з думкою інших вчених. Так, М.І. Панов, проводячи аналіз складу злочину, передбаченого ст. 216 КК України, об'єктивна сторона цього діяння може виражатися у незаконному виготовленні предмета злочину, його підробленні, використанні або збуті. Будь-яке виготовлення або отримання марок акцизного збору, контрольних марок або ГЗЕ з порушенням встановленого чинним законодавством порядку їх виготовлення або отримання є незаконним [130, с. 67–68].

Цікавою в науковому плані є позиція О.О. Дудорова, який наводить такі важливі положення: 1) під незаконним виготовленням марок акцизного податку слід розуміти їх виготовлення: без належним чином оформленої зведеної заявки-розрахунку уповноваженого органу, тобто їх виготовлення без дозволу; у кількості, яка перевищує зазначену у зведеній заявці-розрахунку; іншого виду, ніж зазначений у зведеній заявці-розрахунку; за фальсифікованою (підробленою) зведеною заявкою-розрахунком; не за зведеною заявкою-розрахунком, а на замовлення інших суб'єктів; 2) від незаконного виготовлення марок слід відрізнити їх неналежне виготовлення, тобто виготовлення з порушенням затверджених зразків і технічного опису, що за наявності підстав може кваліфікуватись за ст. 367 КК України як службова недбалість; 3) підроблення означає як повне виготовлення марок акцизного податку або

ГЗЕ будь-яким способом (друкарський, ксерокопіювання, малювання, фотографування, тиснення, наклеювання, комп'ютерна графіка тощо), так і часткове підроблення, тобто внесення у справжні марки чи елементи неправдивих відомостей (скажімо, зміна їх реквізитів); воно охоплюється і виготовлення на підприємстві, яке не має права на виготовлення цих предметів, тобто неналежним виробником [149, с. 611].

Як приклад з практики наведемо зміст ухвали апеляційного суду Харківської області від 03.09.2014 стосовно обвинувачених, у т.ч. громадянина Турецького республіки, яких визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 199 КК України. Установлено, що вони, використовуючи спеціальне друкарське приладдя та спеціальні витратні матеріали, організували незаконне виготовлення і зберігання марок акцизного податку для алкогольної продукції міцністю 40% об'ємних одиниць та місткістю 0,5 літра з метою їх подальшого збуту на території України [150].

Інший спосіб підроблення встановлено під час розгляду провадження (справи) Малиновським районним судом м. Одеси стосовно обвинувачених у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 28, ч. 2 ст. 204, ч. 2 ст. 199 КК України. Особи, шляхом наклеювання на аркуш формату А-4 марок акцизного податку України виготовили зразок для подальшого його використання при незаконному виготовленні марок акцизного податку способом копіювання на кольоровому принтері марки "HP Officejet з подальшим вирізанням марок акцизного податку України [151].

Н.О. Гуторова зауважує, що суспільно небезпечне діяння щодо марок акцизного збору (ст. 216 КК України у попередній редакції) може виражатися у вчиненні альтернативно таких дій, як незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених і одержаних або підроблених марок акцизного збору. Вони незаконно виготовляються, одержуються, підроблюються або збуваються для приховування ухилення від сплати акцизного збору, їх використання свідчить про те, що особа без сплати акцизного збору здійснює оборот названих виробів [2, с. 167].

На підтвердження сформульованих вище висновків можна навести приклади із правозастосовної практики, зокрема вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 04.04.2012 р. Так, особу визнано винуватою у вчиненні злочину, передбаченого ст. 216 КК України (у попередній редакції), незаконні дії якої виразилися у використанні як підроблених, так і незаконно отриманих марок акцизного збору встановленого в Україні зразка, знятих з інших подібних алкогольних напоїв [152]. Останній приклад демонструє можливість вчинення з досліджуваним нами предметом не лише підроблення, а й незаконного використання справжніх марок.

Використання підроблених марок означає маркування такими марками алкогольних напоїв чи тютюнових виробів [29, с. 247]. Для прикладу наведемо ухвалу апеляційного суду Луганської області від 08.10.2013 р. стосовно обвинуваченого у вчиненні злочинів, передбачених ч.1 ст.199 та ч. 3 ст. 204 КК України. Ця особа на кольоровому багатофункціональному печатному пристрої з використанням комп'ютерного обладнання виготовила підроблені марки акцизного податку, які надалі були використані нею разом із спільником для маркування незаконно виготовлених алкогольних напоїв [153].

Другий приклад з практики. Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 17 грудня 2012 р. за обвинуваченням особи у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 204, ч. 2 ст. 216 КК України. Установлено, що О., не будучи суб'єктом підприємницької діяльності, не маючи відповідного дозволу (ліцензії) на торгівлю алкогольними напоями, порушуючи при цьому постанову КМУ від 01.04.2003 р. № 567 “Про запровадження марок акцизного збору нового зразка з голографічними захисними елементами для маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів” із змінами та доповненнями, внесеними постановою КМУ від 15.10.2003 р., згідно з якою, маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів марками акцизного збору здійснюється лише виробниками цієї продукції, з 23.06.2010 р. до 24.06.2010 р. у гаражному боксі, що розташований за відповідною адресою, використовував незаконно придбані підроблені марки акцизного збору, шляхом маркування ними

незаконно виготовлених алкогольних напоїв [154].

Продовжимо далі. Збут підробленої національної валюти України та інших предметів злочину, передбачених ст. 199 КК України, означає випуск їх в обіг шляхом використання як засобу платежу, розміну, дарування, обміну, надання позики, продажу, передавання в борг чи у рахунок покриття боргу, програшу в азартних іграх, пред'явлення облігації до оплати тощо [155, с. 205]. Наведемо приклад із правозастосовної практики. *Правоохоронцями під час проведення спецоперації затримано чотирьох осіб, які намагалися реалізувати майже 300 тис. шт. підроблених марок акцизного податку для маркування алкогольних напоїв. Затриманими виявилися мешканці південних районів Одеської області та м. Харкова, двоє з яких уродженці Азербайджану. Вони планували заробити на цій справі 18 тис. доларів США. На місці події вилучено підроблені марки акцизного податку та гроші [156].*

Під придбанням предметів, зазначених у диспозиції ч.1 ст. 199 КК України, у юридичній літературі розуміють їх умисне отримання будь-яким способом: купівля, обмін, одержання в подарунок чи як оплати боргу, одержання як оплати за надані послуги чи виконану роботу, виграш в азартні ігри, одержання в позику, привласнення знайденого тощо [157, с. 20].

Особи, що здійснюють свою протиправну діяльність у сфері незаконного обігу марок акцизного податку використовують різноманітні способи для придбання цих предметів. *Як приклад, Охтирським міськрайонним судом Сумської області визнано винуватими двох осіб у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 199, ч. 3 229, ч. 1, ч. 2 ст. 204 КК України. Ці особи відкрили підпільний цех із виготовлення тютюнових виробів з використанням обладнання, що забезпечує масове виробництво, застосовуючи при цьому знаки для товарів виробника "VICEROY", ліцензійним користувачем торгової марки якого є ПАТ АТ Тютюнова компанія "ВАТ Прилуки" та використовували при продажу товарів підроблені марки акцизного податку на тютюнові вироби, які були ними придбані за гроші у не встановлених досудовим слідством осіб [158].*

Інший спосіб придбання підроблених марок акцизного податку демонструє вирок *Теребовлянського районного суду Тернопільської області щодо обвинуваченого за ч.1 ст.199, ч.1 ст.204 КК України, який отримав підроблені марки акцизного податку та незаконно виготовлені тютюнові вироби в рахунок боргу* [159].

Далі варто приділити увагу кваліфікуючим ознакам злочинів, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України, які пов'язані з протиправними діями щодо марок акцизного податку, оскільки в нашому дослідженні ми запропонуємо ряд змін до цих статей.

По-перше, це стосується внесення до абз. 1 ч. 2 ст. 216 КК України кваліфікуючої ознаки “вчинення дій у великому розмірі” та абз. 1 ч. 3 цієї ж статті особливо кваліфікуючої ознаки “вчинення дій в особливо великому розмірі”. Також ми пропонуємо залишити названі кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки відповідно у диспозиціях абз. 1 ч. 2 та абз. 1 ч. 3 ст. 199 КК України. Наведені пропозиції зумовлені передусім суспільною небезпекою злочинів, передбачених зазначеними вище статтями КК України. Згідно із окремими відомостями, наданими Державною фіскальною службою України, в останні роки спостерігається тенденція до зростання кількості вилучених з незаконного обігу підроблених марок акцизного податку (див. додаток Б). До того ж, про доцільність наших пропозицій свідчить емпірична база дослідження. Зокрема, встановлено, що кваліфікація злочинних дій була здійснена за ч. 2 ст.ст. 199 та 216 КК України – у 58 провадженнях (справах) (32,2%), а за ч. 3 ст. 199 КК України – у 21 провадженні (справі) (12,2%). Якщо 58 проваджень (справ) (за ч. 2 цих статей) взяти за 100%, то серед кваліфікуючих ознак мали місце великі розміри у 23,9%, а якщо 21 справу взяти за 100%, то серед особливо кваліфікуючих ознак мали місце особливо великі розміри у 46,3%.

На підтвердження наведених вище положень продемонструємо ряд прикладів з практики. *Приморським районним судом м. Одеси встановлено винуватість особи, яка незаконно здійснила реалізацію незаконно виготовлених*

марок акцизного збору в кількості 49 000,00 шт. [160], а Малиновським районним судом м. Одеси досліджувалися обставини збуту 2 400 000 шт. підроблених марок акцизного збору України, які надруковані способом плоского офсетного друку, за що особа отримала грошові кошти в розмірі 15000 доларів США як оплату за реалізовані марки акцизного збору України [161].

Наступною особливо кваліфікуючою ознакою, яку вбачається доцільним передбачити у ст. 216 КК України, є “дії вчинені організованою групою”. Злочини, які пов’язані з незаконними діями з марками акцизного податку, характеризуються високою латентністю, і переважно це пов’язано із труднощами виявлення, документування та припинення діяльності всіх винуватих осіб. Підтверджують ці висновки результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень (справ), оскільки органи досудового слідства та суди не вживали заходів для встановлення конкретних осіб, які були причетні до підроблення предметів злочину, та відповідних доказів у 67 провадженнях (справ) або 37,6% випадків. У вироків судів стосовно незаконних дій обвинуваченого з предметами досліджуваних нами злочинів у багатьох випадках зустрічається таке формулювання: “придбав у невстановленої особи”. Недослідження наведених вище ознак злочину суттєво впливає на кваліфікацію злочину і подекуди унеможлиблює визначення реальної картини щодо кількості, змісту та особливостей вчинених суспільно небезпечних діянь у складі групи осіб за попередньою змовою та організованою групою; свідчить про латентність суспільно небезпечних діянь, пов’язаних з протиправними діями з марками акцизного податку та контрольними марками.

До того ж, у своєму дослідженні, присвяченому кримінально-правовим ознакам організованих груп і злочинних організацій, А.А. Вознюк зазначав, що 10,1% у структурі кримінальних правопорушень, вчинених учасниками цих об’єднань, належать злочинам у сфері господарської діяльності, у т.ч. злочину, передбаченому ст. 199 КК України [162, с. 4]. Цю думку підтверджують і результати вивчених нами матеріалів кримінальних проваджень (справ), із яких чимало злочинів було вчинено в складі організованих груп (див. додаток Е).

Нагадаємо, що у ч. 3 ст. 28 КК України встановлено, що злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. Відмінними рисами організованого злочинного об'єднання та вчиненого ним злочину є, насамперед, мінімальна кількість учасників. Якщо організована група складається з трьох і більше осіб чи злочинна організація – з п'яти і більше осіб, то у злочині, вчиненому цими об'єднаннями, необов'язково бере участь відповідно три і більше чи п'ять і більше осіб. Інші учасники, які безпосередньо злочину не вчиняли, повинні знати про цей злочин та брати в ньому участь в ролі організатора, підбурювача чи пособника, але не обов'язково бути виконавцями [162, с. 38-39]. Саме ця особливість має значення для нашого дослідження, оскільки при вчиненні незаконних дій у складі організованої групи одні учасники здійснюють підроблення марок акцизного податку, інші переміщують ці предмети до місця, де здійснюється їх нанесення на товари, третя група осіб безпосередньо наносить марки на товар, і нарешті, в дію вступають особи, які реалізують товари, марковані підробленими марками.

На думку М.Й. Коржанського, метою злочинної організації є вчинення невизначеної кількості злочинів [163, с. 32]. А.А. Вознюк у своєму дослідженні наголошує, що злочин, учинений злочинною організацією, – це злочин будь-якого ступеня тяжкості, скоєний її учасником (учасниками) за умови, що інші учасники (усі або більшість) усвідомлювали його. Будь-які кримінально-правові ознаки організованих злочинних об'єднань мають відповідати певним критеріям. Вони повинні бути чіткими, однозначними, зрозумілими для правозастосовних органів і не суперечити іншим ознакам, підмінювати їх чи конкурувати з ними [162, с. 39]. Цей науковець зазначає, що протидія організованим групам і злочинним організаціям відбувається з використання різних галузей знань, тому ознаки цих об'єднань за сферою функціонування та

застосування можна поділити на кримінально-правові, кримінологічні, криміналістичні, оперативно-розшукові, психологічні тощо. Виходячи з цього, кримінально-правові ознаки організованих злочинних об'єднань можна визначити як закріплені в законі про кримінальну відповідальність їх риси, властивості та інші особливості, що використовуються під час кваліфікації злочинів. Під час кваліфікації злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями, застосовують декілька категорій ознак: ознаки злочину, вчиненого організованою групою чи злочинною організацією; ознаки складу такого злочину та кримінально-правові ознаки цих об'єднань [162, с. 42-43].

Аналіз визначення злочину, вчиненого організованою групою, дає підстави виділити такі загальні обов'язкові кримінально-правові ознаки організованої групи: 1) участь декількох осіб (три і більше); 2) попередня зорганізованість; 3) стійкість; 4) мета вчинення двох і більше злочинів; 5) об'єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам групи; 6) розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану. Загальними ж обов'язковими кримінально-правовими ознаками злочинної організації є: 1) участь декількох осіб (п'ять і більше); 2) зорганізованість за попередньою змовою; 3) стійкість; 4) ієрархічність; 5) мета безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп [162, с. 43-45]. Розроблена класифікація кримінально-правових ознак організованої групи та злочинної організації необхідна для правильної кваліфікації злочинів, учинених в організованих формах співучасті, оцінки якості та ефективності кримінально-правових положень, що застосовуються при цьому, та підготовки пропозицій з приводу їх удосконалення [162, с. 46].

Важливим моментом є те, що В.В. Черней наголошує на таких ознаках організованих злочинних груп, які діють в окремих сферах господарської діяльності: прихований характер фінансово-господарських зв'язків між

суб'єктами господарювання, що включені до складу об'єднання; зовнішні ознаки законності окремих операцій; швидка адаптація до нових методів роботи правоохоронних органів [164, с. 7].

Наведемо такий приклад із практики. *Краматорським райсудом Донецької області постановлено обвинувальний вирок за обвинуваченням 6 членів організованої групи у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 28, ч. 2 ст. 204, ч. 3 ст. 199 КК України. Ці особи, використовуючи те, що були знайомі з особами, які мали авторитет серед представників правоохоронних органів та місцевого самоврядування, а також в кримінальному суспільстві та які є мешканцями різних регіонів України, вступили з останніми в злочинну змову та домовилися про незаконну систематичну поставку сировини, обладнання та комплектуючих матеріалів, для незаконного виготовлення фальсифікованої горілки, у т.ч. спирту етилового, та підроблених марок акцизного податку. Відкрили підпільний цех, обладнаний для незаконного масового виготовлення підакцизного товару у вигляді горілки, на пляшки з якою були наклеєні підроблені марки акцизного податку, вантажним автотранспортом, що перебував у приватній власності, перевозили та реалізовували свою продукцію у різні населені пункти Донецької області [165].*

Враховуючи наведені ознаки вчинення злочинів організованими групами, які є найбільш небезпечними формами співучасті, а також суспільну небезпеку злочинів, пов'язаних із незаконними діями з предметами, які нами досліджуються, та результати емпіричних розробок, приходимо до висновку щодо доцільності визначення однією із особливо кваліфікуючих ознак злочину, пов'язаного із незаконними діями з марками акцизного податку та контрольними марками, – “дії вчинені організованою групою”.

Варто зазначити, що окремі із перелічених вище кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак (вчинення дій у великому, в особливо великому розмірі, організованою групою) наразі визначено в диспозиціях таких кримінально-правових норм, які передбачають відповідальність за інші злочини

у сфері господарської діяльності (зокрема, ст.ст. 203-1, 206, 206-2, 209, 210 - 212, 212-1, 219, 222, 224, 227, 229, 232-1, 233 КК України). Крім того, за результатами вивчення кримінальних проваджень (справ) встановлено випадки кваліфікації дій винуватих осіб за сукупністю норм: за відповідними частинами ст.ст. 199 і 216 КК України та, зокрема, відповідними частинами ст. 203-1 (14,6%), ст. 229 (1,7%), ст. 209 (1,1%) КК України. Таким чином, окрім наведених вище аргументів, на користь визначення нових кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак у ст. 216 КК України свідчить також потреба в уніфікації термінології кримінального законодавства щодо суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, що сприятиме покращенню ефективності застосуванню цієї кримінально-правової норми.

Підводячи підсумок, доцільно наголосити на тому, що у разі незаконного виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту, а також збуту незаконно виготовлених, придбаних марок акцизного податку, предметом злочину повинні бути справжні марки акцизного податку, але які незаконно виготовлені чи придбані. Таким чином, щодо справжніх марок акцизного податку можуть бути вчинені такі незаконні дії: зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут, а щодо підроблених марок акцизного податку – виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут.

Разом з цим, досліджуючи питання незаконних дій з марками акцизного податку необхідно, на нашу думку, звернути увагу на визначення таких трьох термінів, як “перевезення”, “пересилання” та “ввезення” в Україну. Звернемося спочатку до матеріалів правозастосовної практики. *Відповідно до вироку від 13 березня 2012 року Шевченківського районного суду м. Львова встановлено, що обвинувачені у вчиненні злочинів, передбачених ч.3 ст. 27, ч.2 ст. 358; ст. 15, ч.2 ст. 216; ч.3 ст. 27, ч.1 ст. 205 КК України, вчинили наступні протиправні дії. За попередньою змовою групою осіб з метою прикриття*

переміщення через митний кордон України поза митним контролем партії сигарет здійснили підроблення експортних товаросупровідних документів для забезпечення документального оформлення експортної поставки вантажу деревного вугілля з метою приховання серед зазначеного вантажу сигарет. Для здійснення поставок сигарет поза митним контролем створили фіктивне приватне підприємство, яке було зареєстровано, як суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності на Львівській митниці, для використання його реквізитів в ході діяльності, пов'язаної з перевезеннями сигарет через кордон України поза митним контролем. При переміщенні через кордон України поза митним контролем партії сигарет вони мали намір використати та збути завідомо підроблені марки акцизного податку, які були наклеєні на пачках сигарет “ЛМ” та “Класік”, однак не довели свого умислу до кінця, оскільки були затримані правоохоронцями [166]. Цей приклад свідчить про те, що у практичній діяльності виникають випадки, які потребують узгодження понятійного апарату, що наразі використовується у диспозиції ст. 199 КК України.

На аналізовані вище терміни також звертав увагу у своїх дослідженнях і С.І. Марко, який зазначав про те, що при конструюванні норми ст. 199 КК України законодавець припустився логічної помилки, зазначивши в диспозиції цієї статті як альтернативні діяння “перевезення” та “ввезення” в Україну. Насправді ж “ввезення” є різновидом “перевезення”, адже не можна ввести в Україну що-небудь, не перевозячи його. Крім того, висновок про те, що “ввезення” є різновидом “перевезення” можна зробити, аналізуючи об'єктивну сторону суміжних із досліджуваним складів злочинів. Так, диспозиції ст. ст. 200, 326 КК України передбачають як одне з альтернативних діянь “перевезення” підроблених документів на переказ, платіжних карток чи інших засобів доступу до банківських рахунків, а також мікробіологічних або інших біологічних агентів чи токсинів, при цьому в диспозиції цих статей не передбачається відповідальність за “ввезення в Україну” зазначених предметів. Отже, виникає питання: для чого така деталізація, яка необхідність виділяти

окремо “ввезення в Україну”, чому у зв’язку з цим не було виділено “вивезення з України”? Крім того, зазначеними діями не охоплюється перенесення предметів злочину, передбаченого ст. 199 КК України, через пішохідні митні переходи України, поза ними або територією України [167, с. 51-52].

З огляду на зазначені вище положення С.І. Марко пропонує терміни “ввезення”, “перевезення” та “пересилання” замінити на терміни “переміщення” (цей термін включатиме будь-яке переміщення підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, зокрема, перевезення, перенесення територією України, ввезення, вивезення та транзит підроблених грошей, пересилання державних цінних паперів чи білетів державної лотереї) [27, с. 127]. Аналогічний підхід спостерігається і в роботі І.В. Сингаївської, яка пропонує у ч. 1 ст. 199 КК України замінити термін “ввезення в Україну” терміном “переміщення через кордон України”, під яким слід розуміти ввезення в Україну та вивезення з території України підробленої грошової одиниці або іноземної валюти [168, с.10].

У своєму дослідженні ми приєднуємося до висновків цих вчених і на підтвердження доцільності зазначених вище законодавчих змін пропонуємо звернутися до матеріалів слідчої та судової практики. Так, у с. Вилок Виноградівського району Закарпатської області правоохоронці разом з прикордонниками під час несення служби з протидії переміщенню через кордон контрабандних товарів, зупинили для перевірки мікроавтобус “Хюндай”. Водій Б. перевозив 62 ящики цигарок сигарет марки “Jing Ling”, “Compliment”, “LM”, “Marble”, “NZ”, “Davidoff” та “Kent”. Марки акцизного податку на сигаретах викликали у правоохоронців сумнів щодо їх відповідності встановленому зразку. Мікроавтобус з вантажем було доставлено до Виноградівського райвідділу міліції. Слідчим Виноградівського райвідділу УМВС України в Закарпатській області ця подія внесена до Єдиного реєстру досудових розслідувань за ч. 1 ст. 199 КК України (перевезення з метою використання при продажу товарів підроблених марок акцизного податку) [169]. Цей приклад демонструє можливість як ввезення, так і вивезення з

України предметів нашого дослідження, незалежно від того на якій території та якою особою вчинено підроблення марок [170].

Зважаючи на викладене та з урахуванням результатів досліджень згаданих вище вчених, під терміном “переміщення” доцільно розуміти, на наш погляд, такі категорії, як “перевезення”, “пересилання”, “ввезення”, “вивезення” у разі застосування цих понять, як протиправних дій, що вчиняються стосовно марок акцизного податку, у випадку вчинення злочинів, визначених КК України.

О.О. Дудоров справедливо зазначає про таке: по-перше, марки акцизного податку, не перебуваючи у вільному цивільно-правовому обороті та не надаючи особі права на реалізацію підакцизних товарів, лише певним чином регулюють порядок реалізації алкогольних напоїв і тютюнових виробів, а саме засвідчують, що акцизний збір сплачено; по-друге, зважаючи на ст. 216 КК України (у попередній редакції), марки акцизного податку є специфічним різновидом документів, і законодавець, цілком обґрунтовано, виділив незаконні дії з ними в окрему кримінально-правову норму; по-третє, основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 216 КК України, є фінансова система держави в частині встановленого законодавством порядку сплати акцизного збору (в попередній редакції законодавства) на алкогольні напої і тютюнові вироби та надходжень від реалізації контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів і фонограм, а також авторське та суміжні права [29, с. 103]. На наш погляд, ці висновки заслуговують на підтримку.

На ряд проблемних питань, які виникли у зв'язку із внесенням змін до диспозицій ст. ст. 199 і 216 КК України, звертає увагу у своєму дослідженні й І.В. Сінгаївська, наголошуючи на такому:

1) додаткові об'єкти злочинів, передбачених цими статтями, суттєво різняться: щодо злочину, передбаченого ст. 216 КК України, ними виступають установлений порядок здійснення господарської діяльності, пов'язаної з поширенням алкогольних напоїв і тютюнових виробів, законні інтереси

споживачів, а щодо злочину, визначеного у ст. 199 КК України – відносини власності;

2) крім зауважень щодо об'єкта, які суперечать теоретичним принципам побудови Особливої частини КК України, наявні також зауваження про порушення правил законодавчої техніки та окреслено ряд особливостей, про які слід зазначити, зокрема: а) є порушення послідовності у викладенні назви статті та диспозиції, що не відповідає правилам законодавчої техніки з формулювання кримінально-правових норм (так, у назві ст. 199 цього Кодексу після переліку семи альтернативних діянь із зазначенням мети наводиться перелік предметів злочинів у такій послідовності: “підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного збору чи голографічних захисних елементів”, тоді як у диспозиції цей перелік зазначається у зворотному порядку – спочатку предмети злочину, якими доповнено норму: “незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору, голографічних захисних елементів, підробленої національної валюти України у виді банкнот чи металеві монети, іноземної валюти, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї”); б) спільною ознакою валюти і державних цінних паперів є ліквідність, виключенням вважаються білети державних лотерей, оскільки тут залежить від вірогідності виграшу, в той же час марки акцизного збору та захисні голографічні елементи не мають спільних ознак [171].

Отже, рішення законодавця щодо внесення змін до ст. 199 КК України видається передчасним. Перш за все, необґрунтованим є об'єднання в ст. 199 КК України предмета злочину, передбаченого у ст. 216 КК України, оскільки марки акцизного податку, а також контрольні марки, відносяться до спеціальних документів для маркування певних товарів (алкогольні напої, тютюнові вироби, примірники аудіовізуальних творів тощо) і підтвердження сплати акцизного податку та легальності їх ввезення та реалізації, інших платежів [172, с. 104]. Крім того, вказані статті КК України мають різні безпосередні об'єкти. Об'єктом злочину, передбаченого ст. 199 КК України, є грошова система України. У злочині, передбаченому ст. 216 КК України,

безпосередній об'єкт інший – це порядок сплати акцизного податку та надходження до бюджету від реалізації контрольних марок. Підробка грошових знаків та їх використання підриває грошову систему держави, у той же час, як підробка марок акцизного податку призводить до несплати певного виду податку – акцизу [173, с. 302].

На нашу думку, диспозиція ст. 199 КК України перевантажена зайвим визначенням щодо діянь, які визначають об'єктивну сторону злочину. До речі, такої ж позиції дотримується й І.М. Михайлов, який вважає, що сьогодні в диспозиції цієї норми визначено два альтернативні види мети: з метою використання при продажу товарів та збуту. Згідно з правилами граматичного тлумачення кримінальна відповідальність може настати тільки в разі вчинення хоча б одного із шести альтернативних діянь об'єктивної сторони, а саме: виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну визначених предметів злочинів, передбачених у ст.199 КК України, коли винуватий переслідував мету використання під час продажу товарів або мету збуту [8, с. 211].

У свою чергу, І.В. Сингаївська зазначає, що поява в тексті мети “використання при продажу товарів” у ст.199 КК України звужує спектр дії кримінально-правової норми, вона не існувала в попередній редакції ст. 216 КК України, й не зрозуміло в чому необхідність її появи. Можливо, існування обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони “мети збуту” змусило законодавця зазначати альтернативну мету. Однак її наявність за правилами граматичного тлумачення стосується також підробленої національної валюти України у виді банкнот чи металеві монети, іноземної валюти, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї. Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну “з метою використання при продажу товарів” щодо державних цінних паперів чи білетів державної лотереї взагалі недоречно. Ця автор вважає зайвим визначати додаткову мету, яка за значенням є вузкою порівняно з поняттям “мета збуту”, через що можна усунути визначене протиріччя [171].

За вказаних вище обставин вважаємо за доцільне виключити з назви ст. 199 КК України та абз. 1 ч. 1 цієї статті вказівки на такі предмети злочину, як “марки акцизного податку” та “голографічні захисні елементи”; замінити у назві та абз. 1 ч. 1 цієї статті універсальним терміном “переміщення” термінологічну конструкцію “перевезення, пересилання, ввезення в Україну”; виключити із диспозиції абз. 1 ч. 1 цієї статті посилання на мету – “використання при продажу товарів” (що найбільш змістовно відбиватиме зв’язок предмета злочину з його об’єктивною стороною). Висловлені пропозиції, за нашим переконанням, сприятимуть підвищенню ефективності застосування ст. 199 КК України на практиці, а саме дотриманню правил законодавчої техніки при побудові кримінально-правової норми, що досліджується, та, у свою чергу, її ефективному правозастосуванню, і відповідно – правильній кваліфікації зазначеного злочину.

Крім того, запровадження у диспозиції названої статті терміна “переміщення”, на нашу думку, найбільш змістовно відбиває зв’язок предмета злочину та його об’єктивної сторони, що буде сприяти однозначному тлумаченню термінів, які характеризують дії, що визначають об’єктивну сторону цього злочину, з точки зору мови і техніки закону, а отже спростять їх застосування, адже під терміном переміщення слід розуміти такі поняття, як “перевезення”, “пересилання”, “ввезення”, які наразі використовуються у диспозиції ст. 199 КК України.

До того ж, запропоновані нами зміни підтримують 84,4 % опитаних практичних працівників, які вважають, що побудова правової норми КК України повинна відбуватися на підставі основного безпосереднього об’єкта злочину. Відповідно до положень кримінально-правової науки основним об’єктом злочину, передбаченого ст. 199 КК, є функціонування грошової системи України, а основним об’єктом злочину, передбаченого ст. 216 КК – фінансова система держави, в частині встановленого порядку сплати обов’язкових зборів (податків). Таким чином, підроблення та подальше використання підроблених грошових знаків спрямовані на підрив грошової

системи держави, а виготовлення підроблених марок акцизного податку веде до несплати відповідного податку. З огляду на зазначене, 83,2 % з усіх респондентів вважає за необхідне внесення відповідних змін до чинних ст.ст. 199 та 216 КК України щодо предметів злочинів. Виключення із диспозиції абз. 1 ч. 1 ст. 199 КК України посилання на мету “використання при продажу товарів” буде сприяти правильному тлумаченню на практиці ознак складу цього злочину, зокрема ознак, які визначають його об’єктивну сторону.

Також, 67,3% з усіх респондентів підтвердили виникнення на практиці труднощів з приводу розуміння і тлумачення деяких понять і термінів, що вживаються у ст. 199 КК України, також 82,3% із опитаних вважають, що поняття переміщення” та “перевезення”, “пересилання”, “ввезення в Україну” не розрізняються, 76,9% висловилися щодо необхідності виключення із абз. 1 ч. 1 ст. 199 КК України посилання на мету “використання при продажу товарів” (див. додаток Д).

Одночасно, з урахуванням викладених вище положень, пропонуємо уточнити визначення *марки акцизного податку* як предмета злочину – це документ суворої звітності, який видається уповноваженим державним органом з метою регулювання економічних відносин, що виникають з приводу реалізації на території України окремих видів підакцизних товарів – алкогольних напоїв та тютюнових виробів, та з приводу якого і шляхом безпосереднього впливу на який вчиняється суспільно небезпечне та винне діяння, передбачене КК України. Запропоноване нами визначення уявляється більш вдалим, порівняно з існуючим у ст. 226 ПК України, оскільки ми пов’язуємо марки саме з предметом злочину – предметом, на який здійснюється суспільно небезпечне посягання, тоді як у згаданому вище нормативному акті марки визначено як предмет суспільних відносин. Наведені нами критерії визначення марок як предмета злочину мають наукове і прикладне (кримінально-правове) значення. На наш погляд, вони будуть сприяти з’ясуванню специфіки марок як предмета злочину, відмежуванню від інших предметів у складах суспільно небезпечних

діянь у сфері господарської діяльності, розкриватимуть вплив окремих ознак цього предмета злочину на кваліфікацію суспільно небезпечних діянь. Також запропоноване нами визначення марок як предмета злочину позитивно оцінили 66,9 % опитаних практичних працівників.

Поряд з цим варто наголосити, що питання реформування процесу реагування на протиправні дії з марками акцизного податку, контрольними марками і ГЗЕ наразі залишається відкритим. Суб'єктами, задіяними у цьому процесі, – державними структурами та підприємцями – усвідомлюється, що без подальшого розроблення і змін у правовому полі, а також в економічній сфері, мінімізувати криміногенні процеси, які відбуваються навколо предметів нашого дослідження, неможливо. Таке усвідомлення породжує значну кількість практичних кроків щодо втілення нових методів протидії незаконному поводженню з марками акцизного податку, контрольними марками та голографічними захисними елементами і їх підробленню, що становлять значний дослідницький інтерес, вартий подальшого вивчення.

Вже не один рік точаться дискусії щодо доцільності запровадження електронної форми марок акцизного податку. Наприкінці 2015 р. на урядовому веб-сайті “Громадянське суспільство і влада” створеного, з-поміж іншого, для громадського обговорення проектів нормативно-правових актів було розміщено проект Закону України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення адміністрування акцизного податку”, у якому пропонувалося внести зміни до Податкового кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2011 р., №№ 13–17, ст. 112), якими запровадити електронну форму марок акцизного податку [174].

Відповідно до зазначеного проекту ПК України пропонується доповнити підпунктом 14.1.601, у якому передбачено таке поняття, як електронна система контролю за обігом підакцизних товарів (продукції) – це автоматизована система з відстеження руху підакцизних товарів, визначених у підпунктах 215.3.1, 215.3.2, 215.3.4 пункту 215.3 ст. 215 цього Кодексу, оброблення та зіставлення інформації про обсяги реалізації цих товарів зі сплатою акцизного

податку та включає такі підсистеми: електронна акцизна марка; єдиний реєстр електронних акцизних накладних; електронне адміністрування акцизного податку. Також, у проекті надано визначення електронної акцизної марки як автоматизованої підсистеми, призначеної для здійснення контролю з відстеження руху марок акцизного податку та підакцизних товарів (алкогольних напоїв, тютюнових виробів), що маркуються такими марками¹.

Відповідно до Перехідних положень до згаданого проекту Закону запровадження Електронної системи контролю за обігом підакцизних товарів (продукції) відбуватиметься поетапно: перший етап – для підакцизної продукції, яка не підлягає маркуванню марками акцизного податку – який набирає чинності з першого числа четвертого місяця, що настає за місяцем, в якому опубліковано цей Закон; другий етап – для алкогольних напоїв та

¹ З урахуванням зазначених новел, запропоновану і нову редакцію ст. 226 (Виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів) Податкового кодексу, серед іншого: «226.6. Маркуванню підлягають усі алкогольні напої з вмістом спирту етилового 8,5 відсотка об'ємних одиниць і більше.

226.7. Кожна марка акцизного податку на алкогольні напої повинна мати:

окремий номер,
місяць і рік випуску марки;

позначення про суму сплаченого акцизного податку за одиницю маркованої продукції, крім суми акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю алкогольних напоїв – для алкогольних напоїв, на які встановлено ставки акцизного податку за 1 літр 100-відсоткового спирту (зазначені у товарних позиціях 2103 90 30 00, 2106 90, 2208, 2206 (крім 22 06 00 31 00, 22 06 00 51 00, 22 06 00 81 00 згідно з УКТ ЗЕД);

позначення виду продукції та місткості тари – для алкогольних напоїв, на які встановлені ставки акцизного податку за 1 літр (зазначені у товарних позиціях 2203-2205, 22 06 00 31 00, 22 06 00 51 00, 22 06 00 81 00 згідно з УКТ ЗЕД);

унікальний ідентифікатор, необхідний для оперативного визначення справжності марки акцизного податку та легальності походження підакцизної продукції.

226.8. Кожна марка акцизного податку на тютюнові вироби повинна мати окремий номер та позначення про квартал і рік випуску марки і унікальний ідентифікатор, необхідний для оперативного визначення справжності марки акцизного податку та легальності походження підакцизної продукції.

226.9. Вважаються такими, що немарковані:

алкогольні напої та тютюнові вироби з підробленими марками акцизного податку;

алкогольні напої та тютюнові вироби, марковані з відхиленням від вимог положення, затвердженого Кабінетом Міністрів України, відповідно до якого здійснюються виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів, та/або марками, що не видавалися безпосередньо виробнику або імпортеру зазначеної продукції;

алкогольні напої з марками акцизного податку, на яких зазначення суми акцизного податку, сплаченого за одиницю маркованої продукції, не відповідає сумі, визначеній з урахуванням чинних на дату розливу продукції ставок акцизного податку, міцності продукції та місткості тари;

алкогольні напої з марками акцизного податку, на яких зазначення виду продукції та місткості тари не відповідає виду продукції, яка знаходиться в пляшці (упаковці) алкогольного напою, або місткості такої пляшки (упаковки).

226.17. Порядок ведення обліку марок акцизного податку для маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів із використанням підсистеми Електронна акцизна марка визначається Кабінетом Міністрів України.

231.4. Електронна акцизна марка містить інформацію про:

обсяги вироблених, імпортованих, відправлених та/або доставлених до суб'єктів господарської діяльності алкогольних напоїв та тютюнових виробів, розфасованих для роздрібною торгівлі та маркованих марками акцизного податку; видані виробнику, імпортеру марки акцизного податку, їх використання і залишки?.

тютюнових виробів, які підлягають маркуванню марками акцизного податку – який набирає чинності з 1 числа шостого місяця, що настає за місяцем, в якому опубліковано цей Закон [174]. Аналізуючи цей проект Закону України доречно підкреслити, що питання скасування паперових марок акцизного податку та ведення їх електронної форми викликає неоднозначні думки, у т.ч. зумовлені надійністю електронної форми цих марок і можливістю їх захисту від підроблення. На наш погляд, такі нововведення викликають як позитивне, так і негативне ставлення. Зокрема, щодо негативного аспекту зазначимо про те, що не виключаємо того факту, що учасники тіньового ринку також можуть встановити собі відповідне обладнання та візуально споживач товару буде вважати, що придбає аутентичну пачку цигарок. Сучасні технічні засоби також можуть використовуватися порушниками для копіювання. При цьому окреслені вище новації цікавлять нас з точки зору того, як вони можуть вплинути на розвиток кримінально-правових норм. З огляду на це варто вирішити таке питання: чи може впровадження електронної марки акцизного податку породити нові види суспільно небезпечних діянь або розширити предмет чи об'єктивну сторону вже існуючого складу злочину?

За інформацією Державної фіскальної служби (далі – ДФС) в Україні проводилися тестування електронних марок акцизного податку. Так, з листопада 2013 р. триває тестування електронної технології Codentify. Це інноваційна і повністю цифрова технологія, яка одночасно поєднує в собі можливість, по-перше, контролю за обсягами виробництва та продажу тютюнових і алкогольних виробів, по-друге, контролю за повнотою нарахування і сплати акцизів і, по-третє, цю систему можна використовувати для підтвердження легальності продукції та моніторингу її обігу. Codentify – це 12-символьний код із літер і цифр, який наносять на продукцію. У кожному коді зашифровано інформацію про товар: найменування, дата, час і місце виробництва, виробнича лінія, максимальна роздрібна ціна, сума нарахованого акцизу тощо. Ці коди – унікальні, їх генерують безпосередньо в процесі виробництва, а тому вкрасти чи прорахувати їх наперед неможливо. Codentify

передбачає існування Централізованої інформаційної системи, в якій мають бути авторизовані усі виробничі лінії й за допомогою якої можна буде прослідкувати весь маршрут переміщення тютюнових і алкогольних виробів – від виробника до оптових і роздрібних мереж торгівлі. Представники контролюючих органів матимуть можливість будь-якої миті перевірити легальність та обсяги виробництва товарів у режимі онлайн. Передбачено і автоматизовану систему моніторингу обігу продукції – через веб-сайт, електронну пошту, гарячу лінію чи sms-повідомлення. До речі, запровадження такої системи є зобов'язанням України – відповідно до Протоколу Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну [175].

Водночас, звучать і протилежні думки стосовно недосконалості запропонованої системи з точки зору протидії розповсюдженню контрафактної продукції. Про цю проблематику зазначають не тільки вітчизняні спеціалісти, а і закордонні автори, зокрема Л. Джуссенс, який досліджував згадане питання у роботі, присвяченій стратегії транснаціональних тютюнових компаній з метою сприяння “Codentify”. Цей фахівець зазначає, що ідентифікацією кожного коду “Codentify” є унікальний, непередбачуваний набір з 12 букв або цифр, зчитувальних неозброєним оком. На думку компанії Philip Morris International (PMI), “Codentify” уникає вимоги для зберігання кодів шляхом шифрування інформації, що міститься в них, перед друком за допомогою запатентованої комбінації декількох ключів і цифрових підписів. Таким чином, система не має пов'язаної бази даних, яка зберігає коди. Коди можуть містити таку інформацію: дату і час виготовлення, машину, виробника, бренд і варіанти бренду, тип пакету, розмір пакету, ринок призначення, ціну, рівень податків, упаковку. Визнаються деякі обмеження “Codentify”, зокрема, якщо код використовується двічі, система “Codentify” не може самотужки визначити, який з двох продуктів з цим кодом є автентичним або підробленим. Для підтвердження автентичності необхідний аналіз пакету споживача у сервісному центрі. У більш загальному плані слід зазначити, що код видно на упаковці, що дозволяє його легко зчитувати і розпізнавати, але водночас робить його менш

безпечним, оскільки видимі коди легше фальсифікувати. Оглядом Рамкової конвенції ВООЗ із боротьби проти тютюну щодо систем перевірки коду, зокрема як “Codentify”, зазначено, що термін їх дії залежить від непередбачуваного характеру кодів і що незалежні перевірки необхідні для забезпечення цієї непередбачуваності. Основні проблеми з “Codentify”, проте, відносяться до явних намірів галузі використовувати його для виявлення, відстеження та перевірки цілей оподаткування. Відстеження визначається в незаконній торгівлі протоколом (ІТР) як “систематичний моніторинг і відтворення компетентними органами або іншою особою, яка діє від їх імені маршруту руху або переміщення предметів через ланцюг поставки, таким чином, виявлення та відстеження повинні дозволити відповідним органам визначити, в який момент у ланцюжку поставок продукт відводяться в канали незаконного обороту. ІТР конкретно вимагає в системі вистеження отримання інформації в такому обсязі, щоб усі податкові зобов’язані були вивантажені. За таких умов необхідна база даних, яка реєструє дані про продукт по всьому ланцюжку поставок, тому “Codentify” не відповідає цим стандартам, оскільки він не зберігає коди або реєстрації подій після того, як виріб виготовлений [176].

Крім цього, Бритіш Амерікен Табакко, Імперіал Тобако Груп, Дженеп Тобако Інтернейшнл та ПіЕмАй створили установу “Цифрова Кодувальна та Відстежувальна Асоціація”, зареєстровану в Цюріху, Швейцарія. Співпраця між урядом та міжнародними організаціями стали ключем нової організаційної стратегії. Заявлена мета цієї Асоціації – просування рентабельних стандартів індустрії та підтримка технологічних рішень для відстежування і цифрової податкової верифікації – викликали дуже серйозні сумніви, через значні технічні обмеження “Codentify” та загрози властиві для індустрії, що прогресували та удосконалювались у глобальній незаконній торгівлі. Зазначені документи також демонструють, що індустрія шукає шляхи просування власної системи “Codentify” поміж конкуруючими маркуваннями та цифровими

акцизними марками компаній, наприклад SICPA (Швейцарія), DeLaRue (Об'єднане королівство), EDAPS (Україна) та 3M (США) [176].

Генеральний директор Української Асоціації виробників тютюнових виробів “Укртютюн” вважає, що на розгляді у відомстві може бути ще система Сісра. Це технологія в формі наклейки, як паперова марка, проте містить в собі чіп з інформацією, при цьому зчитувати його можна тільки за допомогою спеціального обладнання, яке, очевидно, матимуть тільки контролюючі органи. Тобто можна буде і аутентифікувати, і контролювати, наприклад, обсяги виробництва, проте для цих чіпів повинна бути налагоджена технологія виробництва, повинні бути конкретні поставки, а це все, як і паперову марку, можна втратити або вкрасти [177].

Отже, інформаційний розвиток суспільства і запровадження на державному рівні в Україні широкого використання комп'ютерних та автоматизованих систем в усіх сферах суспільного життя, поряд із позитивними наслідками, супроводжується і негативними явищами. Зазначені вище технології можуть використовуватися не лише в корисних цілях, а і як інструмент для вчинення злочинів, зокрема, розповсюдження даних автоматизованих систем, пособництво бізнесу, пов'язаному з незаконним виробництвом і реалізацією підакцизних товарів.

Ураховуючи викладене вище, слід зробити такі висновки щодо можливих варіантів протиправних дій, пов'язаних із незаконним використанням марок акцизного податку в електронній формі:

– по-перше, це підроблення коду, у разі його копіювання за допомогою технічних засобів (наприклад, сканеру штрих код рідера – засобу для зчитування кодів), та подальше перенесення на упаковки з незаконно виготовленими тютюновими виробами чи пляшки з алкоголем. Таким чином, навіть при уведенні в дію марок згаданого виду не виключається можливість їх підроблення і незаконного використання, тобто лише зміниться спосіб вчинення злочину, передбаченого ст. 199 КК України;

– по-друге, варто враховувати, що жодна із автоматизованих систем, не виключає несанкціонованого втручання. Електронна система контролю за обігом підакцизних товарів (продукції) та її підсистеми “електронна акцизна марка”, “єдиний реєстр електронних акцизних накладних”, “електронне адміністрування акцизного податку”, залежно від практичної реалізації на технічному рівні, можуть бути уразливими за такими векторами кібератак:

а) компрометація користувача електронної системи шляхом несанкціонованого втручання в роботу його персонального комп’ютера та викрадення електронного ключа доступу до системи, логіну та паролю доступу (наприклад, це можливо при ураженні жертви троянською програмою для віддаленого прихованого доступу та матиме наслідком внесення завідомо неправдивих даних від імені скомпроментованого користувача);

б) компрометація баз даних електронної системи шляхом несанкціонованого втручання в роботу веб-додатку електронної системи та викрадення всієї бази даних електронної системи контролю за обігом підакцизних товарів (продукції) та її підсистем (наприклад, таке можливо при атаці, пов’язаній з sql-, xss-, csrf-ін’єкціями, та матиме наслідком незаконне розповсюдження відомостей, які становлять комерційну таємницю, або внесення завідомо неправдивих даних від імені адміністратора системи);

в) компрометація веб-додатку або бази даних електронної системи та налаштування їх таким чином, щоб уражати усіх його відвідувачів (користувачів електронної системи) шкідливим програмним забезпеченням.

З огляду на зазначене можна зробити висновок про те, що при введенні в дію автоматизованої системи з відстеження руху підакцизних товарів та підсистеми – електронна акцизна марка, яку запропоновано запровадити проектом Закону України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення адміністрування акцизного податку”, не виключає несанкціоноване втручання в них і незаконне використання інформації та її підроблення, а також несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах

(комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї.

Згадаємо для прикладу обставини кримінального провадження за фактом зловживання службовим становищем службовими особами ДП “Інформаційний центр”, що спричинило тяжкі наслідки, за фактом розтрати майна та несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин та комп'ютерних мереж ДП “Інформаційний центр”, за ознаками злочинів, передбачених ч. 2 ст. 364, ч. 5 ст. 191 та ч. 2 ст. 361 КК України. Колишні службові особи названого державного підприємства за попередньою змовою зі службовими особами ТОВ “Арт-мастер” та ТОВ “З-Т” розробили схему розкрадання державних коштів, яка полягала в заволодінні коштами, що надходили на рахунки ДП “Інформаційний центр” за користування послугами Державних та Єдиних реєстрів у період з 2000 по 2013 роки. Потім ці кошти під виглядом сплати роялті перераховувались на рахунки приватних підприємств (ТОВ “Арт-мастер” та ТОВ “З-Т”) та привласнювались. Загальна сума сплачених коштів становить понад 400 млн. доларів США. Крім того, з метою приховування розкрадання, з 01.09.2013 до 01.10.2013 рр. певні особи здійснили несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин і комп'ютерних мереж ДП “Інформаційний центр”, внаслідок чого 01.10.2013 р. відбулося блокування інформації та порушення встановленого порядку її маршрутизації, що призвело до припинення функціонування 12 Державних та Єдиних реєстрів [178].

Цей приклад з практичної діяльності правоохоронних органів свідчить про те, що в світі не існує автоматизованої системи, яка не може бути піддана DoS-атаці або незаконному використанню інформації, яка в ній зберігається, та її підроблення, особою, яка має право доступу до неї.

З огляду на це варто розглянути норми КК України, за якими необхідно буде кваліфікувати незаконні дії у разі протиправного втручання в

автоматизовані системи, які будуть функціонувати у разі запровадження електронних марок акцизного податку.

На нашу думку, такі дії підлягають кваліфікації за однією чи низкою статей, передбачених розділом XVI Особливої частини КК України, зважаючи на об'єкт і предмет вчиненого злочину. Зокрема, це ст. 361 “Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку”, ст. 361-2 “Несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації”, ст. 362 “Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї”.

До загального об'єкта злочинів, передбачених ст.ст. 361–363-1 КК України, вчені відносять сукупність суспільних відносин як цілісну систему, що охороняється кримінальним законодавством [177, с. 155]. Родовий об'єкт цих злочинів науковці визначають, зокрема, як: урегульовані законом суспільні відносини автоматизованого оброблення інформації (наприклад, забезпечення безпеки її оброблення) [180, с. 21]; інформаційні відносини, засобом забезпечення яких є комп'ютери, комп'ютерні системи і мережі, мережі електрозв'язку [181, с. 28]; суспільні відносини у сфері комп'ютерної інформації, зміст яких полягає у здійсненні суб'єктом відносин правомірної інформаційної діяльності щодо предмета цих відносин та обов'язків інших учасників цьому не перешкоджати [182, с. 266].

Аналізуючи ст. 361 КК України, А.М. Ришелюк зазначає: по-перше, комп'ютерна та інша інформація швидко передається на значні відстані за допомогою засобів електричного зв'язку, отже за цих умов виникли і набули суспільної небезпеки різні діяння, що заподіюють шкоду нормальній роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів) (далі – ЄОМ),

автоматизованих систем (далі – АС), комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, яка поряд зі встановленим порядком їх використання становить об'єкт цього злочину; по-друге, додатковим факультативним його об'єктом може бути право власності на комп'ютерну інформацію; по-третє, предметом злочину є: ЕОМ; АС; комп'ютерні мережі; мережі електрозв'язку. Щодо злочину, передбаченого ст. 361-2 КК України, то згаданий вище науковець вважає, що його об'єктом є право власності на комп'ютерну інформацію з обмеженим доступом, а предметом – інформація з обмеженим доступом, яка зберігається в ЕОМ, АС, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації, тобто комп'ютерна інформація з обмеженим доступом. Щодо ст. 362 КК України, то об'єктом злочину є власність на комп'ютерну інформацію, встановлений порядок її зберігання та використання, а предметом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 362 цього Кодексу, – інформація, яка оброблюється в ЕОМ, АС, комп'ютерних мережах або зберігається на відповідних носіях, тобто комп'ютерна інформація; предметом злочину, передбаченого ч. 3 ст. 362, – комп'ютерна інформація, що не призначена для відкритого доступу і вільного користування, тобто комп'ютерна інформація з обмеженим доступом або комп'ютерна інформація, доступ до якої є платним [183, с. 1037–1043].

На наш погляд, заслуговують на підтримку висновки О.В. Прохніцького, який у своєму дисертаційному дослідженні, присвяченому конфіденційній інформації як предмета злочину зазначає, що конфіденційною може бути також інформація, що, зокрема, може міститися в комп'ютерній мережі, доступ до якої здійснюється лише з дозволу особи, якій вона належить, при цьому відповідальність за викрадення, привласнення та вимагання такої інформації передбачена ст.ст. 361-2, 362 КК України (предметом зазначених злочинів є комп'ютерна інформація з обмеженим доступом, інформація з обмеженим доступом, що зберігається в електронно-обчислюваних системах, автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації) [184, с. 109].

З огляду на викладене, нами пропонується в разі запровадження

електронних марок акцизного податку і відповідно автоматизованої системи (підсистеми) з їх обліку та використання, вважати таку автоматизовану систему (підсистему) – предметом злочинів, передбачених ст.ст. 361 та 362 КК України, і відповідно інформацію з обмеженим доступом, що зберігається в цій автоматизованій системі (підсистемі), – предметом злочину, передбаченого ст. 361-2 КК України.

Отже, сучасні фінансово-правові відносини потребують захисту з використанням новітніх технологій, що є новими засобами побудови ефективної економіки держави. Переконані, що інститут електронної акцизної марки буде одним із новітніх напрямів розвитку податкової політики держави і фінансової сфери в цілому.

Крім того, новелою в чинному законодавстві стало запровадження марок акцизного податку для маркування пива. Видається доцільним дослідити і це питання. Так, відповідно до пункту 1 розділу II “Прикінцеві положення” Закону України від 28.12.2014 р. № 71-VIII “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи” (далі – Закон № 71) [185] з 1 липня 2015 р. набрала чинність зміна до підпункту 14.1.144 пункту 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI стосовно віднесення пива до алкогольних напоїв. Поняття “алкогольні напої” визначене у підпункті 14.1.5 пункту 14.1 ст. 14 цього Кодексу та в абз. 7 ст. 1 Закону України від 19.12.1995 р. №481/95-ВР “Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів”, з внесеними змінами та доповненнями (далі – Закон № 481). За цим Законом алкогольні напої – це продукти, одержані шляхом спиртового бродіння цукровмісних матеріалів або виготовлені на основі харчових спиртів з вмістом спирту етилового понад 0,5 % об’ємних одиниць, які зазначені у товарних позиціях 2203, 2204, 2205, 2206, 2208 згідно з УКТ ЗЕД, а також з вмістом спирту етилового 8,5 % об’ємних одиниць та більше, які зазначені у товарних позиціях 2103 90 30 00, 2106 90 згідно з УКТ ЗЕД. У зв’язку з цим виробництво, експорт, імпорт, оптова та

роздрібна торгівля пивом з 01.07.2015 р. регулюється Законом № 481 та підлягає ліцензуванню на загальних підставах, передбачених для алкогольних напоїв.

При цьому Державна фіскальна служба України своїм листом від 19.06.2015 р. № 22173/7/99-99-21-02-17 роз'яснила деякі питання, пов'язані з торгівлею пивом з 01.07.2015 року. Зокрема, цікавим є те, що пиво з об'ємним вмістом спирту етилового більше 8,5 % об'ємних одиниць підлягає маркуванню акцизними марками. Для маркування пива вітчизняного виробництва та ввезеного на митну територію України міцністю понад 8,5 % об'ємних одиниць застосовуються акцизні марки виду АВ ВП та АІ ВП. При імпорті міцного пива акцизний податок сплачується в момент придбання акцизних марок. Якщо ж пиво виготовлене до 01.07.2015 р., то воно не підлягає маркуванню та може продаватися в торговельній мережі до його повної реалізації (з урахуванням терміну придатності) [186].

Для теми нашого дослідження ці новели мають значення з огляду на розширення переліку підакцизної продукції, щодо якої застосовується маркування марками акцизного податку, але вказані зміни до податкового законодавства безпосередньо не вплинули на коло предметів досліджуваних в цій дисертації предметів злочину.

2.2. Контрольні марки як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності

На початку розгляду питання про контрольні марки як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності зазначимо про такі важливі факти: за оцінками експертів, щорічно в Україні в обігу знаходиться приблизно 50 млн піратських компакт-дисків, та їх можна купити практично на кожному кроці, при цьому спектр протиправної діяльності дуже широкий і переважно це аудіо- й відео- піратство та комп'ютерне піратство, а саме незаконне тиражування компакт-дисків і комп'ютерних програм та їх розповсюдження

(власне сам піратський бізнес за своєю прибутковістю може конкурувати з наркобізнесом, проституцією та іншими високоприбутковими злочинними сферами) [187]. Особливої актуальності ця проблема набула після рекомендації Міжнародного альянсу інтелектуальної власності (ІПА) надати Україні статус “Priority Foreign Country” в його списку держав, що порушують авторське право (ІПА також рекомендує державному агентству США “Американське торговельне представництво” позбавити Україну права отримувати торгові пільги, оскільки за останні два роки в Україні значно погіршилась ситуація з рівнем захисту авторських прав, а на підприємствах і установах розповсюджено використання неліцензованого програмного забезпечення) [188].

Немає сумнівів, що одним із дієвих способів захисту авторських і суміжних прав є контрольна марка. Відповідно до ст. 2 Закону України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних” від 23.03.2000 р., контрольна марка – спеціальний знак, що засвідчує дотримання авторських і (або) суміжних прав і надає право на розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних (вона є самоклеїним знаком одноразового використання, зовнішній бік якого має спеціальний голографічний захист) [189] (див. додаток 3).

Кримінально-правові особливості контрольної марки для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів і фонограм як предмета злочину, передбаченого ст. 216 КК України, до цього часу не досліджувалися. Ряд вчених у своїх працях висвітлили лише окремі аспекти відповідної проблематики (зокрема, О.О. Дудоров, Є.В. Лашук, Б.Р. Яблонський, Н.О. Гуторова, Т.В. Крижанівська). Проте питання про специфіку контрольних марок як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності залишається актуальним, у т.ч. з огляду на зміни, які відбулися у КК України, у зв'язку з прийняттям Закону України № 5283-VI [1].

Задля комплексного розуміння предмета злочину, передбаченого ст. 216 КК України, розглянемо позиції різних науковців з приводу його сутності. Так,

В.Я. Тацій і В.М. Киричко, визначаючи безпосереднім об'єктом цього злочину суспільні відносини, які виникають із приводу виготовлення та використання у господарській діяльності спеціальних знаків та елементів, що підтверджують дотримання авторських і/або суміжних прав, справжність документів і товарів, стверджують, що предметом злочину, передбаченого ст. 216 КК України, є: контрольні марки для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних; ГЗЕ [155, с. 218–219]. О.О. Дудоров зазначає, що контрольні марки для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів і фонограм засвідчують законність та правомірність використання вказаних об'єктів інтелектуальної власності відповідно до набутих авторських чи суміжних прав, їх видача має на меті протидіяти нелегальному ввезенню, виготовленню та реалізації так званої піратської аудіовізуальної продукції, зробити ринок цієї продукції більш контрольованим і прозорим [29, с. 239]. У той же час Б.Р. Яблонський вважає, що сама по собі протиправність використання контрольної марки на примірникові аудіовізуального твору чи фонограми не обов'язково свідчить про порушення авторського або суміжних прав, а це, на його думку, ставить під сумнів віднесення зазначених прав до об'єкта злочину, який досліджується [190, с. 746]. У свою чергу Н.О. Гуторова, аналізуючи предмети злочину, передбаченого ст. 216 КК України (у попередній редакції до внесення змін у 2012 р.), вважає, що існування незаконно виготовлених, підроблених або незаконно одержаних марок акцизного збору порушує нормальне існування відносин зі сплати акцизного збору (що входять до складу податкових відносин), а контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів та фонограм – відносин інтелектуальної власності [2, с. 132].

Підкреслимо, що О.О. Дудоров акцентує увагу на такому: для одержання контрольних марок зацікавлена особа відповідно до вимог законодавства повинна подавати в уповноважений орган, серед інших документів, також авторські договори, ліцензійні угоди або інші правоустановчі документи, якими

підтверджується наявність у заявника авторських чи суміжних прав на аудіовізуальні твори та фонограми та в яких зазначаються дозволені способи використання цих творів і фонограм. Звідси, на думку цього науковця, впливає, що у разі вчинення протиправних дій, предметом яких виступають контрольні марки для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів та фонограм, шкода праву інтелектуальної власності все ж завдається [29, с. 239]. Ми згодні з позицією О.О. Дудорова про те, що основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 216 КК України, є встановлений законодавством порядок надходжень від реалізації контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів і фонограм, а також авторські та суміжні права, а додатковими об'єктами – права та законні інтереси споживачів, установлений порядок здійснення господарської діяльності, пов'язаної з розповсюдженням примірників аудіовізуальних творів і фонограм [29, с. 240].

Нагадаємо, що виготовлення та використання контрольних марок регламентується Законом України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних” від 23.03.2000 р. (далі – Закон України № 1578-III) та рядом підзаконних актів. Так, постановою КМУ від 13.10.2000 р. № 1555 затверджені:

- а) Положення про порядок виробництва, зберігання, продажу контрольних марок та маркування примірників аудіовізуальних творів чи фонограм;
- б) Положення про Єдиний реєстр одержувачів контрольних марок;
- в) Положення про порядок зберігання та знищення немаркованих примірників аудіовізуальних творів чи фонограм;
- г) Положення про порядок зберігання та перевезення територією України немаркованих примірників аудіовізуальних творів чи фонограм [191].

Поряд з цим 26.06.2000 р. затверджено наказ Міністерства економіки, ДПА, МВС, Держстандарту України № 134/426/375/434 “Про організацію контролю за дотриманням суб'єктами підприємницької діяльності вимог нормативно-правових документів, які

регламентують оптову та роздрібну торгівлю аудіовізуальними творами і примірниками фонограм” [192].

Розглянемо ознаки контрольних марок, коли вони виступають предметом суспільних відносин, що виникають з приводу їх законного обігу. Так, відповідно до ст. 3 Закон України № 1587-III, розповсюдження на території України примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм і баз даних, а також їх прокат дозволяються лише за умови їх маркування контрольними марками. Під розповсюдженням слід розуміти випуск в обіг примірників аудіовізуальних творів та фонограм і подальші будь-які дії розповсюджувачів, що тягнуть незалежно від способу передачу права власності, права володіння, права користування чи права розпорядження на ці примірники [29, с. 242].

У Законі України № 1587-III передбачено, що маркування контрольними марками – це позначення шляхом наклеювання контрольних марок на упаковку примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних. Право на одержання контрольних марок мають імпортери, експортери та відтворювачі примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних. Контрольні марки видаються Установою (Державна служба інтелектуальної власності України). Будь-яка посередницька діяльність щодо одержання та розповсюдження контрольних марок забороняється (ст. 4). Згідно зі ст. 6 цього Закону кожна контрольна марка має власні серію і номер. Установлюються, зокрема, такі серії контрольних марок: А – для примірників фонограм у формі магнітних носіїв та вінілових дисків; В – для примірників аудіовізуальних творів та відеограм у формі магнітних носіїв і кіноплівки; К – для примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних у формі оптичних носіїв. Контрольні марки виготовляються на замовлення Установи в порядку, встановленому законодавством. Номер контрольної марки складається з восьми знаків – шести цифр і двох літер українського алфавіту, які розміщуються на контрольній марці послідовно (при цьому літери в номері контрольної марки

є кодовим позначенням тиражу і замінюються після виготовлення кожного мільйона контрольних марок). На кожную контрольну марку наноситься інформація, яка ідентифікує її з відповідним примірником аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних. Законом передбачено, що за кожную контрольну марку заявник сплачує суму в розмірі одного відсотка неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Забороняється встановлення та справляння із заявників будь-яких інших платежів за одержання та використання контрольних марок. Плата за одержання контрольних марок зараховується до Державного бюджету України [189].

У ст. 8 Закону України № 1587-III визначено, що маркування примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних контрольними марками здійснюють імпортери, експортери та відтворювачі цих примірників перед їх розповсюдженням. Імпортовані примірники аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних маркуються після митного оформлення на території України. Примірники аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, що експортуються, маркуються перед їх митним оформленням для перевезення через митний кордон України чи передаванні іноземному контрагенту на митній території України. Кожна упаковка примірника аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних маркується однією контрольною маркою. Упаковка, яка є невід'ємною частиною декількох різних за змістом примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних або розміщених на декількох носіях частин одного аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних, маркується однією контрольною маркою. Придбання примірника аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних, маркованого контрольною маркою, не є набуттям прав на публічне виконання, публічний показ, публічну демонстрацію, публічне сповіщення, майновий найм, побутовий чи комерційний прокат записаного на цьому

примірнику аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних [189].

Відповідно до зазначеного вище Закону (ст. 2) аудіовізуальний твір – це твір, що фіксується на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці чи магнітному диску, диску для лазерних систем зчитування тощо) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, які відображають (закодовують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого є можливим виключно за допомогою того чи іншого виду екрана (кіноекрана, телевізійного екрана тощо), на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою певних технічних засобів. Видами аудіовізуального твору є кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдофільми тощо, які можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими чи іншими. Також у згаданому Законі надано роз'яснення інших термінів, які використовуються у диспозиції ст. 216 КК України [189]¹.

У ст. 11 Закону України № 1587-III передбачено відповідальність за порушення його норм, у т.ч. визначено, що особи, винні у незаконному

¹ Так, базою даних (компіляція даних) є сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації в довільній формі, у т.ч. електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів.

Відеограма – відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, диску для лазерних систем зчитування тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), крім зображень у формі запису, що є складовою частиною аудіовізуального твору. Відеограма є вихідним матеріалом для виготовлення її копій.

Комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах).

Фонограмою визнається звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, диску для лазерних систем зчитування тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що є складовою частиною аудіовізуального твору. Фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій).

Крім цього, надано визначення термінів щодо примірників зазначених вище предметів. Так, примірником аудіовізуального твору, комп'ютерної програми, бази даних визнається копія аудіовізуального твору, комп'ютерної програми або бази даних на відповідному матеріальному носії, яка виконана безпосередньо чи опосередковано із цього аудіовізуального твору, комп'ютерної програми або бази даних і містить усі зафіксовані в аудіовізуальному творі, комп'ютерній програмі або базі даних рухомі зображення чи їх частину (як із звуковим супроводом, так і без нього). У свою чергу примірником фонограми визнано копію фонограми на відповідному матеріальному носії, яка виконана безпосередньо чи опосередковано з цієї фонограми і містить усі зафіксовані на ній звуки чи їх частину. Примірник відеограми – копія відеограми на відповідному матеріальному носії, яка виконана безпосередньо чи опосередковано з цієї відеограми і містить усі зафіксовані на ній рухомі зображення чи їх частину (як із звуковим супроводом, так і без нього).

виготовленні, підробці, використанні або збуті незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок, притягаються до адміністративної та кримінальної відповідальності відповідно до закону.

У постанові КМУ від 13 жовтня 2000 р. № 1555 “Про затвердження положень з питань розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних” визначено, що розмір контрольної марки – 18x26 мм. На контрольну марку наноситься інформація, яка дає змогу ідентифікувати відповідний примірник аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних, на який наклеєна ця марка. Зразки та технічний опис контрольних марок затверджуються Державною службою за погодженням з МВС і СБУ. Виробник несе відповідальність згідно із законодавством за порушення вимог до виробництва контрольних марок [191].

З урахуванням викладеного вважаємо, що контрольні марки, як і проаналізовані нами вище марки акцизного податку, є різновидом документів, що знайшло своє підтвердження у дослідженнях О.О. Дудорова та М.О. Буртового, при цьому останній зазначає про те, що у ряді випадків предмет злочину входить у предмет суспільних відносин, що охороняється кримінальним правом, в інших же випадках вони не співпадають. Зазначений науковець відносить контрольні марки до різновиду документів і уважає, що розподіл документів на справжні і підроблені має важливе значення для кваліфікації пов'язаних з ними злочинів. Для правильної кваліфікації злочинів справжній документ можна визначити як документ, який містить достовірну інформацію, закріплену на матеріальному носії за встановленою формою. Справжній документ може бути дійсним і недійсним. Дійсний документ може бути придбаний законним або незаконним шляхом. Документ, одержаний незаконним шляхом, – це дійсний документ, який придбаний поза встановленим порядком, наприклад, за допомогою хабара, обману, в результаті зловживання службовою особою своїм службовим становищем, невиконання

або неналежного виконання нею своїх обов'язків унаслідок несумлінного або недбалого ставлення до служби [6, с. 36, 37-38, 40–41].

Більше того, М.О. Буртовий, розглядаючи документи як предмет злочинів, зазначає про те, що аналіз складів злочинів залежно від вчинюваних діянь, в яких документи виступають як їх предмет дозволяє виявити їх певні властивості. Так, способи вчинення злочинів залежать від того, чи є документи справжніми або підробленими, адже для злочинів із дійсними документами характерні такі дії, як: викрадення, знищення, пошкодження, збут, видача, використання тощо. Кримінально-правові властивості документів визначаються в тому, що для злочинів з підробленими документами характерні дії, що виражаються у їх фальсифікації, підробленні, збуті, використанні для вчинення інших суспільно небезпечних діянь, в яких документи виконують різноманітну роль [6, с. 88].

Крім цього, важливою формою незаконних дій з контрольними марками, зважаючи на результати досліджених матеріалів кримінальних проваджень (справ) та анкетування практичних працівників, є придбання цих предметів.

Досліджуючи документи як предмет злочину, М.О. Буртовий навів таке визначення придбання документа як предмету злочину: це незаконне заволодіння ним, отримання його будь-яким шляхом, оплатним чи безоплатним. Способи придбання – обман, купівля, обмін, отримання як подарунку, сплату боргу або засіб взаєморозрахунку за надану послугу, виконану роботу [6, с. 96].

Необхідність розширення елементів об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 216 КК України таким альтернативним способом його вчинення, як придбання контрольних марок зумовлено тим, що підроблені контрольні марки придбаються саме для подальшого використання у протиправній діяльності, пов'язаня з незаконною реалізацією контрафактних дисків, та зумовлено також значною суспільною небезпекою цих дій. Крім того, за нашими пропозиціями до предметів названого злочину необхідно включити марки акцизного податку, щодо підвищеної суспільної небезпеки

протиправних дій було зазначено у розділі 2.1. Про ці підстави криміналізації згаданого діяння також згадува у своєму дослідженні й М.О. Буртовий [6, с. 96].

Слід наголосити, що 270 респондентів (84,3%) висловилися за запровадження такої дії до ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 216 КК України.

Особливістю документів як предметів злочинів у сфері господарювання є їх обіг у формі збуту – платного чи безплатного передавання документів іншим особам будь-яким способом (наприклад, продаж, дарування, обмін, сплата боргу, в рахунок відшкодування заподіяних збитків та ін.). Іншою особливістю документів як предметів господарських злочинів є їх використання у процесі вчинення суспільно небезпечних діянь (наприклад, використання незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного податку чи контрольних марок – ст. 216). Зовні підроблений документ повинен мати порівняно високий ступінь схожості із справжнім, а якщо справжнього не існує – то зі звичайним документом такого роду.

Ці дослідження властивостей контрольних марок як документів підтверджують наведену раніше класифікацію предметів злочину, а також обґрунтування, які будуть наведені нами нижче щодо існування таких видів предметів, як матеріальні блага та матеріальні антиблага, тобто коли один предмет може виступати у двох іпостасях, як справжній, але незаконно отриманий, так і підроблений. Більш детально щодо контрольних марок цю позицію буде обґрунтовано нижче.

Для опису документів як предметів великої групи злочинів, у т.ч. злочинів у сфері господарювання, законодавець використовує поняття “фальсифікація”, “підробка”, “виготовлення підроблених документів”. До цієї групи злочинів відноситься і злочин, предметом якого виступають контрольні марки для маркування примірників аудіовізуальних творів і фонограм, ГЗЕ (ст. 216 КК України) [6, с. 96–97, 101]. Ми погоджуємося з думкою М.О. Буртового, який зазначає про те, що термін “підроблення” краще за інших підходить для визначення дій, пов'язаних із злочинним обігом документів. По-перше, в

українській мові слово “підроблення” застосовується для тлумачення понять “підробка” і “фальсифікація”. По-друге, закон повинен бути ясний і доступний громадянам, тому він повинен містити терміни, що є загальноповживаними і однозначно сприймаються людьми. Цій вимозі більшою мірою порівняно з “підробка” і “фальсифікації” відповідає термін “підроблення”. Такий підхід буде сприятиме правильній кваліфікації злочинів і, зрештою, зміцненню законності, єдиному розумінню та тлумаченню при кваліфікації злочинів, індивідуалізації покарання [6, с. 104].

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 216 КК України, у частині незаконних дій з контрольними марками, полягає у вчиненні однієї з таких дій: 1) незаконне виготовлення контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів та фонограм або голографічних захисних елементів; 2) їх підроблення; 3) використання незаконно виготовлених, незаконно одержаних або підроблених контрольних марок; 4) збут незаконно виготовлених, незаконно одержаних або підроблених контрольних марок. За конструкцією об'єктивної сторони злочин, передбачений ст. 216 КК України, є формальним і визнається закінченим з моменту вчинення будь-якої із перелічених дій [29, с. 246].

Під незаконним виготовленням предметів, зазначених у ст. 216 КК України, в юридичній літературі розуміють виготовлення цих предметів без необхідно дозволу або з порушенням порядку одержання, оформлення такого дозволу, за підробленими документами тощо. Отже, йдеться про виготовлення не фальшивих, а дійсних предметів, проте за відсутності необхідних правових підстав або з порушенням встановленого порядку їх виробництва [155, с. 219].

О.О. Дудоров зазначає, що незаконним виготовлення контрольних марок буде у разі: 1) виготовлення марок без належним чином оформленої зведеної заявки – розрахунку Державної служби інтелектуальної власності, тобто їх виготовлення без дозволу; 2) виготовлення марок в кількості, яка перевищує вказану в зведеній заявці-розрахунку; 3) виготовлення марок іншого виду, ніж вказаний у зведеній заявці-розрахунку; 4) виготовлення марок за

фальсифікованою (підробленою) зведеною заявкою – розрахунком; 5) виготовлення марок не за зведеною заявкою-розрахунком, а за замовленнями інших суб'єктів (імпортерів, експортерів та відтворювачів примірників аудіовізуальних творів чи фонограм, занесених до Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок, суб'єктів підприємництва, не занесених до зазначеного реєстру, тощо); 6) виготовлення марок на підприємстві, яке не має права на їх виготовлення, тобто неналежним виробником. У свою чергу, підроблення означає як повне виготовлення фальшивих контрольних марок будь-яким способом (друкарський, ксерокопіювання, малювання, фотографування, тиснення, наклеювання, комп'ютерна графіка тощо), так і часткове підроблення, тобто внесення у справжні марки неправдивих відомостей (наприклад, зміна їх реквізитів) [29, с. 247].

Під незаконними одержаними розуміють справжні контрольні марки, які до їх незаконного використання були одержані будь-яким протиправним шляхом, наприклад, шляхом викрадення, зловживання службовою особою своїм службовим становищем тощо [155, с. 220]. О.О. Дудоров наголошує, що контрольні марки можуть бути незаконно отримані в результаті подання особою сфальсифікованих документів (наприклад, документи містять неправдиві відомості про те, що контрольні марки нібито призначені для маркування примірників аудіовізуальних творів чи фонограм, насправді суб'єкт планує їх продати виробникам контрафактної продукції; у пакет документів, який подається до Державної служби, входить підроблений авторський договір) [29, с. 249].

Використання незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок виражається у маркуванні такими марками упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних [155, с. 220]. Щодо збуту, то це будь-яка форма платного або безоплатного відчуження зазначених предметів – продаж, обмін, дарування, передавання в борг, у рахунок оплати боргу тощо [155, с. 220].

Наведемо приклад з правозастосовної практики. Так, *відповідно вироку*

Приморського районного суду м. Одеси від 11.03.2013 р. щодо результатів розгляду кримінального провадження за ч. 2 ст. 216 КК України стосовно двох мешканців м. Одеса, з'ясовано, що останні взимку 2009 р. (точної дати встановити не вдалося можливим) без дозвільних документів, діючи з корисливих мотивів, з метою отримання доходу, організували схему щодо незаконного використання підроблених контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів і фонограм. Для функціонування цієї схеми було орендоване підвальне приміщення, та налагоджено придбання складових (компакт-дисків, коробок для компакт-дисків, обкладинок для коробок компакт-дисків, а також підроблених контрольних марок) для незаконного виготовлення примірників аудіовізуальних творів. Безпосередньо незаконне використання підроблених контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів та фонограм за попередньою домовленістю та за грошову винагороду, знайшло вираження у формуванні коробок примірників аудіовізуальних творів і фонограм та наклеювання на них підроблених контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів і фонограм. Надалі незаконно виготовлені примірники аудіовізуальних творів збувались в торгові павільйони [193].

У разі незаконного виготовлення та використання або збуту незаконно виготовлених, одержаних контрольних марок, предметом злочину є справжні контрольні марки, які незаконно виготовлені чи одержані, так звані матеріальні блага.

Розглядаючи контрольні марки як предмет злочину, передбаченого ст. 216 КК України, та незаконні дії, за які передбачено відповідальність, вважаємо, що законодавцем не виправдано випущена з виду криміналізація такої дії, як “незаконне зберігання” контрольних марок. Зауважимо, що 261 респондент (81,5%) зазначив на потребу визначення такої дії серед ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 216 КК України. Так, право на зберігання контрольних марок мають: виробник – з моменту їх виробництва до моменту передачі Державній службі, який є замовником контрольних марок; Державна

служба – з моменту одержання контрольних марок від виробника до моменту видачі одержувачу контрольних марок; одержувач контрольних марок – з моменту їх одержання від Державної служби до моменту маркування ними примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних. В іншому випадку зберігання є незаконним, особливо коли йдеться про таку дію щодо незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок. Небезпека цієї дії (зберігання) полягає у тому, що порушник у будь-який момент, без додаткових дій, оперативно може їх використати або збути. Отже, на наш погляд, у диспозиції ст. 216 КК України доцільно передбачити додаткову незаконну дію з контрольними марками, а саме – *зберігання* незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок. Зрозуміло, що основна мета – використання для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних.

Також, необхідно серед незаконних дій, про які йдеться у ч. 1 ст. 216 КК України, передбачити вказівку на “*переміщення*”, про що ми вже зазначали раніше, досліджуючи попередній предмет – марки акцизного податку. Ще раз наголошуємо на тому, що підтримуємо висновки з цього приводу С.І. Марка та І.В. Сингаївської. Вважаємо, що стосовно незаконних дій з контрольними марками цей термін включатиме будь-яке їх незаконне переміщення, у т.ч. перевезення, перенесення територією України, ввезення, вивезення та транзит підроблених чи незаконно одержаних контрольних марок [27, с. 127].

На підтвердження цієї пропозиції наведемо приклад із правозастосовної практики. *Так, правоохоронці знешкодили в місті Києві підпільний склад контрафактних дисків. Склад знаходився у підвалі одного з житлових будинків столиці. Там зберігались різноманітні лазерні диски, поліграфічні обкладинки та підроблені марки, а також коробки з готовою до продажу продукцією в оптово-роздрібній мережі. Як вдалося встановити правоохоронцям, контрафактна продукція ввозилася з території сусідньої держави.*

Усього на складі вилучено 145 тис. контрафактних дисків разом з

поліграфічними обкладинками до них, на загальну суму понад 1,5 млн грн, а також підроблені контрольні марки без нанесеної на них інформації про примірники дисків у кількості 10 тис. 870 шт. Крім того, правоохоронці вилучили обладнання (системні блоки та принтери), за допомогою якого здійснювалося нанесення інформації на підроблені контрольні марки. Також в ході огляду цього підвального приміщення правоохоронці вилучили матриці та диски-макети з записами примірників аудіо-візуальних творів і фонограм, що використовувалися для виготовлення контрафактної продукції, накладні на відправку продукції автотранспортом територією України та інші документи, які підтверджують згадану злочинну діяльність [194]. Очевидно, що цей приклад демонструє вчинення декількох альтернативних дій, що характеризують об'єктивну сторону злочину, а саме – ввезення на територію України та перевезення предмета злочину її територією, а також можливо і вивезення за кордон. Разом з цим перелічені дії за своєю суттю позначають одне і те саме – переміщення предмета злочину, тобто марок. Таким чином, запровадження терміна “переміщення” буде, на нашу думку, сприяти покращенню правозастовної практики та позбавить зайвої деталізації окремих ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 216 КК України, яка наразі наявна в диспозиції абз. 1 ч. 1 ст. 199 КК України.

Далі. Як вже зазначалося, нами підтримується класифікація предметів злочину, яку було запропоновано Є.В. Лащуком, а отже вважаємо, що у разі використання підроблених контрольних марок, на нашу думку, йдеться про так звані матеріальні антиблага, зміст яких вже було розкрито раніше. Так, за нормальних суспільних відносин, які наявні при законному використанні справжніх контрольних марок імпортерами, експортерами та відтворювачами цих примірників перед їх розповсюдженням, предметом цих суспільних відносин є справжні контрольні марки. При вчиненні злочину (підроблені контрольних марок), суб'єкт злочину створює нові, але, в цьому випадку, соціально шкідливі відносини. Відбувається підміна предмета суспільних відносин, який наявний до вчинення злочину. У процесі ж скоєння злочинного

діяння з'являється категорія “предмет злочину”, але зникає “предмет відносин”, що передував такому злочину і зумовив його вчинення [58, с. 107].

Таким чином, щодо справжніх контрольних марок можуть бути вчинені такі незаконні дії, як незаконне виготовлення, незаконне використання або збут незаконно виготовлених, одержаних контрольних марок, а щодо підроблених марок – підроблення, незаконне використання або збут підроблених контрольних марок.

На нашу думку, наразі існує необхідність в удосконаленні кримінально-правової норми про відповідальність за незаконні діяння з контрольними марками (ст. 216 КК України), оскільки протиправна діяльність в результаті їх підроблення та незаконного використання набула не меншого розмаху та резонансу, ніж з марками акцизного податку. Так, Ю.Ю. Симонян у роботі, присвяченій аудіовізуальним творам як об'єктам піратської діяльності, зазначає про існування тіньових схем, за якими незаконно отримуються контрольні марки, зокрема, з використанням фіктивних ліцензійних угод. Також ця дослідниця вказує на необхідність вдосконалювати існуючий механізм обов'язкового маркування аудіовізуальної продукції та компакт- дисків шляхом внесення змін щодо посилення відповідальності у чинне законодавство [195, с.139]. Такі висновки цього автора ми беззаперечно підтримуємо.

Уважаємо за доцільне внесення змін безпосередньо до ст. 216 КК України, оскільки без відповідних змін, про які йшла мова вище, будуть існувати труднощі як при застосуванні цієї норми на практиці, так і у доктрині кримінального права при побудові норм національного КК з урахуванням основного об'єкта злочинів [172, с. 185]. Як вже зазначалося у підрозділі 2.1., за результатами анкетування 82,3 % респондентів висловилися за необхідність внесення змін до чинного КК України щодо включення альтернативних предметів до складу злочину, передбаченого ст. 216 КК України (див. додаток Д).

Отже, слід зазначити, що результати нашого дослідження демонструють необхідність формулювання відповідних змін до чинного КК України, зокрема

потрібно викласти в новій редакції назву ст. 216 КК України та абз. 1 частин 1, 2, 3 і примітку до цієї статті. У свою чергу, 90,6 % з усіх респондентів підтримали запропоновану редакцію абз. 1 ч. 1 ст. 216 КК України та відповідно 79,8% підтримали доцільність визначення кваліфікуючої ознаки цього злочину як вчинення дій у великому розмірі та 72,3% респондентів висловилися за такі особливо кваліфікуючі ознаки, як вчинення дій організованою групою та у особливо великих розмірах. Ураховуючи, що нами пропонується визначити як предмет аналізованого злочину не лише контрольні марки, а й марки акцизного податку, цей злочин набуде ще більшої суспільної небезпеки, а відповідні обґрунтування щодо розширення переліку кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак наведено нами вище, під час дослідження марок акцизного податку як предмета злочину.

З огляду на зазначені аспекти автор, пропонує таке визначення **контрольної марки як предмета злочину** – це документ суворої звітності, який видається уповноваженим державним органом з метою регулювання економічних відносин, що виникають з приводу реалізації на території України примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, та з приводу якого і шляхом безпосереднього впливу на який вчиняється суспільно небезпечне винне діяння, передбачене КК України. Як уявляється, це визначення є більш досконалим (у порівнянні з визначенням контрольних марок наведених у Законі України № 1587-III, оскільки: акумулює в собі основні ознаки, які характеризують контрольні марки саме як предмет злочину; сприяє спрощенню застосування на практиці кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за протиправні дії з цими марками та удосконаленню кримінально-правової охорони цих предметів; допомагає визначенню місця контрольної марки серед інших предметів суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності; оптимізує класифікації таких злочинів.

На завершення дослідження контрольних марок як предмету суспільно небезпечних діянь і з урахуванням постійних змін, які відбуваються у чинному

законодавстві, та тенденцій щодо декриміналізації злочинів у сфері господарської діяльності, а також з метою зменшення тиску на підприємців вважаємо, що доцільно зазначити про подальші перспективи кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, пов'язаних з незаконними діями з контрольними марками. Слід наголосити, що вже тривалий час точиться дискусія щодо проекту Закону, яким пропонується визнати таким, що втратив чинність, Закон України № 1587-III [196]. Уперше цей законопроект (від 01.04.2009 р. № 4296) [197] було винесено на розгляд Верховної Ради України ще у 2009 р. групою народних депутатів. Необхідність прийняття проекту обґрунтовувалась неефективністю дії вказаного Закону, недостатністю захисту прав інтелектуальної власності та потребами боротьби з “піратством” у сфері авторського права і суміжних прав. У лютому 2010 р. цей проект за результатами розгляду в першому читанні було відхилено, однак у жовтні 2015 р. згадану ідею перейнято Міністерством економічного розвитку і торгівлі України.

В оновленому проекті, окрім визнання таким, що втратив чинність, Закону України № 1587-III, пропонується внесення змін до КК України та КУпАП (зокрема, вноситься пропозиція виключити з КК України ст. 216, а з КУпАП – ст. 164-9). Цей проект з грудня 2015 р. до січня 2016 р. був розміщений на урядовому веб-сайті “Громадянське суспільство і влада” для громадського обговорення, при цьому пропозицій під час обговорення, за нашою інформацією, не надходило. Розробники законопроекту як аргументи щодо необхідності його прийняття наводили ряд положень. Так, існують тіньові схеми, за якими незаконно отримуються контрольні марки, зокрема з використанням фіктивних ліцензійних угод. Також велика кількість контрольних марок є підробленими. Захисний елемент “контрольна марка”, незважаючи на досить високий рівень захисту, є недосконалим, а тому порушникам удається змінювати первісні позначення і такими голографічними елементами маркувати контрафактну продукцію. Проте, на нашу думку, маркування контрольними марками примірників аудіовізуальних творів,

фонограм, відеограм, комп'ютерних програм та баз даних є досить ефективним засобом щодо захисту авторських прав на ці об'єкти інтелектуальної власності. Скасування таких марок абсолютно не вирішить проблему з контрафактними дисками. Стосовно ж таких проблем, як значна кількість підроблених марок і тіньові схеми щодо їх отримання, які згадуються у пояснювальній записці як підстави для скасування Закону, то їх вирішення потребує насамперед підвищення ефективності діяльності контролюючих органів та внесення у разі потреби необхідних змін до цього Закону, а не його скасування.

Далі. Розробники проекту вказують про зменшення попиту на контрольні марки, аргументуючи це зменшенням обігу дисків, разом з тим вказують, що у 2014 р. уповноваженими особами видано 2 млн контрольних марок. Таким чином, це підтверджує, що все ж таки попит на адміністративну послугу з маркування дисків існує, і їх скасування взагалі позбавить споживача дисків будь-якої надії на придбання неконтрафактного товару. Крім цього, розробники проекту зазначають, що питання застосування додаткових способів захисту примірників творів доцільно залишити на розсуд розповсюджувача. Це дозволить добросовісним розповсюджувачам самостійно обирати вид та ступінь захисту й оперативно його змінювати (дизайн, ідентифікатори тощо).

Разом з цим, варто акцентувати увагу на тому, що контрольні марки були запроваджені саме для захисту добросовісного розповсюджувача дисків і для захисту споживачів від недобросовісних продавців цих дисків. До того ж, не треба забувати про так званий “Список 301”, який готується щорічно Офісом торгового представника США (USTR). З 2013 р. Україна перебувала у “Priority Foreign Country”, який відзначає країни з найбільш високим рівнем порушень у сфері інтелектуальної власності. У 2015 р., відповідно звіту у USTR, ще залишалися претензії до України і вони стосувалися, з-поміж іншого, використання неліцензійного програмного забезпечення державними установами та дещо розпливчатого формулювання – “загального розповсюдження піратства в країні”. Отож, ми переконані, що прийняття

проекту Закону “Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних” є наразі передчасним.

2.3. Голографічні захисні елементи як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності

На сьогодні звертають на себе увагу спірні моменти, що існують при визначенні ГЗЕ як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності (зокрема злочинів, відповідальність за які передбачена ст. ст. 199 та 216 КК України). Маємо констатувати, що після внесення змін до КК України згідно із Законом України № 5283-VI, ГЗЕ включено до предмета злочину, передбаченого ст. 199 КК України, при цьому одночасно вони визнаються предметом злочину, передбаченого ст. 216 КК України [1]. Про неоднозначність наслідків прийняття цього Закону України нами зазначалося ще на стадії обговорення його законопроекту [198, с. 101]. До речі, на це було звернено увагу у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України щодо законодавчих змін від 18.09.2012 р. до ст. 199 КК України. Так, зазначено, що голографічні елементи дуже часто використовуються для захисту марок акцизного податку або контрольних марок, тобто є певним складником цих марок [1].

Принагідно зауважити, що голографію (голографічний спосіб) винайшов, досліджуючи закони побудови зображень в оптиці, англійський фізик Д. Табору у 1948 р., при цьому він запропонував таку її назву: голографія (від грецьк. “holos” – повний, весь та “igrapfo” – записувати, пишу) – це спосіб одержання об’ємних зображень предметів (об’єктів) його хвиль, заснований на інтерференції відбитої від предмета (об’єкта), що досягається за умови їх монохроматичності (однієї довжини) [199]. Голограма являє собою тонку багат шарову структуру, усередині якої знаходиться захищений від копіювання й розкриття рельєф, що створює за певних умов зображення, спостережуване

візуально, а також зображення, спостережуване за допомогою мікроскопа (мікротекстний ін.) спеціальних приладів контролю прихованого зображення. Структура поверхні голограм розраховується на комп'ютерах. Розроблена технологія створення оригіналів дає змогу робити голограми зі ступенями захисту, недосяжними при традиційних методів записування голограм за допомогою лазерів. ГЗЕ застосовуються для маркування документів і товарів, що підлягають обов'язковому захисту від підроблення, а також інших документів і товарів, голографічне маркування яких запроваджується за ініціативи їх власників [200].

Як зазначає П.С. Берзін, ГЗЕ можуть мати: 1) унікальний індивідуальний дизайн (зовнішній вигляд); 2) певні мікроструктури (мікромалюнки та мікротексти, які розрізняються за допомогою спеціального оптичного обладнання); 3) приховані зображення (спеціальні структури, які можна побачити за допомогою спеціальних портативних лазерних приладів контролю прихованого зображення); 4) високу чіткість (high resolution) зображення; 5) оптичний ефект руху відблиску на певних частинах голографічного зображення; 6) серійну чи індивідуальну нумерацію; 7) непридатність для фотокопіювання звичайними поліграфічними засобами; 8) непридатність для перенесення на інший матеріальний носій [201, с. 201].

Визначення аналізованого терміна було надано у Положенні про порядок голографічного захисту документів і товарів, затвердженому постановою КМУ від 24.02.2001 р. № 171. Так, відповідно до додатку до цього Положення, *голографічний захисний елемент* – це голографічний елемент, призначений для маркування носіїв інформації, документів і товарів з метою підтвердження їх справжності, авторства тощо, виконаний з використанням технологій, що унеможливають його несанкціоноване відтворення. Відповідно до п. 8 Положення голографічні елементи застосовувалися для захисту документів і товарів, які підлягають обов'язковому захисту від підробки, а також інших документів і товарів, голографічний захист яких запроваджувався за ініціативою їх власників. ГЗЕ можуть мати особливе індивідуальне маркування,

вид якого визначається замовником, зважаючи на потреби та організації ведення обліку обігу документів чи товарів за ініціативою замовника та за погодженням з Міністерством фінансів України.

На бланки цінних паперів та документів суворої звітності, які підлягають обов'язковому захисту, ГЗЕ наносяться спеціалізованими підприємствами-виробниками цих бланків у процесі їх виготовлення, якщо інше не передбачено загальними вимогами до забезпечення голографічного захисту носіїв інформації, документів і товарів. На товари, які підлягають обов'язковому захисту, ГЗЕ наносяться безпосередньо підприємствами-виробниками цих товарів або виробниками упаковки для цих товарів під час її виготовлення, якщо інше не передбачено загальними вимогами до забезпечення голографічного захисту носіїв інформації, документів і товарів. На документи та товари, які не підлягають обов'язковому захисту, ГЗЕ наносяться безпосередньо підприємствами-виробниками цих документів і товарів, виробниками упаковки або замовниками виготовлення ГЗЕ. Нанесення ГЗЕ на документи і товари здійснюється залежно від типу та сфери їх застосування шляхом наклеювання, використання етикет-пістолетів, портативних пресів для тиснення, а також спеціалізованого обладнання для припресування за умови забезпечення відповідного рівня безпеки та обліку цих елементів. Порядок нанесення ГЗЕ, що використовуються для державних потреб та/або створені на замовлення державних органів, погоджується з СБУ [202].

Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з розроблення, виробництва, впровадження, сертифікаційних випробувань, ввезення, вивезення ГЗЕ було визначено наказом Держпідприємництва та Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації СБУ від 28.12.2000 р. № 85/65 [203]. Захист документів і товарів голографічними захисними елементами було запроваджено з 01.01.2001 р. Указом Президента України “Про захист документів і товарів голографічними захисними елементами” від 15.11.2000 р. № 1239/200 [204]. Постановою КМУ від 05.07.2002 р. № 932 було затверджено перелік документів, які підлягають

захисту голографічними елементами, та їх державних замовників [205]. До них, зокрема, належали: паспорт громадянина України, посвідчення водія, диплом магістра, контрольні марки, акцизні марки на алкогольну та тютюнову продукцію.

З огляду на зазначені вище положення криміналізація незаконного виготовлення, підроблення, використання або збуту незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених не тільки марок акцизного податку та контрольних марок, але й ГЗЕ була безперечно обґрунтованою та доцільною. Однак існують й інші точки зору, зокрема, в контексті того, якою мірою та яким чином слід визнавати ГЗЕ предметом суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності. Наприклад, Т.В. Крижанівська наголошувала, що голографічному захисту, відповідно до законодавства, підлягали 121 вид документів та група товарів, щодо яких існували рекомендації захищати ГЗЕ, зокрема, паспорт громадянина України, посвідчення водія, посвідчення на право зберігання та носіння зброї, погодження на розміщення реклами, місячні квитки на проїзд у міському транспорті, диплом магістра, хоча, вчиняючи незаконні дії з ГЗЕ, особа може посягати на зовсім різні об'єкти злочину [206, с. 137].

Дійсно, при підробленні ГЗЕ на інших документах вчинене можна розглядати як підроблення відповідних документів, на які вони наносяться, а звідси кваліфікувати, за достатності всіх необхідних ознак, за відповідними статтями КК України, в яких передбачено вказівку на підроблення інших видів документів, наприклад, за ст. 358 (загальна норма) чи ст. 200 (спеціальна норма). Так, на думку названого вище автора, віднесення до предмета злочину, передбаченого ст. 216 КК України, ГЗЕ є не зовсім доцільним. У цьому випадку законодавець невиправдано розширює предмет злочину, і відповідно, його безпосередній об'єкт, оскільки у більшості випадків між використанням ГЗЕ на документах чи товарах, марках акцизного податку чи контрольних марках немає ніякого зв'язку. Як пропонує В. Крижанівська, доцільніше було б ГЗЕ визнавати предметом злочину, передбаченого ст. 216 КК України (у

попередній редакції), лише тоді, коли вони використовуються для захисту марок акцизного податку чи контрольних марок [206, с. 137].

До того ж, в юридичній літературі визначено, що використання незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених ГЗЕ полягає в нанесенні їх на певні документи чи товари, тоді як збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених ГЗЕ пропонується кваліфікувати за ст. 199 КК України [155, с. 220].

Натомість М.І. Михайлов пропонує виключити із предметів злочину, передбаченого ст. 199 КК України, ГЗЕ, оскільки вони є обов'язковим складником захисних елементів марок акцизного податку [9, с. 33]. Ця думка уявляється слушною, однак слід зазначити, що про проблеми, які можуть спіткати практику при визначенні ГЗЕ як предмета злочинів у сфері господарської діяльності, ми зазначали у своїх публікаціях ще у 2013 році [198, с. 103-104].

За результатами вивчення нами судової практики встановлено, що судами під час постановлення вироків ГЗЕ позначають як складник підроблених марок акцизного податку чи контрольних марок, а не як окремий предмет. *До прикладу, вирок Приморського районного суду м. Одеси від 11.03.2013 р. за обвинуваченням особи у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 216 КК України. Суд установив, що обвинуваченими було незаконно використано підроблені “голографічні контрольні марки з ознаками фіктивності (з нанесеним текстом)” [207].*

Наступний приклад на підтвердження наших доводів - це вирок *Городенківський районний суд Івано-Франківської області від 26.02.2010 р. за обвинуваченням особи у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 176, ч. 1 ст. 203-1, ч. 1 ст. 216, ч. 1 ст. 172 КК України. Установлено, що обвинувачений грубо порушив законодавство про працю, а також авторське право і суміжні права, незаконно зберігав, реалізував диски для лазерних систем зчитування, незаконно збув підроблені контрольні марки для маркування упаковок*

примірників аудіовізуальних творів. При цьому у вироку мова йде про контрольні марки, а ГЗЕ зазначаються як їх складник [208].

Водночас, встановлено випадки, коли суди у разі незаконного використання ГЗЕ під час підроблення іншого виду документів, а не марок акцизного податку чи контрольних марок, додатково дії обвинуваченого за ст. ст. 199, 216 КК України не кваліфікували. Прикладом є вирок Дарницького районного суду м. Києва від 21. 12.2012 р. за обвинуваченням особи у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 358, ч. 4 ст. 358 КК України. Установлено, що обвинувачений із заздальгідь придбаного ним бланку посвідчення умисно виготовив посвідчення працівника юридичного відділу Управління у справах захисту прав споживачів у м. Києві на ім'я іншої особи, в яке вніс вигадану інформацію стосовно посади, номера посвідчення, дати видачі та строку дії, яка не відповідає дійсності, а також вклеїв свою фотокартку, наклеїв голографічне зображення та наніс відтиск круглої печатки на зразок печатки Управління у справах захисту прав споживачів у м. Києві, таким чином умисно підробив посвідчення, яке видається та посвідчується державною установою і яке надає права, з метою його подальшого використання у власних цілях [209].

Інший приклад з практики це – вирок Глибоцького районного суду Чернівецької області від 22.02.2011 р. за обвинуваченням особи у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 190, ч.2 ст. 190, ч. 3 ст. 358 КК України, а саме, серед іншого, підроблення свідцтва про реєстрацію транспортного засобу, у т.ч. шляхом незаконного нанесення ГЗЕ [210].

Наразі ж ситуація має ускладнений характер, оскільки постановою КМУ від 09.02.2011 р. № 86 [211] та Указом Президента від 03.03.2011 р. № 264/2011 [212] низку нормативно-правових актів щодо використання документів з голографічним захистом визнано такими, що втратили чинність (зокрема, це Указ Президента України “Про захист документа і товарів голографічними захисними елементами” від 15.11.2000 р. № 1239, постанова КМУ “Про затвердження Положення про порядок голографічного захисту документів і товарів” від 24.02.2001 р. № 171 та п. 2 постанови КМУ “Про

затвердження переліків документів і груп товарів, які підлягають захисту голографічними елементами” від 05.07.2002 р. № 932).

На виконання рішень Уряду та Президента України, якими скасовано обов’язкове застосування голографічного захисту документів і груп товарів в Україні, наказом Міністерства юстиції України від 4 березня 2011 р. № 679/5 “Про порядок застосування голографічного захисного елемента на спеціальних бланках документів інформаційної системи Міністерства юстиції України” [213] припинено використання ГЗЕ на спеціальних бланках документів реєстрів інформаційної системи цього Міністерства, на спеціальних бланках для видачі витягів із Реєстру прав власності на нерухоме майно, а також на спеціальних бланках свідоцтва про право власності.

Відповідно до постанови КМУ від 3 липня 2006 р. № 895 Державний контроль та координацію діяльності державних органів у сфері розроблення та виробництва ГЗЕ, організацію проведення сертифікації та експертизи таких елементів, установлення порядку їх розроблення, виробництва і обліку, формування та ведення Єдиного реєстру виготовлення голографічних захисних елементів здійснює Міністерство фінансів України. Порядок розроблення, виробництва, експертизи, реєстрації і обліку голографічних захисних елементів установлює Міністерство фінансів України, а порядок їх впровадження, ввезення та вивезення – СБУ [214; 215].

У той же час варто наголосити на такому важливому моменті: відповідно до вимог Закону України від 02.03.2015 р. № 222-VIII “Про ліцензування видів господарської діяльності” (набрав чинності 28.06.2015 р.) передбачається зменшення кількості видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, у т.ч. скасовується ліцензування діяльності з впровадження, ввезення, вивезення ГЗЕ [216]. Ці зміни зумовлені втіленням у життя ініціативи парламенту, президента, уряду, міністерств, центральних органів виконавчої влади, консультативних і дорадчих органів при органах державної влади, громадських об’єднань, бізнес-асоціацій з приводу масштабного проведення дерегулювання господарської діяльності в Україні, про що зазначено на

Офіційному сайті Державної регуляторної служби України [217]. Таким чином, захист документів і товарів ГЗЕ в умовах сьогодення втрачає свою актуальність, що зумовлено, передусім, значними матеріальними затратами суб'єкта, котрий використовує його для захисту згаданих предметів.

Слід уточнити, що наразі законодавець все ж таки залишив ряд документів, для захисту яких він вважає за необхідне використовувати ГЗЕ (серед них паспорт громадянина України, паспорт для виїзду за кордон, посвідчення тощо). Для виготовлення таких документів на сучасному етапі застосовуються новітні технології, які на основі збалансованого набору способів друку, матеріалів, поєднання різних видів захисту документів забезпечують їх щонайкращий захист від підроблення [218].

Постановою КМУ від 25.03.2015 р. № 302 затверджено зразок бланку, технічного опису та порядок оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України, а постановою КМУ від 07.05.2014 р. № 152 – зразок бланку, технічного опису та порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, його тимчасового затримання та вилучення, при цьому в обох бланках передбачено використання ГЗЕ (голографічна стрічка, захисні фонові стрічки тощо) [219, 220].

Вимоги щодо захисту бланку паспорту громадянина України ГЗЕ упродовж останніх років неодноразово піддавалися змінами. Так, відповідно до Переліку документів, які підлягають захисту голографічними елементами, затвердженого постановою КМУ від 05.07.2002 р. № 932, паспорт обов'язково підлягав такому захисту, але згодом, відповідно до постанови КМУ від 27.01.2010 р. № 85, цей документ був виключений з переліку документів, які підлягають обов'язковому голографічному захисту [221]. У той же час, у кримінально-правовій нормі, де передбачено відповідальність за підроблення згаданих вище документів, окремим предметом складу злочину ГЗЕ не визначено як у чинній редакції ст. 358 КК України, так і у попередніх її

редакціях, хоча підроблення наведених вище документів становить підвищену небезпеку для держави. На нашу думку, причина в тому, що ГЗЕ за своєю суттю є частиною документа, який він захищає від підроблення, а тому його підроблення визначається одночасним підробленням усього документу. Ці наші висновки підтримують 75,4% опитаних нами респондентів (див. додаток Д).

За результатами проведеного нами аналізу судової практики судів України з постановлення обвинувальних вироків не виявлено жодного випадку, коли ГЗЕ виступали як окремий предмет кримінально-правової охорони і з приводу яких вчинено злочин, окремо від марок акцизного податку або контрольних марок (див. додаток Е). При цьому А.А. Музика та Є.В. Лащук вважають, що предмет злочину завжди пов'язаний із суспільними відносинами, що охороняються кримінальним законом, і цей зв'язок полягає у тому, що предмет злочину вказує на ті суспільні відносини, що забезпечуються кримінально-правовою охороною. Предмет посягання вважається факультативною ознакою об'єкта злочину, його місце – поряд з тими суспільними відносинами, що знаходяться під охороною кримінального закону. У той же час об'єкт злочину дозволяє усвідомити соціальну і правову сутність злочину; саме об'єкт злочину є критерієм побудови системи Особливої частини КК України та забезпечує розмежування злочинів; він має важливе значення для кримінально-правової кваліфікації суспільно небезпечних діянь особи [10, с. 4, 127].

Специфікою ГЗЕ, як вже зазначалося вище є те, що ці елементи використовуються для захисту різних предметів (гроші, цінні папери, документи, товари тощо), які є різнопланові за своїм характером і з приводу обігу яких виникають різноманітні суспільні відносини. Злочини, під час яких здійснюється протиправне посягання на ці предмети, мають різні основні безпосередні об'єкти та розташовані в різних розділах Особливої частини КК України (розділ VII “Злочини у сфері господарської діяльності” – ст.ст. 199, 200, 224, 229; розділ XV “Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів” – ст. 358; розділ XVII “Злочини у сфері службової діяльності та

професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг” – ст. 366). У той же час ГЗЕ входять лише до складу злочинів, передбачених ст. 199 та 216 КК України, що зумовлено посиленням захистом від підроблення предметів цих злочинів – марок акцизного податку та контрольних марок [198, с. 104].

Для кращого розуміння недоцільності окремого виділення ГЗЕ як предмета суспільно небезпечних діянь стисло розглянемо особливості тих злочинів, до складу яких входять предмети, для захисту яких від підроблення держава або інші суб'єкти суспільних відносин вважають за необхідне використовувати ГЗЕ.

Так, безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 199 КК України, є фінансово-кредитна система України в частині встановленого порядку випуску та обігу грошей, державних цінних паперів і білетів державної лотереї. У разі вчинення кримінально каранних дій з підробленою іноземною валютою об'єктом злочину слід визнавати також монополію відповідної держави на єдину грошову систему, встановлений порядок виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань [29, с. 27]. Після внесення відповідних змін відповідно до Закону № 5283-VI безпосереднім об'єктом цього злочину необхідно також визначати фінансову систему держави в частині встановленого порядку сплати акцизного податку [1].

У ст. 200 КК України встановлено відповідальність за підроблення документів на переказ, платіжних карток або інших засобів доступу до банківських рахунків, а також за придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених документів на переказ чи платіжних карток або їх використання чи збут. Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого цією статтею, треба вважати встановлений порядок проведення грошових розрахунків, виготовлення та обігу платіжних інструментів та інших засобів доступу до банківських рахунків, майнові права та інтереси юридичних і фізичних осіб – учасників розрахункових відносин, у т.ч. емітентів і держателів платіжних карток. Предметом злочину є: 1) документи на переказ; 2) платіжні картки; 3) інші засоби доступу до банківських рахунків [29, с. 79].

Наступним злочином, щодо предметів якого може застосовуватися голограма для захисту від підроблення, є діяння, передбачене ст. 224 КК України. Об'єктом злочину є встановлений порядок виготовлення та обігу недержавних цінних паперів, нормальне функціонування фондового ринку України. Предметом злочину є недержавні цінні папери у документарній і бездокументарній формі. До таких паперів можуть бути віднесені, зокрема, акції, облігації підприємств і місцевих позик, ощадні та інвестиційні сертифікати, векселі [11, с. 225].

У ст. 229 КК України встановлено відповідальність за незаконне використання чужого знака для товарів або послуг, фірмового (зареєстрованого) найменування, маркування товару, якщо це було пов'язане з отриманням доходу у великих розмірах. Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 229 КК України, потрібно визнати засади добросовісної конкуренції в частині встановленого законодавством порядку охорони і використання знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань та маркування товарів; додатковим об'єктом – права та законні інтереси споживачів; предметом злочину – чужий знак для товарів чи послуг, фірмове (зареєстроване) найменування, маркування товару [29, с. 747].

Наступний злочин передбачений ст. 358 КК України, об'єктом якого визнається встановлений порядок виготовлення, використання та обігу зазначених у статті предметів управлінської діяльності. У цій статті визначено три групи предметів злочину: 1) посвідчення або інший документ, який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією, громадянином-підприємцем, приватним нотаріусом, аудитором чи іншою особою, яка має право видавати чи посвідчувати такі документи, і який надає права або звільняє від обов'язків; 2) печатки, штампи чи бланки підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності; 3) інші офіційні печатки, штампи чи бланки [11, с. 550].

Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 366 КК України, виступають суспільні відносини, що забезпечують нормальну службу

діяльність в окремих ланках державного і громадського апарату, а також апарату управління окремих підприємств, установ та організацій. Предметом цього злочину є офіційні документи, тобто та інформація, яка зафіксована у формі, передбаченій законом на будь-якому матеріальному носії (папері, магнітної, кіно-, відео- або фотоплівці, дискеті тощо) з метою її зберігання, використання або розповсюдження і яка складається або видається службовими особами від імені державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності для посвідчення фактів, що мають юридичне значення. Офіційні документи повинні бути складені у відповідній формі і мати всі необхідні реквізити (підпис, штамп, печатку тощо). Офіційними можуть бути визнані і приватні документи за умови, якщо вони передані і знаходяться у веденні (діловодстві) відповідних органів або установ [130, с. 149].

Як бачимо злочини, для захисту предметів яких від злочинних посягань можуть застосовуватися ГЗЕ, суттєво різняться за ознаками складу злочину та розміщені законодавцем в різних розділах Особливої частини КК України.

При цьому варто згадати позицію Я.М. Браїніна, котрий наголошував на тому, що матеріальні цінності є предметом злочину, тобто предметом, у зв'язку з яким, або точніше – з приводу якого вчинено злочин [222, с. 58–59]. Більше того, предмет злочину – це конкретний матеріальний об'єкт, в якому проявляються певні сторони, властивості суспільних відносин (об'єкта злочину), шляхом фізичного чи психічного впливу, на який заподіюється суспільно небезпечна шкода у сфері цих суспільних відносин [223, с. 173]. Без правильного встановлення предмета злочину проблематично, а іноді неможливо вирішити питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності [10, с. 109].

Спираючись на наведені вище ключові позиції відомих науковців у галузі кримінального права та беручи до уваги наші висновки, зроблені вище, необхідно зазначити, що у практичній діяльності при кваліфікації злочинів, предметами яких є марки акцизного податку чи контрольні марки, ГЗЕ

сприймаються як єдине ціле з цими предметами та не виділяються як окремий предмет злочину, що знайшло своє підтвердження у ході вивчення нами матеріалів кримінальних проваджень (справ), за фактами вчинення злочинів, передбачених ст. 199 і 216 КК України (див. додаток Е). І така ситуація, на наш погляд, є цілком зрозумілою. Оскільки предметом посягання при вчиненні таких суспільно небезпечних діянь є не безпосередньо ГЗЕ, а документ, до складу якого він входить як різновид спеціального захисного елементу. Включення ГЗЕ як окремого предмета злочину, на нашу думку, лише перевантажує диспозицію статті, якою передбачається відповідальність за незаконні дії з марками акцизного податку та контрольними марками.

Окремі аспекти застосування ГЗЕ для позначення певних видів товарів та предметів досліджував П.С. Берзін. Цей науковець, виходячи з механізму використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів і послуг на ГЗЕ, зробив висновок про те, що незаконне використання таких елементів, незаконно позначених цими засобами, в процесі порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорту дисків, експорт, імпорту обладнання чи сировини для їх виробництва, утворюють відповідні дії, які можна розглядати в межах чотирьох блоків¹, тоді як поняття “порушення

¹ Йдеться про такі блоки:

1) виробництво дисків, що мають підроблені, незаконно виготовлені чи незаконно одержані голографічні елементи, що полягає у застосуванні технологічного процесу з переробки сировини в оптичні носії інформації у формі диску, під час якого одночасно з виготовленням диску здійснюється запис на нього інформації, яка є об'єктом авторського права та/або суміжних прав, або без запису, а також реалізацією дисків власного виробництва, поєднану із застосуванням на них: а) раніше виготовлених будь-яким способом таких захисних елементів або внесених у справжній вже виготовлений, наклеєний або припресований голографічний елемент неправдивих відомостей чи змін, що викривляють зміст цього елемента та маркованого ним диска (підроблених голографічних елементів); б) голографічних елементів, які виготовлені на спеціалізованому підприємстві без отримання експертного висновку Департаменту СБУ або з порушенням умов, зазначених у висновку (незаконно виготовлених голографічних елементів); в) голографічних елементів, отриманих внаслідок їх незаконного виготовлення чи викрадення із спеціалізованих підприємств-виробників, під час перевезення, зберігання або внаслідок зловживання службовою особою своїм службовим становищем, через службову недбалість такої особи під час виготовлення, реалізації, одержання тощо, тих об'єктів захисту дисків для лазерних систем зчитування, які виступають матеріальними носіями голографічних елементів, шляхом наклеювання, припресування, ламінування, пломбування тощо (незаконно одержаних голографічних елементів);

2) експорт дисків, що виготовлені з порушенням законодавчих вимог та мають підроблені, незаконно виготовлені чи незаконно одержані голографічні елементи, що виражається у здійсненні продажу таких дисків українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарювання (у т.ч. з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України, включаючи реекспорт;

3) імпорту таких дисків, який полягає у купівлі (у т.ч. з оплатою в негрошовій формі) українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в іноземних суб'єктах господарської діяльності дисків для лазерних систем зчитування, що мають підроблені, незаконно виготовлені чи незаконно одержані голографічні елементи, з

законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування” не охоплює поняття “порушення прав на знак для товарів і послуг та/або фірмове найменування”, що зумовлює кваліфікацію незаконного використання на ГЗЕ зазначених об’єктів права інтелектуальної власності в процесі порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, за сукупністю ст.ст. 203-1, 216 та 229 КК України [201, с. 197].

На нашу думку, при вчиненні зазначених злочинів бажаним для винуватого предметом, на який здійснюється злочинний вплив, є не безпосередньо ГЗЕ, а предмети, на які його нанесено з метою одного із способів захисту від підроблення і підтвердження справжності цих предметів (дисків, засобів індивідуалізації – знак для товарів чи послуг, фірмове (зареєстроване) найменування).

Крім того, сьогодні у Положенні про виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів, затвердженого постановою КМУ від 27.12.2010 р. № 1251 (із змінами внесеними постановою КМУ від 03.07.2013 р. № 474), не передбачено позначення марок акцизного збору ГЗЕ. Названою постановою було скасовано постанову КМУ від 15.04.2005 р. № 297 [224], якою установлювалося, що виробництво, зберігання, продаж марок акцизного збору, що запроваджуються згідно з цією постановою, а також маркування ними алкогольних напоїв здійснюється відповідно до Положення про виробництво, зберігання, продаж марок акцизного збору нового зразка з ГЗЕ і маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів, затвердженого постановою КМУ від 23.04.2003 р. № 567 [225]. Також не було передбачено ГЗЕ на зразках марок акцизного податку, затверджених постановою КМУ від 13.03.2013 р. № 188 [226].

Згідно з постановою КМУ від 14.05.2015 р. № 296 “Деякі питання запровадження марок акцизного податку нового зразка для алкогольних напоїв

ввезенням або без ввезення їх на територію України, включаючи купівлю тих із них, які призначені для власного споживання установами та організаціями України, розташованими за її межами;

4) відтворення аудіовізуальних творів чи фонограм, що полягає у виготовленні одного чи більше примірників аудіовізуального твору чи фонограми на дисках, виготовлених з порушенням законодавчих вимог.

і тютюнових виробів” з 01.07.2015 р. запроваджуються марки акцизного податку нового зразка для маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів вітчизняного та імпортного виробництва [227]. Дизайн і реквізити марок акцизного податку нового зразка залишаються попередніми (постанова КМУ від 19.11.2014 р. № 627), на акцизних марках нового зразка відсутній ГЗЕ.

У той же час, відповідно до ст. 2 Закону України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних” від 23.03.2000 р., як вже зазначалося, контрольна марка – це спеціальний знак, що засвідчує дотримання авторських і (або) суміжних прав і надає право на розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних. Контрольна марка є самоклеїним знаком одноразового використання, зовнішній бік якого має спеціальний голографічний захист. З огляду на це, захист контрольної марки ГЗЕ залишається чинним.

Дослідивши особливості ГЗЕ, проведемо порівняння ознак з такими предметом злочину, як марки акцизного податку та контрольні марки. Основна відмінність полягає у тому, що ГЗЕ – це не окремий предмет, а є складник (голографічний захист) згаданих різновидів марок; їх спеціальна мета – захист цих предметів від підроблення та незаконного виготовлення. Про цю спеціальну мету, наприклад, прямо вказано у ст. 2 зазначеного вище Закону. ГЗЕ є елементом захисту різних за своєю суттю предметів, з приводу яких виникають різноманітні суспільні відносини. Суспільно небезпечні діяння, під час яких здійснюється протиправне посягання на ці предмети, різняться за своєю соціальною та правовою сутністю. Незаконні дії з марками акцизного податку та контрольними марками належать до злочинів у сфері господарської діяльності, які об'єднує єдиний родовий об'єкт. При вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України, протиправні дії спрямовані не на ГЗЕ, а на інші предмети, захисним елементом яких вони є. Злочинний вплив при вчиненні цих діянь спрямований безпосередньо на марки акцизного податку і контрольні марки. До того ж, ГЗЕ та марки відрізняються способом

виготовлення, формою, структурою, функціональним призначенням і змістом (зокрема, різний текст та інформація, що у ньому міститься).

З огляду на зазначені специфічні характеристики ГЗЕ вважаємо, що відсутня необхідність у визначенні їх як окремого предмета злочину, тому вони підлягають виключенню як альтернативний предмет злочину зі ст.ст. 199 та 216 КК України.

Висновки до розділу 2

З урахуванням викладених у цьому розділі положень, варто сформулювати такі висновки:

1. Марка акцизного податку як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності – це, згідно підп. 14.1.107 п. 14.1 статті 14 Податкового кодексу України, спеціальний знак для маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів, віднесений до документів суворого обліку, який підтверджує сплату акцизного податку, легальність ввезення та реалізації на території України цих виробів. Виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів здійснюються відповідно до Положення про виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів, затвердженого постановою КМУ від 27.12.2010 р. № 1251. Марки акцизного податку (як предмет злочину) можна охарактеризувати таким чином: 1) за обсягом поняття марка акцизного податку є загальним та відноситься до такого виду предметів, як документи; 2) за змістом є конкретним поняттям, оскільки відображає предмет у його цілісності; 3) за походженням є соціальним, тобто створеним людиною; 4) за правом власності – належить державі, оскільки видається уповноваженим державним органом та має економічне значення; 5) за об'єктом кримінально-правової охорони – може виступати як матеріальні блага та як матеріальні антиблага; 6) за класифікацією безпосередніх об'єктів злочинів є основним предметом злочину; 7) за формою визначення є безпосередньо визначеним поняттям, тобто прямо вказаним у

диспозиції ст. 199 КК України. Система ознак такого предмета злочину, як марка акцизного податку (а рівно як і контрольна марка та ГЗЕ), у кримінальному праві охоплює три групи: а) фізичні ознаки; б) соціальні ознаки; в) юридичні ознаки.

Слід уточнити визначення *марки акцизного податку* як предмета злочину – це документ суворої звітності, який видається уповноваженим державним органом з метою регулювання економічних відносин, що виникають з приводу реалізації на території України окремих видів підакцизних товарів – алкогольних напоїв та тютюнових виробів, та з приводу якого і шляхом безпосереднього впливу на який вчиняється суспільно небезпечне винне діяння, передбачене КК України. Марки акцизного податку (як предмет злочину) можуть бути як справжніми, так і підробленими, на відміну від інших предметів злочину, передбаченого ст. 199 КК України (гроші, державні цінні папери, державні лотереї), котрі, як предмет злочину, є лише підробленими. Щодо справжніх марок акцизного податку можуть бути вчинені такі незаконні дії: зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут, а щодо підроблених марок акцизного податку – виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут. Поряд з цим доцільно розуміти під терміном “переміщення” такі категорії, як “перевезення”, “пересилання”, “ввезення”, “вивезення” у разі застосування цих понять, як протиправних дій, що вчиняються стосовно марок акцизного податку, у випадку скоєння злочинів, визначених КК України.

Не зовсім обґрунтованим є об’єднання у ст. 199 КК України предмета злочину, передбаченого у ст. 216 КК України, оскільки: а) марки акцизного податку, а також контрольні марки, відносяться до спеціальних документів для маркування певних товарів (алкогольні напої, тютюнові вироби, примірники аудіовізуальних творів тощо) і підтвердження сплати акцизного податку та легальності їх ввезення і реалізації, інших платежів; б) названі статті КК України мають різні безпосередні об’єкти, адже об’єктом злочину,

передбаченого ст. 199 КК України, є грошова система України, а об'єктом злочину, передбаченому ст. 216 КК України, – порядок сплати акцизного податку та надходження до бюджету від реалізації контрольних марок (підроблення грошових знаків та їх використання підриває грошову систему держави, у той же час, як підроблення марок акцизного податку призводить до несплати певного виду податку – акцизу). Отже конструкцію “марки акцизного податку” слід вилучити з положень ст. 199 КК України та перенести її до ст. 216 КК України. Також встановлено, що диспозиція ст. 199 КК України перевантажена зайвим положеннями щодо діянь, які визначають об'єктивну сторону злочину (зокрема, наведено аргументи про суперечність конструкції “з метою використання при продажу товарів”).

Зважаючи на викладене, пропонуємо внести такі зміни та доповнення до ст. 199 КК України, які сприятимуть підвищенню ефективності дії цієї кримінально-правової норми: 1) виключити з назви та з абз. 1 ч. 1 цієї статті вказівку на *“марки акцизного податку”* та *“голографічні захисні елементи”* як предмети цього злочину; 2) замінити у назві та абз. 1 ч. 1 цієї статті термінологічну конструкцію *“перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту”* терміном *“переміщення з метою збуту”*; 3) виключити із диспозиції абз. 1 ч. 1 цієї статті посилання на мету *“використання при продажу товарів”*; 4) викласти назву цієї статті у такій редакції: *“Виготовлення, зберігання, придбання, переміщення з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї”*; 5) викласти абз. 1 ч. 1 цієї статті у такій редакції: *“Виготовлення, зберігання, придбання, переміщення з метою збуту, а також збут підробленої національної валюти України у виді банкнот чи металевої монети, іноземної валюти, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї”*.

З урахуванням результатів теоретичних та емпіричних досліджень, пропонується внести зміни та доповнення до ст. 216 КК України, які сприятимуть підвищенню ефективності дії цієї кримінально-правової норми:

1) передбачити у назві та в абз. 1 ч. 1 цієї статті вказівку на такий предмет, як “марки акцизного податку”; 2) запровадити до абз. 1 ч. 2 ст. 216 КК України таку кваліфікуючу ознаку, як “вчинення дій у великому розмірі”, а до абз. 1 ч. 3 цієї ж статті – таку особливо кваліфікуючу ознаку, як “вчинення дій в особливо великому розмірі” та “вчинення дій організованою групою”. При цьому варто залишити зазначені вище кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки відповідно в абз. 1 ч. 2 та абз. 1 ч. 3 ст. 199 КК України.

За умови введення в дію автоматизованої системи з відстеження руху підакцизних товарів та підсистеми – електронна акцизна марка, яку запропоновано проектом Закону України “Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення адміністрування акцизного податку”, не можна виключати несанкціонованого втручання в них і незаконного використання інформації та її підроблення, а також несанкціонованих дій з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп’ютерах), автоматизованих системах, комп’ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї. Пропонується, в разі запровадження електронних марок акцизного податку і відповідно автоматизованої системи (підсистеми) з їх обліку та використання, вважати таку автоматизовану систему (підсистему) – предметом злочинів, передбачених ст.ст. 361 та 362 КК України, а інформацію з обмеженим доступом, що зберігається в цій автоматизованій системі (підсистемі), – предметом злочину, передбаченого ст. 361-2 КК України.

2. Контрольна марка як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності – це, відповідно до ст. 2 Закону України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних” від 23.03.2000 р., спеціальний знак, що засвідчує дотримання авторських і (або) суміжних прав і надає право на розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних (вона є самоклеїним знаком одноразового використання, зовнішній бік якого має спеціальний голографічний захист).

Виготовлення та використання контрольних марок регламентується зазначеним вище Законом України та рядом підзаконних нормативно-правових актів (Постановами КМУ, наказами відповідних міністерств тощо). Контрольна марка: 1) за обсягом є загальним поняттям і відноситься до такого виду предметів, як документи; 2) за змістом – це конкретне поняття, оскільки відображає предмет у його цілісності (зокрема, контрольна марка для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних); 3) за походженням є соціальним, тобто створеним людиною; 4) за правом власності – належить державі, оскільки видається уповноваженим державним органом та має економічне значення; 5) за об'єктом кримінально-правової охорони може виступати як матеріальні блага, так і матеріальні антиблага; 6) за класифікацією безпосередніх об'єктів злочинів є основним предметом злочину; 7) за формою визначення є безпосередньо визначеним, тобто прямо вказаним у диспозиції ст. 216 КК України.

Отже, слід констатувати про наявність спільних ознак, які притаманні контрольним маркам і маркам акцизного податку. Разом з цим, зазначені предмети мають ознаки, які характерні винятково для кожного з них і зумовлені передусім практичним призначенням, це зокрема: а) спеціальна мета існування цих предметів у суспільному обігу (контрольна марка покликана засвідчувати дотримання авторських та (або) суміжних прав і надає право на розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, тоді як марка акцизного податку підтверджує сплату акцизного податку та легальність увезення товару – алкогольних та тютюнових виробів); б) різні державні органи, які уповноважені видавати зазначені марки (контрольні марки – Державна служба інтелектуальної власності; марки акцизного податку – Державна фіскальна служба) та здійснювати контроль за легітимністю їх обігу; в) технічні аспекти, а саме – зовнішня форма та спосіб виготовлення і нанесення цих предметів на товар, який вони, серед іншого, призначені захищати від підроблення. Таким чином,

слід уточнити, що *контрольної марки* як предмет злочину – це документ суворої звітності, який видається уповноваженим державним органом з метою регулювання економічних відносин, що виникають з приводу реалізації на території України примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, та з приводу якого і шляхом безпосереднього впливу на який вчиняється суспільно небезпечне винне діяння, передбачене КК України.

З'ясовано, що законодавцем, невиправдано випущена з виду криміналізація таких дій у ст. 216 КК України, як “незаконні зберігання, придбання, переміщення” контрольних марок, при цьому наведено аргументи на необхідність вказівки на них у назві та абз. 1 ч. 1 цієї статті. Також підтвержені висновки про те, що у ст. 216 КК України серед предметів злочинів слід, поряд з контрольними марками, вказати й на марки акцизного податку. Оскільки у підрозділі 2.1. дисертації ми зазначали про необхідність доповнення ст. 216 КК України новими кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками, то також пропонуємо передбачити після абз. 2 ч. 3 цієї статті примітку такого змісту: *“Примітка. Дії, передбачені цією статтею, вважаються вчиненими у великому розмірі, якщо загальна номінальна вартість підроблених предметів у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; в особливо великому розмірі – якщо загальна номінальна вартість підроблених предметів у чотириста і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян”*. Також аргументовано, що наразі є передчасним прийняття проекту Закону України “Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних”.

3. ГЗЕ як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності – це, згідно з додатком до Положення про порядок голографічного захисту документів і товарів, затвердженого постановою КМУ від 24.02.2001 р. № 171 (втратило чинність), голографічний елемент, призначений для

маркування носіїв інформації, документів і товарів з метою підтвердження їх справжності, авторства тощо, виконаний з використанням технологій, що унеможливають його несанкціоноване відтворення. ГЗЕ застосовувалися для захисту документів і товарів, які підлягають обов'язковому захисту від підроблення, а також інших документів і товарів, голографічний захист яких запроваджувався за ініціативою їх власників; він може мати особливе індивідуальне маркування, від якого визначається замовником виходячи з потреб та організації ведення обліку обігу документів чи товарів за ініціативою замовника та за погодженням з Міністерством фінансів України. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з розроблення, виробництва, впровадження, сертифікаційних випробувань, ввезення, вивезення ГЗЕ визначено наказом Держпідприємництва та Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації СБУ від 28.12.2000 р. № 85/65. Захист документів і товарів голографічними захисними елементами було запроваджено з 01.01.2001 р. Указом Президента України “Про захист документів і товарів голографічними захисними елементами” від 15.11.2000 р. № 1239/200. Постановою КМУ від 05.07.2002 р. № 932 було затверджено перелік документів, які підлягають захисту голографічними елементами, та їх державних замовників.

Однак, відповідно до вимог Закону України від 02.03.2015 р. № 222-VIII “Про ліцензування видів господарської діяльності” зменшено кількість видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, у т.ч. скасовується ліцензування діяльності з впровадження, ввезення, вивезення ГЗЕ, а отже захист документів і товарів ГЗЕ в умовах сьогодення втрачає свою актуальність, що зумовлено, в першу чергу, значними матеріальними затратами суб'єкта, котрий використовує його для захисту згаданих предметів. Наразі законодавець все ж таки залишив ряд документів, для захисту яких він вважає за необхідне використовувати ГЗЕ (паспорт громадянина України та паспорт для виїзду за кордон, посвідчення тощо). У кримінально-правовій нормі, де передбачено відповідальність за підроблення згаданих вище документів,

окремим предметом складу злочину ГЗЕ не визначено як у чинній редакції ст. 358 КК України, так і у попередніх її редакціях, хоча підроблення наведених вище документів становить підвищену небезпеку для держави, при цьому причина полягає в тому, що ГЗЕ за своєю суттю є частиною документу, який він захищає від підроблення, а тому його підроблення визначається одночасним підробленням усього документа.

Специфікою ГЗЕ є те, що він використовується для захисту різних предметів, які є різнопланові за своїм характером і з приводу обігу яких виникають різнорідні суспільні відносини. Злочини, під час яких здійснюється протиправне посягання на ці предмети, мають різні основні безпосередні об'єкти та розташовані в різних розділах Особливої частини КК України (розділ VII “Злочини у сфері господарської діяльності” – ст.ст. 199, 200, 224, 229; розділ XV “Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів” – ст. 358; розділ XVII “Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг” – ст. 366). Водночас ГЗЕ входить лише до складів злочинів, передбачених ст. 199 та 216 КК України, що зумовлено посиленням захистом від підроблення предметів цих злочинів – марок акцизного податку та контрольних марок.

На практиці при кваліфікації злочинів, предметами яких є марки акцизного податку чи контрольні марки, ГЗЕ сприймаються як єдине ціле з цими предметами та вони не виділяються як окремий предмет злочину. До того ж, встановлено, що марки акцизного податку та контрольні марки мають ознаки предмета злочину, тоді як ГЗЕ використовуються для захисту документів і товарів, у т.ч. зазначених марок акцизного податку або контрольних марок, тобто є певним їх складником, звідси відсутня необхідність у визначенні їх як окремого предмету злочину, і тому вони підлягають виключенню як альтернативний предмет злочину зі ст.ст. 199 та 216 КК України.

РОЗДІЛ 3.

**СПІВВІДНОШЕННЯ ТА ВІДМЕЖУВАННЯ СУСПІЛЬНО
НЕБЕЗПЕЧНИХ ДІЯНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ,
ОЗНАКАМИ ЯКИХ Є МАРКИ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ, КОНТРОЛЬНІ
МАРКИ ТА ГОЛОГРАФІЧНІ ЗАХИСНІ ЕЛЕМЕНТИ, ТА
КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ЗА СУКУПНІСТЮ**

3.1. Співвідношення суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, предметом і засобом яких є марки акцизного податку, контрольні марки та голографічні захисні елементи

У зв'язку із реформами, які плануються у кримінальному законодавстві на підставі чинних положень кримінального процесуального законодавства (зокрема, в частині запровадження поняття кримінального проступку), особливої актуальності набувають питання співвідношення злочинів та адміністративних правопорушень. Як зазначає М.І. Бажанов, злочин – це не єдиний вид правопорушення, а тому виникає питання про місце злочину в системі правопорушень і про відмежування його від інших правопорушень, яке є не лише теоретичним, адже той або інший вид правопорушень тягне за собою різну за суворістю відповідальність, різні обмеження для особи, котра його вчинила (звідси правильне визначення виду правопорушення має велике практичне значення не лише для охорони суспільних відносин, але й для захисту прав осіб, що його вчинили) [130, с. 72].

Критеріями співвідношення злочинів та інших правопорушень є матеріальні і формальні підстави. Суспільна небезпека, як один із названих критеріїв, є характерною не тільки для злочинів, а й для інших правопорушень. На ступінь суспільної небезпеки впливають, крім об'єкта посягання, насамперед тяжкість заподіяної шкоди. Для того, щоб визнати шкоду істотною, мають враховуватися різні критерії – спосіб, місце час, засоби, знаряддя,

обстановка вчинення злочину, наявність предмета злочину, що є особливо важливим [11, с. 55, 56].

О.В. Скворцова, розглядаючи проблематику співвідношення незаконної порубки лісу як злочину та складу відповідного адміністративного правопорушення запропонувала ряд узагальнень [228, с. 13], проте, на думку Л.П. Брич, прийнятними критеріями для співвідношення злочину та адміністративного правопорушення є лише ознаки складу злочину та ознаки відповідного йому складу адміністративного правопорушення. Ознаками, за якими здійснюється відмежування складів злочинів від складів адміністративних правопорушень, є кореспондуючі ознаки (ті, що посідають однакове місце, кожна у своїй законодавчій моделі правопорушення відповідних законодавчих конструкцій, між поняттями про які існує та може бути виявлене певне логічне відношення [229, с. 98, 107]. М.І. Мельник зазначав, що, коли діяння визнано злочином, то воно вже ніяк не може бути визнано іншим правопорушенням [230, с. 83–84]. Натомість наше дослідження не має на меті вивчення згаданої проблематики, дослідженню якої присвятили свої роботи багато українських вчених, а стосується окремо взятих протиправних діянь, пов'язаних з марками акцизного податку та контрольними марками, де вони можуть виступати предметом або засобом вчинення злочину чи адміністративного правопорушення.

Варто наголосити, що кримінально-правовий захист марок акцизного податку та контрольних марок від незаконного використання і підроблення зазнає постійних змін (зокрема, суттєвими були зміни до КК України у вересні 2012 року на підставі Закону України № 5283-VI). Щодо адміністративно-правового захисту цих марок, то він взагалі, з точки зору генезису, є ще молодим. Так, ст.ст. 164-5 та 164-9 КУпАП [194] уведено в дію в 2009 та 2003 рр. відповідно. На нашу думку, порівняння та розмежування згаданих кримінальних та адміністративно-правових норм буде цікавим для розуміння практики їх застосування та удосконалення правового регулювання в сфері використання марок акцизного податку та контрольних марок.

Щодо ГЗЕ, то наразі вони виступають як один із альтернативних предметів злочинів, передбачених ст. ст. 199 та 216 КК України, тоді як у складах адміністративних правопорушень, як окремих предметів їх не визначено. Це ще раз підтверджує правильність наших висновків та відповідну позицію інших науковців з приводу недоречності визначення ГЗЕ як окремого предмету злочину. Доводи з цього приводу наведено у розділі 2 дисертації.

Дослідженню питання щодо місця злочину в системі правопорушень, відмежування його від інших правопорушень, у т.ч. адміністративних, присвятили свої праці такі вчені, як М.І. Бажанов, Д.М. Бахрах, В.А. Бабіч, О.А. Банчук, Н.Д. Дурманов, А.П. Ключниченко, С.В. Ківалов, Н.Ф. Кузнєцова, В.В. Лук'янов, Ю.О. Левенець, І.С. Самощенко, А.А. Піонтковський, С.В. Петков, Є.А. Фролов, М.І. Хавронюк, В.К. Шкарупа та ін. Однак розробки згаданих авторів не стосувалися досліджень складів злочинів та адміністративних правопорушень, де марки акцизного податку і контрольні марки можуть виступати предметом або засобом вчинення злочину та адміністративного правопорушення, не розкривалися питання співвідношення таких злочинів і адміністративних правопорушень. Тому, на нашу думку, осмислення та аналіз окреслених теоретичних і прикладних позицій становлять собою значний науковий і практичний інтерес.

Безсумнівно, для злочинів та адміністративних правопорушень характерні такі спільні ознаки, як протиправність, караність та винність. Водночас, вони мають суттєві відмінності, перш за все, за нормативним закріпленням і сукупністю фактичних ознак протиправного діяння. Цей висновок можна зробити на підставі простого зіставлення визначень понять злочину й адміністративного правопорушення, що містяться, відповідно, у ст. 11 КК України та ст. 9 КУпАП. Згідно зі ст. 11 КК України, злочин – передбачене кримінальним законодавством суспільно небезпечне винне діяння (дію або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину [134]. Відповідно до ст. 9 КУпАП, адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на

громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності [231].

У КК України передбачено два види складу злочинів, де марки акцизного податку та контрольні марки виступають предметами злочинів (ст.ст. 199 та 216 КК України). При цьому свого часу нами пропонувалося уточнити термін “марка акцизного збору”, обравши інший – “марка акцизного податку”, оскільки у ПК України (ст. 226) передбачено саме такий термін [232, с. 9]. Наразі законодавцем внесено відповідні зміни до чинної редакції ст. 199 КК України [134]. При вчиненні згаданих вище злочинів марки акцизного податку та відповідно контрольні марки виступають як предмет цих злочинів, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння [10, с. 110].

Нагадаємо, що питання про особливості марок акцизного податку, контрольних марок та ГЗЕ як предметів суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності ми безпосередньо розглядали у розділі 2 нашої дисертації. При цьому, марки акцизного податку та контрольні марки не залишені поза увагою й у КУпАП. Так, у ст. 164-5 КУпАП передбачено відповідальність за зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного податку встановленого зразку. При вчиненні цього адміністративного проступку можуть бути використані підроблені чи фальсифіковані марки акцизного податку у разі зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, з підробленими чи фальсифікованими марками акцизного податку (ч. 1, 2 ст. 164-5 КУпАП) або справжні марки акцизного податку у разі їх незаконного зберігання (ч. 3 ст. 164-5 КУпАП).

У диспозиції названої вище статті КУпАП одночасно використовуються терміни “фальсифіковані” та “підроблені” щодо марок. Однак, як це ми вже обґрунтовували раніше (з огляду на аналогічні положення у КК України), ці два терміни більшою мірою відповідають одному терміну “підроблення” (завдяки багатьом рисам, наприклад, ясність, доступність у розумінні, широкий вжиток, звичне використання, легке сприйняття тощо). Подібні положення відстоює й М.М. Панов, пропонуючи замість терміну “підробка” використовувати терміна “підроблення” [233, с. 12]. Безсумнівно, такий підхід буде сприяти уніфікації поняття марок акцизного податку та контрольних марок як предмета або засобу вчинення злочину та адміністративного правопорушення, правильній кваліфікації як злочинів, так і адміністративних правопорушень, і зрештою розумінню та тлумаченню правових норм.

Щодо ст. 164-9 КУпАП, то в ній передбачено відповідальність за незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних. При вчиненні зазначеного адміністративного проступку використовуються контрольні марки, що мають серію чи містять інформацію, які не відповідають носію цього примірника, або номер, який не відповідає даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок. Ураховуючи наведені вище положення щодо контрольних марок, з якими вчиняються протиправні дії, приходимо до висновку, що у цьому випадку мова йде про незаконно виготовлені чи одержані контрольні марки.

З метою кращого розуміння кримінально-правової сутності марок акцизного податку й контрольних марок при вчиненні злочину та адміністративного правопорушення необхідно відмежувати предмет злочину або засіб його вчинення від предмета адміністративного правопорушення чи засобу його вчинення.

На думку М.М. Панова, засоби вчинення злочину – це предмети матеріального світу, що застосовуються злочинцем при вчиненні суспільно небезпечного діяння. Вони поділяються на знаряддя та інші засоби вчинення злочину: знаряддя – це предмети, використовуючи які особа здійснює фізичний

(як правило, руйнівний) вплив на матеріальні об'єкти (це зброя – вогнепальна і холодна, інструменти, транспортні засоби, пристрої, технічне обладнання тощо); інші засоби вчинення злочину (засоби у вузькому розумінні слова) можуть включати підроблені документи, формений одяг тощо [233, с. 137].

А.А. Музика та Є.В. Лашук дають таке визначення засобів вчинення злочину – це факультативна ознака об'єктивної сторони складу злочину, що характеризує матеріальні цінності, які полегшують вчинення суспільно небезпечної дії, але не призначені для безпосереднього впливу на потерпілого від злочину та (або) на предмет злочину [10, с. 149]. При цьому основне розмежування, на думку Є.А. Фролова, між предметом злочину та знаряддями й засобами повинно проводитися за характером використання речей та інших матеріальних предметів у процесі вчинення злочину, зокрема: 1) якщо це використання має “активний” характер, якщо предмет використовується як засіб впливу на об'єкт, продовжуючи або посилюючи руки людини, то перед нами знаряддя чи засоби вчинення злочину; 2) якщо річ грає “пасивну” роль, якщо над нею вчиняються дії, вона так чи інакше піддається впливу (знищується, вилучається, змінюється тощо), то ця річ повинна визнаватися предметом злочину [234, с. 224-225].

Аналізуючи склади злочинів у сфері господарської діяльності приходимо до висновку, що марки акцизного податку і контрольні марки можуть виступати не тільки як предмет складу злочину, але і як засіб його вчинення. Мова піде про склади злочинів, передбачені ст.ст. 203-1 і 204 КК України. Так, при вчиненні злочину, передбаченого ст. 204 КК України, предметом злочину, законодавець визначає алкогольні напої, тютюнові вироби та інші підакцизні товари, а підроблені марки акцизного податку є засобом вчинення цього злочину, оскільки їх використання на незаконно виготовлених алкогольних напоях і тютюнових виробах сприяє їх поширенню, вводить в оману споживачів щодо справжності цих товарів. Аналогічна ситуація спостерігається при вчиненні злочину, передбаченого ст. 203-1 КК України, де предметом

злочину виступають, серед іншого, диски для лазерних систем зчитування, а засобом вчинення цього злочину – контрольні марки [235, с. 93].

Отже, оскільки марки акцизного податку та контрольні марки є різновидом документів, то, погоджуючись з думкою М.М. Панова та Є.В Лашука, приходимо до висновку, що при вчиненні зазначених злочинів, ці марки виступають як “інші засоби вчинення злочину”, а саме – як матеріальні цінності, які полегшують вчинення суспільно небезпечної дії, але не призначені для безпосереднього впливу на предмет злочину.

Надалі перейдемо до визначення марок акцизного податку і контрольних марок у складі адміністративного правопорушення і відмежуємо їх, як вище – предмет і засіб вчинення злочину.

Відомо, що нормативною підставою настання юридичної відповідальності за вчинене адміністративне правопорушення є його склад (об’єкт, об’єктивна сторона, суб’єкт, суб’єктивна сторона). У галузі адміністративного права необхідність правильного встановлення предмета правопорушення обґрунтував професор В.К. Шкарупа, зазначивши, що будь-який проступок посягає на суспільні відносини, проте в багатьох випадках шкода об’єкту заподіюється шляхом впливу на ті чи інші предмети матеріального світу [236, с. 93]. Оскільки предметом правопорушення може виступати лише певна річ, то предмет завжди є речовою (матеріальною) ознакою, яка не може претендувати на роль самостійної ознаки складу протиправного діяння. Отже, об’єкт адміністративного правопорушення неможливо розглядати поза зв’язком із предметом посягання, що є безпосереднім засобом впливу на суспільні відносини. Загалом на практиці використання терміну “предмет посягання” сприяє правильній кваліфікації злочинів, про що зазначає Д.М. Бахрах [237, с. 94].

Співвідношення предмета адміністративного правопорушення та засобів його вчинення розглянемо на прикладі вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 164-9 “Незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних” КУпАП, де предметом посягання є примірники

аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, які розповсюджуються з використанням контрольних марок, що мають серію чи містять інформацію, які не відповідають носію цього примірника, або номер, який не відповідає даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок [238]. При цьому незаконно отримані контрольні марки можуть використовуватися як засіб вчинення адміністративного проступку

З огляду на викладені вище положення приходимо до висновку про те, що марки акцизного податку та контрольні марки:

– по-перше, виступають як предмет злочину у разі вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 199 і 216 КК України

– по-друге, є засобом вчинення злочину у разі вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 203-1 та 204 КК України;

– по-третє, визнаються засобом скоєння адміністративних правопорушень (ст.ст. 164-5, 164-9 КУпАП), оскільки використовуються для вчинення протиправних дій з предметом посягання при вчиненні правопорушення [239, с.20; 240, с. 128].

Також, на нашу думку, доцільно приділити увагу перспективам щодо можливої декриміналізації певних дій, що вчиняються з предметами суспільно небезпечних діянь, які ми досліджуємо. За нашим переконанням, повна декриміналізація протиправних дій з марками акцизного податку та контрольними марками уявляється не доцільною. Названі предмети є передусім документами суворої звітності, а тому абсолютно справедливо, щоб відповідальність за незаконні дії з такими предметами передбачалася нормами КК України. Разом з цим, необхідно враховувати шкоду, яку можуть заподіяти незаконні дії з цими документами, та з урахуванням цього диференціювати відповідальність.

У зв'язку з зазначеним уявляються доцільними зміни, які пропонуються у проекті Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків” щодо внесення змін до

КК України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25-26, ст. 131), та який наразі перебуває на розгляді у Верховній Раді України.

Згаданий проект Закону України, зокрема:

1) у ст. 11 “Поняття кримінального правопорушення та його види” визначає, що кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. Залежно від ступеня тяжкості та правових наслідків їх вчинення кримінальні правопорушення поділяються на злочини та проступки, а злочини, у свою чергу, на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі;

2) у ст. 11-1 встановлює, що кримінальний проступок – це каране згідно із Загальною частиною та Книгою 2 Особливої частини цього Кодексу винне протиправне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом проступку, яке заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди особі, суспільству чи державі. Протиправними діяннями – проступками можуть бути визнані тільки: а) умисне чи необережне діяння, яке заподіює істотну шкоду, яка не є ні значною шкодою, ні тяжкими наслідками; б) умисне діяння, яке створює загрозу заподіяння значної шкоди;

3) у ст. 11-2 наводить визначення поняття злочину та його наслідки. Так, злочином є каране згідно із Загальною частиною та Книгою 1 Особливої частини цього Кодексу винне діяння протиправне (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину, яке заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди особі, суспільству, державі чи людству. Протиправними діяннями – злочинами можуть бути визнані тільки: а) умисне чи необережне діяння, яке заподіює значну шкоду або тяжкі наслідки; б) умисне діяння, яке створює загрозу заподіяння тяжких наслідків;

4) незаконні дії з контрольними марками відносить до категорії кримінальних проступків. Так, ст. 216 виключено із книги 1 (“Злочини”), натомість у книзі 2 (“Кримінальні проступки”) передбачено ст. 503 (“Незаконні виготовлення, зберігання, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок”), у якій

визначено відповідальність за незаконні виготовлення чи зберігання контрольних марок, підроблення таких марок, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок. Також, у ст. 504 (“Незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних”) передбачено відповідальність за розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, упаковки яких не марковані контрольними марками або марковані контрольними марками, що мають серію чи містять інформацію, які не відповідають носію цього примірника, або номер, який не відповідає даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок;

5) незаконні дії з марками акцизного податку законодавець пропонує залишити в категорії “злочини” [241].

З огляду на зазначені вище положення видається слушним стверджувати про те, що відповідальність за підроблення марок акцизного податку та контрольних марок, а також збут і використання таких марок, повинна бути передбачена у КК України. Водночас у разі прийняття змін до чинного законодавства тієї редакції, яку пропонують розробники проекту Закону “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків”, до адміністративних проступків буде доцільним включити такі незаконні дії з марками акцизного податку та контрольними марками, як виготовлення або отримання марок акцизного податку, контрольних марок з порушенням встановленого чинним законодавством порядку їх виготовлення або отримання. Уявляється, що ці розробки мають перспективи для подальших досліджень, оскільки гуманізація кримінального законодавства та практики його застосування, відмова від кримінальної репресії щодо правопорушень у сфері господарської діяльності є нагальною економічною і соціальною потребою.

3.2. Відмежування суспільно небезпечних діянь, предметом яких є марки акцизного податку, контрольні марки, голографічні захисні елементи, та кваліфікація цих злочинів за сукупністю

Одним із найважливіших питань при застосуванні кримінального закону є визначення того, який конкретно злочин вчинила особа та якою нормою цей злочин передбачено [19, с. 16]. Питання про розмежування одного суспільно небезпечного діяння від іншого виникає тоді, коли ці діяння мають подібні, спільні ознаки. Наявність рис подібності названих злочинів й зумовлює необхідність їх відмежування. У ряді випадків помилки при відмежуванні допускаються внаслідок недостатньої уваги до тих об'єктивних даних, аналіз яких дає можливість належним чином встановити справжні наміри винуватого. При цьому С.І. Марко приходять до висновку, що з огляду на складність та багатогранність аналізованих питань варто зупинитися лише на тих критеріях, що можуть бути покладені правозастосовним органом в основу правильного, науково обгрунтованого відмежування [27, с. 189].

Роль ознак, за якими проводиться зіставлення злочинів, відіграють ознаки складу злочину. Очевидно, що роль розмежувальних ознак можуть відігравати лише такі, які в різних злочинах відрізняються. За цих умов ключову роль, на думку В.О. Навроцького, займає предмет злочину [242, с. 478, 479].

Далі пропонуємо здійснити відмежування суспільно небезпечних діянь, предметом яких є марки акцизного податку, контрольні марки, ГЗЕ від інших предметів суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, а також розглянути питання кваліфікації цих злочинів за сукупністю. Це дасть можливість виробити теоретичні та практичні рекомендації щодо правильного та дієвого застосування кримінально-правових норм, які передбачають марки акцизного податку, контрольні марки та ГЗЕ як предмет злочинів, а також допоможе сформулювати конкретні пропозиції з приводу вдосконалення таких норм.

За існуючого стану законодавства України про кримінальну відповідальність, родовим об'єктом злочинів у сфері господарської діяльності можна визначають суспільні відносини, що виникають у процесі виробництва всією сукупністю галузей господарства суспільного продукту, його розподілу та обміну, виконання робіт та надання послуг вартісного характеру, а також у процесі формування та виконання бюджетів від результатів господарства. Особливістю кваліфікації злочинів у сфері господарської діяльності є їх розгалужена суспільна небезпека, що виявляється у здатності завдавати шкоди декільком об'єктам одночасно. На рівні безпосереднього об'єкта, у разі завдання суспільно небезпечними діями шкоди основному та додатковому об'єктам, значення для кваліфікації має лише шкода, що завдається основному безпосередньому об'єкту; суспільна небезпека від завдання шкоди додатковому об'єкту вважається врахованою і тому сукупної кваліфікації таке діяння не потребує [243, с. 238–239].

Серед злочинів, які передбачають предмети, що підлягають відмежуванню, слід, на нашу думку, виділити такі:

1) незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України);

2) виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів (ст. 224 КК України);

3) незаконне використання знаку для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК України).

Крім того, злочини, до складу об'єкта яких марки акцизного податку, контрольні марки і ГЗЕ входять як предмет злочину, можуть вчинятися у сукупності з іншими злочинами, зокрема, передбаченими ст. 204 “Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів” та ст. 203-1 “Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва” КК України. Ці висновки

знайшли підтвердження під час вивчення нами кримінальних проваджень (справ) (див. додаток Е). З огляду на це, у нашому дослідженні будуть розглянуті особливості предметів цих злочинів.

Подальше дослідження і відмежування предметів окреслених вище суспільно небезпечних діянь доцільно проводити у порядку, в якому відповідні норми, розташовані у КК України. Загалом акцентуючи увагу на предметах певних злочинів, варто приділити увагу особливостям об'єктів досліджуваних кримінальних правопорушень та деякою мірою об'єктивній стороні, що сприятиме результативності наукових пошуків, а також кращому розумінню спільного та відмінного щодо досліджуваних предметів злочинів, котрі ми досліджуємо. Принагідно зазначимо, що окремі елементи та ознаки аналізованих складів злочинів ми вже розглядали раніше, далі ми будемо лише уточнювати.

Так, О.О. Дудоров зазначає, що безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 200 КК України, слід уважати встановлений порядок проведення грошових розрахунків, виготовлення та обігу платіжних інструментів та інших засобів доступу до банківських рахунків, майнові права та інтереси юридичних і фізичних осіб – учасників розрахункових відносин, у т.ч. емітентів і держателів платіжних карток [29, с. 79].

В юридичній літературі предметом аналізованого кримінального правопорушення визнається: 1) документи на переказ; 2) платіжні картки; 3) інші засоби доступу до банківських рахунків; 4) електронні гроші (електронні гроші – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу особами, відмінними від тієї особи, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі) [244, с. 614].

Досліджуючи кримінально-правову характеристику злочину, передбаченого ст. 199 КК України у редакції до змін, внесених до законодавства у 2012 р. (виготовлення, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту, або збуту підроблених грошей,

державних цінних паперів чи білетів державних лотерей), та злочин, передбачений ст. 200 КК України, С.І. Марко зазначає, про таке: по-перше, родові об'єкти цих двох злочинів збігаються – це сфера господарської діяльності як один із елементів економічної системи держави, що є складником об'єкта кримінально-правової охорони; по-друге, видовий об'єкт злочину, передбаченого ст. 199 КК України, співпадає з видовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 200 КК України, оскільки ним є встановлений порядок обігу грошей, цінних паперів та інших документів (документи на переказ, спеціальні платіжні засоби, інші платіжні інструменти) [27, с. 197]. Крім того, слушним, на нашу думку, є висновки О.О. Дудорова щодо безпосередніх об'єктів цих злочинів. [29, с. 27, 79]. Отже, безпосередній об'єкт незаконних дій з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення фактично схожий за своїм смисловим навантаженням з безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 199 КК України (у попередній редакції). Цей злочин відрізняється лише конкретними способами підроблення, які можуть бути різними (наприклад, “вигладжування” пластмаси; зміна інформації, наявної на магнітному носію, підроблення підпису власника картки тощо) і на кваліфікацію вчиненого не впливають [245, с. 85–88].

У юридичній літературі зазначено, що виходячи із формально-догматичного аналізу законодавчого визначення названих вище посягань, основною відмінною ознакою аналізованих складів злочинів є їх предмет. Якщо при злочині, передбаченому ст. 199 КК України, предметом злочину є підроблена національна валюта України у вигляді банкнот або металевої монети, іноземна валюта, державні цінні папери, білети державної лотереї, то при вчиненні незаконних дій з платіжними інструментами – підроблені документи на переказ, платіжні картки та інші засоби доступу до банківських рахунків (інші платіжні інструменти) [27, с. 199]¹.

¹ Документи на переказ – це документи у паперовому або електронному вигляді, що використовуються банками чи їх клієнтами для передачі доручень або інформації на переказ грошових коштів між суб'єктами

Більшість з наведених вище висновків, з якими ми в цілому погоджуємося, були зроблені С.І. Марком за результатами аналізу складу злочину, передбаченого ст. 199 КК України у попередній редакції. Одночас, при внесенні відповідних змін до диспозиції цієї статті ситуація змінилася, у т.ч. стосовно безпосереднього об'єкта цих злочинів і предмета злочинного посягання. Із внесенням змін до ст. 199 КК України відповідно до Закону № 5283-VI між цим складом злочину та складом злочину, передбаченого ст. 200 КК України, з'явилися суттєві розбіжності. Оскільки підроблення та подальше використання підроблених грошових знаків спрямовані на підлив грошової системи держави, а виготовлення підроблених марок акцизного податку призводить до несплати відповідного податку. При цьому основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 199 КК України у попередній редакції, було функціонування грошової системи України, а основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 216 КК України, коли до складу цього злочину входили як предмет марки акцизного податку, – фінансова система держави, в частині встановленого порядку сплати акцизного податку. Таким чином, після внесення зазначених змін злочин, передбачений ст. 199 КК України у чинній редакції, став багатооб'єктним і охоплює посягання на декілька різних об'єктів, які є досить різними за своєю суттю.

Далі варто відмежувати предмети злочину, передбаченого ст.ст. 200 та 216 КК України (остання в чинній редакції, тобто мова піде про контрольні марки для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних). На наш погляд, відмінність між цими злочинами полягає в основних безпосередніх об'єктах, оскільки ще раз нагадаємо: а) безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 216 КК

переказу грошових коштів (примітка до ст. 200 КК України). До документів на переказ належать розрахункові документи, документи на переказ готівки, міжбанківські розрахункові документи, клірингові вимоги та інші документи, що використовуються у платіжних системах для ініціювання переказу. Платіжна картка – це спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу грошей з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі у касах банків, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором. До інших засобів доступу до банківських рахунків треба відносити інші, крім платіжних карток, спеціальні платіжні засоби (наприклад, дорожні та іменні чеки) [23, с. 199-200].

України, є фінансова система держави в частині встановленого законодавством порядку сплати надходжень від реалізації контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів та фонограм, а також авторське та суміжні права; додатковими об'єктами виступають права і законні інтереси споживачів, установлений порядок здійснення господарської діяльності, пов'язаної з розповсюдженням примірників аудіовізуальних творів та фонограм [29, с. 240].

Відмінність між аналізованими суспільно небезпечними діями полягає також у предметі злочину і в його особливостях. Якщо предметами злочину, передбаченого ст. 200 КК України, є так звані матеріальні антиблага, тобто підроблені предмети, то у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 216 КК України, його предметом можуть бути як справжні контрольні марки, які незаконно виготовлені або одержані, так і підроблені контрольні марки, тобто йдеться вже про матеріальні блага та матеріальні анти блага. Також існує різниця й у незаконних діях, які вчиняються із згаданими предметами злочинів, оскільки при вчиненні злочину, передбаченого ст. 216 КК України, йдеться не лише про підроблення предметів, а й про їх незаконне виготовлення, одержання та використання.

ГЗЕ, на нашу думку, можуть виступати лише складниками окремих предметів злочину, передбаченого ст. 200 КК України (наприклад, спеціальні захисні елементи банківських карток, для захисту яких банківські установи використовують ГЗЕ). Відомим є такий приклад: БПК міжнародної платіжної системи “VISA International Service Association” відрізняє від інших голографічним зображенням голуба з розпущеними крилами на лицьовому боці картки, яке зареєстроване як знак для товарів і послуг. За таких умов цей знак (як об'єкт ГЗЕ банківської платіжної картки) – це певне позначення, за яким ідентифікується належність банківської платіжної картки до платіжної системи, а також відмежовується картка певної платіжної системи від карток інших платіжних систем, право власності на яке або на використання якого належить платіжній організації, котра у встановленому порядку отримала зазначене

свідоцтво або одержала його міжнародну реєстрацію (як міжнародного знаку) відповідно до положень Мадридської угоди та Протоколу до неї [246, с. 23-40]. При цьому законодавець не вважає за необхідне виділяти у зазначеній статті КК України окремим предметом ГЗЕ.

Наступний предмет, який підлягає аналізу, – це предмет злочину, передбаченого ст. 224 КК України, при цьому різниця у безпосередніх об'єктах порівнюваних злочинів полягає в юридичних властивостях їх предметів. Так, предметом злочину, передбаченого ст. 224 КК України, є недержавні цінні папери, що існують у документарній (паперовій) формі. Такими цінними паперами можуть бути всі цінні папери, які перебувають в обігу на території України, крім тих, емітентами яких є центральні органи державної влади та управління, що здійснюють фінансово-кредитну діяльність [177]. У той же час марки акцизного податку та контрольні марки – це різновид спеціальних документів, які виготовляються на замовлення державних установ та їх використання регулюється державою (наприклад, марки акцизного податку виготовляються на замовлення Міністерства доходів і зборів України у порядку та спосіб, який затверджений КМУ, а контрольні марки – на замовлення Державної служби інтелектуальної власності України).

Тут ми погоджуємося з висновками О.О. Дудорова, який аналізуючи предмети злочинів, передбачених ст.ст. 199 (у попередній редакції) і ст. 224 КК України, зазначає про таке: по-перше, у формі виготовлення, збуту та використання підроблених цінних паперів кримінально карані дії з марками акцизного податку відрізняються за предметом; по-друге, незважаючи на те, що марки акцизного податку надруковані на особливому папері, зберігаються та реалізуються з додержанням особливих умов, їм не властиві ті ознаки, якими характеризуються цінні папери взагалі (ст. 1 Закону України “Про цінні папери і фондову біржу”) та похідні цінні папери зокрема (ст. 1 Закону України “Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні”). Марки акцизного податку, не перебуваючи у вільному цивільно-правовому обігові і не надаючи права особі реалізовувати відповідні підакцизні товари, лише регулюють

порядок реалізації алкогольних і тютюнових виробів, зокрема посвідчують, що акцизний податок сплачено [29, с. 241].

Перейдемо до аналізу предмета злочину, передбаченого ст. 229 КК України. П.С. Берзін пропонує основним безпосереднім об'єктом цього злочину, визнавати право інтелектуальної власності на ці засоби індивідуалізації, а додатковим об'єктом – встановлений порядок (механізм) використання засобів (правових засобів) індивідуалізації учасників господарського обороту, вироблених товарів та послуг, що надаються такими учасниками, як об'єктів права промислової власності у сфері господарської діяльності [201, с.45-46]. У свою чергу, О.О. Дудоров основним безпосереднім об'єктом цього злочину визначає засади добросовісної конкуренції в частині встановленого законодавством порядку охорони і використання знаків для товарів і послуг, фірмових найменувань та маркування товарів, а додатковим об'єктом – права та законні інтереси споживачів [29, с. 747]. Як предмети згаданого злочину законодавець передбачив: знак для товарів і послуг; фірмове найменування; кваліфіковане зазначення походження товару [134].

Окремим аспектам порівняння предметів злочинів, передбачених ст.ст. 216 та 229 КК України, присвятив увагу П.С. Берзін, який визнає ці злочини суміжними за предметом злочину, обґрунтовуючи свої позиції таким чином: знаки для товарів і послуг та фірмові найменування, будучи елементами захисту дисків для лазерних систем зчитування, являють собою певне позначення, за яким здійснюється ідентифікація належності таких дисків до певного виробника, експортера, імпортера, іншої особи, яка, не здійснюючи діяльність, пов'язану з їх виробництвом, експортом, імпортом обладнання та сировини для їх виробництва, виступає відтворювачем, експортером, імпортером або розповсюджувачем, у т.ч. шляхом імпорту, оптової та роздрібною торгівлі, на території України примірників аудіовізуальних творів (які складаються з набору пов'язаних між собою зображень, що створюють відчуття руху, із супроводжуючим звучанням або без нього, який можна бачити, а за наявності супроводжуючого звучання – чути) чи фонограм

(звукових записів будь-якого виконання чи інших звуків), для яких вироблений іншою особою диск є їх безпосереднім носієм, а також відмежування цих осіб від інших. Це означає, що в разі незаконного нанесення цих об'єктів права інтелектуальної власності на диски (матеріальні носії), виготовлені з порушенням законодавства, що регулює їх виробництво, експорт та імпорт, вчинене слід кваліфікувати за сукупністю ст.ст. 229 та 203-1 КК України. В іншому випадку зазначені засоби індивідуалізації можуть бути складовими об'єктами контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм і баз даних, а також ГЗЕ, як предметів злочину, передбаченого ст. 216 КК [201, с. 191-192]. Тому цей предмет є критерієм розмежування складів злочинів, передбачених ст.ст. 229 та 216 КК України [247, с. 13–23]. Разом з цим між предметами злочину, передбаченого ст. 229 КК України, та злочинів, які досліджуються в цій дисертації, є різниця за їх юридичними властивостями, оскільки предмет злочину є факультативною ознакою об'єкта посягання, а вони у розглянутих нами злочинах різні [248, с. 14-15]. До того ж, як ми вже зазначали вище, ГЗЕ є лише складником марок акцизного податку, контрольних марок і засобів індивідуалізації, котрі, у свою чергу, виступають як конкретні предмети відповідних злочинів.

За результатами аналізу приходимо до висновку, що розмежувальними ознаками для цих злочинів є безпосередній об'єкт і предмет. Розмежування в цьому випадку здійснюється за об'єктами порушених прав [229, с. 392].

Наступні кримінально-правові норми, які у межах нашого дослідження варто розглянути, визначені у ст. 203-1 та ст. 204 КК України, як ті, за сукупністю з якими, відбувається кваліфікація протиправних дій з предметами нашого дослідження.

В юридичній літературі, залежно від видового об'єкта, кримінальні правопорушення, передбачені ст.ст. 204 та 212 КК України, пропонується класифікувати як ті, що вчинені проти системи оподаткування та системи загальнообов'язкового державного соціального страхування, а передбачені

ст. 203-1 КК України – проти порядку зайняття господарською діяльністю. Тоді як злочини, за які відповідальність передбачено ст.ст. 199 та 216 КК України, класифіковано як кримінальні правопорушення проти системи грошового обігу, фондового ринку і порядку обігу деяких документів [244, с. 605-606].

О.С. Стеблинська зазначає, що основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 203-1 КК України, є регламентований законодавством порядок здійснення такої господарської діяльності як виробництво, експорт та імпорту дисків для лазерних систем зчитування, обладнання і сировини для їх виробництва, а додатковим – авторське право і суміжні права, тоді як предметами цього злочину є диски для лазерних систем зчитування, обладнання і сировини для їх виробництва [249, с. 116].

Основним безпосереднім об'єктом злочину, відповідальність за який передбачена ст. 204 КК України, визначено запроваджений з метою захисту системи оподаткування порядок виробництва й обігу підакцизних товарів, а додатковим – засади добросовісної конкуренції. Злочин, передбачений ч. 3 ст. 204 КК України, посягає не лише на встановлений порядок акцизного оподаткування, а й на життя та здоров'я людей як споживачів недоброякісної підакцизної продукції. Предметом цього злочину є: 1) алкогольні напої; 2) тютюнові вироби; 3) інші підакцизні товари. Для застосування ч. 1 ст. 204 КК України необхідно встановити, що підакцизні товари були виготовлені незаконно. Перелік підакцизних товарів, визначених законодавством, є вичерпним і поширеному тлумаченню не підлягає [11, с. 246]¹.

¹ Алкогольні напої – це продукти, одержані шляхом спиртового бродіння цукромістких матеріалів або виготовлені на основі харчових спиртів з вмістом спирту етилового понад 1,2 % об'ємних одиниць, які належать до товарних груп Гармонізованої системи опису та кодування товарів під кодами 22 04, 22 05, 22 06, 22 08 (ст. 1 Закону «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів»). Тютюновими виробами визнаються сигарети (з фільтром або без фільтру), цигарки, сигари, сигарили, а також люльковий, нюхальний, смоктальний, жувальний тютюн, махорка та інші вироби з тютюну чи його замінників для куріння, нюхання, смоктання чи жування. До інших підакцизних товарів належать: спирт етиловий; деякі транспортні засоби; пиво солодове; нафтопродукти (легкі, середні й важкі дистилати, спеціальні й моторні бензини, гас (керосин), високооктанові кисневмісні домішки до бензинів сумішевих). При вчиненні злочинів, передбачених ст. ст. 203-1, 204 КК України підроблені або незаконно виготовлені марки акцизного податку та контрольні марки використовуються, як правило, для приховування вчинення зазначених злочинів та з метою реалізації незаконно виготовлених підакцизних товарів і контрафактних дисків.

Водночас, на практиці допускаються випадки неправильного тлумачення цих кримінально-правових норм, і як наслідок – неправильної кваліфікації злочинів. Для прикладу: *Мелітопольським міськрайонним судом Запорізької області неправильно кваліфіковано дії Н., який на порушення вимог чинного законодавства, не будучи суб'єктом підприємницької діяльності, не маючи ліцензії на право виготовлення і реалізації спиртних напоїв, за невстановлених слідством обставинах придбав у невстановленої особи спирт етиловий, пробки гвинтові, пусту тару з-під алкогольних напоїв, підроблені марки акцизного податку, після чого за місцем свого перебування незаконно виготовляв алкогольні напої. З метою подальшої реалізації на пляшки з виготовленими ним алкогольними напоями наклеював раніше придбані підроблені марки акцизного податку. Потім незаконно виготовлені підакцизні товари реалізовував. Дії названої особи неправильно кваліфіковані лише за частинами 2, 3 ст. 204 КК України, без урахування наявності в діях особи ознак злочину, передбаченого ст. 216 КК України [250]. Аналогічні порушення допущено при постановленні вироку Центрально-Міським районним судом м. Кривого Рогу Дніпропетровської області [251].*

Як свідчать результати проведених нами емпіричних досліджень, у більшості випадків особи, які були обвинувачені у вчиненні злочинів, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України, вчиняючи протиправні дії з марками акцизного податку та контрольними марками, мали за мету не ухилитися від сплати акцизного податку та обов'язкових платежів за контрольні марки, а збагатитися, реалізуючи незаконно виготовлені ними же чи співучасниками злочину підакцизні товари або аудіо- чи відеодиски, або отримати прибутки від реалізації підроблених марок акцизного податку чи контрольних марок (див. додаток Е). Загалом наші висновки збігаються з результатами досліджень кримінально-правових ознак злочинів, передбачених ст.ст. 204 та 216 КК України, проведених І.В. Кириченком [5, с. 49].

Також ряд авторів у своїх дослідженнях пов'язують вчинення протиправних дій з марками акцизного податку зі злочином, відповідальність за

який визначена ст. 212 КК України^{1 2} [2, с. 17; 28, с. 238]. До поширених способів вчинення цього злочину належать неподання документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою податків, зборів, інших обов'язкових платежів, приховування та заниження об'єкта оподаткування. Приховування об'єкта оподаткування характеризується тим, що прибуток або інший об'єкт оподаткування у платника податків і зборів фактично існує, проте він не згадується у документах, пов'язаних з обчисленням і сплатою податків або інших обов'язкових платежів, які подаються до податкових чи інших контролюючих органів, а тому ніякі податки на такі об'єкти не нараховуються і не сплачуються. Заниження об'єкта оподаткування означає часткове ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (наприклад, шляхом заниження вартості реалізованої продукції, неоприбуткування готівки, отриманої поряд з безготівковими коштами за реалізовані товари (роботи, послуги, завищення валових витрат). Статтею 212 КК України охоплюються також й інші дії, що спричиняють майнову шкоду державі, зокрема: ухилення зареєстрованих суб'єктів підприємницької діяльності від взяття на облік у контролюючих органах; умисне заниження податкових ставок; умисно неправильне обчислення сум податків, зборів, інших обов'язкових платежів або встановлення бази оподаткування; певні різновиди обманних маніпуляцій з податковими пільгами [249, с. 109].

В юридичній літературі безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 212 КК України, визначають встановлений чинним законодавством порядок сплати юридичними особами, їх відокремленими підрозділами і фізичними

¹ При вчинення злочинів проти державних фінансів, де обман виступає в ролі окремої, допоміжної стосовно основної дії, його видом є ухилення від реєстрації як суб'єкта фінансово-правових відносин. Зумовлено це детермінуючим впливом механізму заподіяння шкоди об'єкту цих злочинів. У разі ухилення від реєстрації як суб'єкта фінансово-правових відносин шляхом протиправного перекладання юридичного обов'язку на іншу особу – використання фіктивного підприємства, організації або особи – цей спосіб становить підвищену суспільну небезпеку, а тому повинен бути криміналізованим як ознака кваліфікованого складу злочинів, передбачених статтями 207, 208, 212, 216, 222 КК України, а також у складі ухилення від сплати митних платежів.

² Оскільки акцизи збільшують ціну товарів і можуть викликати зменшення обсягів їх реалізації, особи, які займаються виробництвом або продажем підакцизних товарів, прагнуть уникнути сплати цього податку. Вчинення злочину, передбаченого ст. 216 КК, призводить до реалізації алкогольних напоїв і тютюнових виробів без сплати акцизного збору на ці товари і в результаті до ненадходження у бюджет належних грошових коштів.

особами податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять у систему оподаткування, який забезпечує формування дохідної частини державного та місцевих бюджетів, а також державних цільових фондів. Предметом злочину є грошові кошти, які повинні бути сплачені до бюджетів або державних цільових фондів у вигляді податків, зборів (обов'язкових платежів), що входять в систему оподаткування і введені у встановленому законом порядку. Діяння у цьому разі – це дія (активна поведінка) чи бездіяльність (пасивна поведінка), спрямована на повне або часткове ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), які повинні сплачуватись підприємствами, установами, організаціями, приватними підприємцями та іншими платниками [11, с. 241].

Підсумовуючи зазначене вище, приходимо до висновку, що злочини, передбачені ст.ст. 203-1, 204 та 212 КК України, мають єдиний родовий об'єкт із кримінальними правопорушеннями, відповідальність за які визначено ст.ст. 199 та 216 КК України, оскільки законодавцем вони віднесені до злочинів у сфері господарської діяльності. Разом з тим вони різняться за своїм безпосереднім об'єктом і предметом. У практичній діяльності у більшості випадків кваліфікація злочинів, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України, відбувається за сукупністю злочинів, визначених ст.ст. 203-1 та 204 КК України, що перш за все зумовлено тим, що дії, які складають об'єктивну сторону злочинів, пов'язаних з протиправними діями з марками акцизного податку та контрольними марками, вчиняються, як правило, зі спеціальною метою, а саме – задля реалізації підроблених підакцизних товарів або контрафактної продукції (див. додаток Е).

Висновки до розділу 3:

Беручи до уваги окреслені у цьому розділі положення, доречно сформулювати такі висновки:

1. У теорії та на практиці особливу увагу викликають питання співвідношення злочинів у сфері господарської діяльності, предметом та засобом яких є марки акцизного податку, контрольні марки та ГЗЕ. За

результатами дослідження визначено критерії, за якими здійснюється розмежування марок акцизного податку та контрольних марок як предметів злочинів та засобів їх вчинення. Аналізуючи склади злочинів у сфері господарської діяльності, встановлено, що марки акцизного податку і контрольні марки можуть виступати не тільки як предмет складу злочину (у ст.ст. 199 та 216 КК України), але й як засіб його вчинення (у ст.ст. 203-1 та 204 КК України).

Не менш важливим моментом є питання співвідношення злочинів та адміністративних правопорушень у контексті згаданих вище ознак їх складів. Для злочинів та адміністративних правопорушень характерні такі спільні ознаки, як протиправність, караність та винуватість. Проте вони мають і суттєві відмінності, перш за все, за нормативним закріпленням і сукупністю фактичних ознак протиправного діяння. Для розмежування злочинів та адміністративних правопорушень необхідно використовувати ознаки складів злочинів та ознаки відповідних їм складів адміністративних правопорушень, у т.ч. предметів злочинів та предметів адміністративних правопорушень (при цьому критеріями співвідношення злочинів та інших правопорушень є матеріальні та формальні підстави). Зокрема, у ст. 164-5 КУпАП передбачено відповідальність за зберігання або транспортування алкогольних напоїв чи тютюнових виробів, на яких немає марок акцизного податку встановленого зразку, а у ст. 164-9 КУпАП – за незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних. При цьому марки акцизного податку та контрольні марки визнаються засобом скоєння адміністративних правопорушень, оскільки використовуються для вчинення протиправних дій з предметом посягання при вчиненні правопорушення.

Обґрунтовано, що повна декриміналізація протиправних дій з марками акцизного податку та контрольними марками уявляється недоцільною, адже названі предмети передусім є документами суворої звітності, а тому абсолютно справедливо, щоб відповідальність за незаконні дії з такими предметами передбачалася нормами КК України. Водночас, необхідно враховувати шкоду,

яку можуть заподіяти незаконні дії з цими документами, та з урахуванням цього диференціювати відповідальність. У разі прийняття змін до чинного законодавства у тому виді, як це пропонують розробники проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків”, до адміністративних проступків буде доцільним включити виготовлення або отримання марок акцизного податку, контрольних марок з порушенням встановленого чинним законодавством порядку їх виготовлення або отримання.

2. У науковому та прикладному значенні важливим завданням є відмежування злочинів, предметом яких є марки акцизного податку, контрольні марки, ГЗЕ, та вирішення питання про кваліфікацію цих злочинів за сукупністю. До злочинів, які передбачають у своєму складі предмети, що підлягають відмежуванню, слід, на нашу думку, виділити такі: а) незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України); б) виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів (ст. 224 КК України); в) незаконне використання знаку для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК України). До того ж, злочини, до складу об’єкта яких марки акцизного податку, контрольні марки і ГЗЕ входять як предмети злочину, можуть вчинятися у сукупності з іншими злочинами, зокрема, передбаченими ст. 204 “Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів” та ст. 203-1 “Незаконний обіг дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва” КК України. Не виключається також вчинення протиправних діянь з марками акцизного податку у сукупності зі злочином, відповідальність за який визначена ст. 212 КК України. Переважно відмінність між цими злочинами полягає в основних безпосередніх об’єктах і предметах злочинів та їх особливостях, у незаконних діях, які вчиняються із згаданими предметами злочинів, тощо.

На практиці переважно кваліфікація злочинів, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України, відбувається за сукупністю злочинів, визначених ст.ст. 203-1 та 204 КК України, що передусім зумовлено тим, що дії, які складають об'єктивну сторону злочинів, пов'язаних з протиправними діями з марками акцизного податку та контрольними марками, вчиняються, як правило, із спеціальною метою, а саме – задля реалізації підроблених підакцизних товарів або контрафактної продукції.

ВИСНОВКИ

У висновках наведено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, яке полягало у комплексному дослідженні понять та ознак марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предметів суспільно небезпечних діянь, розроблені на підставі одержаних результатів науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність за незаконні дії з цими предметами, що загалом надало можливість сформулювати низку важливих для теорії та практики висновків і пропозицій, зокрема:

1. Питання щодо поняття, ознак і сутності марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предметів суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності у науці кримінального права є недостатньо розробленими та мають чимало дискусійних моментів, а відтак потребують свого принципового вирішення. Встановлено основні напрями, за якими має відбуватися науковий пошук щодо розв'язання невирішених питань з цього приводу. Підтримано концепцію використання теоретичних та емпіричних методів пізнання кримінальної відповідальності за незаконні дії з окресленими вище предметами. Особливе значення у дисертації приділено таким методам: діалектичному; системно-структурному аналізу; історико-правовому логіко-догматичному; герменевтичному; порівняльно-правовому; методу узагальнення, моделювання; спостереження; соціологічному; статистичному.

2. Зважаючи на такі сукупні критерії, як розвиток вітчизняного кримінального законодавства, об'єкт посягання та предмет злочину, виокремлено шість історичних етапів розвитку норм про кримінальну відповідальність за незаконні дії з марками акцизного податку, контрольними марками і ГЗЕ: 1) законодавче закріплення відповідальності за підроблення акцизних бандеролей (1845 р.); 2) відродження цієї правової норми (1996 р.); 3) законодавче урегулювання кримінальної відповідальності за незаконні дії з

контрольними марками для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів і фонограм (2000 р.); 4) удосконалення правової норми про кримінальну відповідальність за незаконні дії з марками акцизного збору та контрольними марками (2001 р.); 5) законодавче урегулювання кримінальної відповідальності за незаконні дії з голографічними захисними елементами (2003 р.); 6) подальші напрями відповідного законодавчого удосконалення (з 2012 року і дотепер). Вказаний вище підхід дозволив зробити обґрунтовані висновки про позитивні характеристики та основні недоліки норм попереднього кримінального законодавства, а також визначити можливі напрями подальшого удосконалення чинної редакції ст.ст. 199 і 216 КК України. Зокрема, зроблено висновок про те, що держава ще з моменту виникнення податків, які були прообразом акцизу (“бражна подать”, “куфовий збір” – XII ст.), в усі періоди свого існування намагалася забезпечити контроль за сплатою цих податків, і відповідно, розвиток законодавства, спрямованого на захист системи утримання цих податків. Від початку виникнення цих податків та до XIX ст. держава контролювала їх оплату та здійснювала їх облік за допомогою різних засобів, у т.ч. документів і печаток, за підроблення яких існувала кримінальна відповідальність. Уперше законодавче закріплення досліджуваних предметів (зокрема у вигляді акцизних бандеролей, які стали прообразом марок акцизного податку) відбулося в Уложеннях 1845 і 1903 років. Постійний розвиток і зміни економічної системи приводили до змін кримінального законодавства, через що розширювалося коло об’єктів і предметів злочинних посягань. У результаті, відповідні кримінально-правові норми було доповнено такими предметами, як контрольні марки і ГЗЕ.

3. На підставі вивчення зарубіжного досвіду (загалом охоплено понад двадцять держав) кримінальної відповідальності за незаконні виготовлення, одержання чи підроблення марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ встановлено як позитивні надбання, так і негативні моменти, що наявні у положеннях іноземних КК. За кордоном у кримінальному законодавстві існують неоднакові підходи щодо визначення об’єктів цих видів злочинів і, відповідно,

характеру та ступеня їх суспільної небезпеки. Більшою мірою зарубіжні КК передбачають відповідальність за незаконні дії з марками акцизного податку та їх аналогами, а меншою – за незаконні дії з контрольними марками, тоді як норма про відповідальність за незаконні дії з ГЗЕ, серед досліджених нормативно-правових актів, існує тільки у ПК Естонської Республіки. Злочини, предметом яких є марки акцизного податку, контрольні марки і ГЗЕ, розміщено в різних розділах (главах) кримінальних законів (зокрема, в економічній сфері чи у сфері господарської діяльності; проти порядку управління; проти публічної чи суспільної довіри). Таким чином, законодавець по-різному визначає об'єкт цих видів злочинів і, відповідно, характер та ступінь їх суспільної небезпеки.

4. Здійснення кримінально-правової характеристики незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ, про які згадується у ст.ст. 199 і 216 КК України, неможливе без урахування вчення про об'єкт і предмет злочину, їх ознаки, види та інші значущі характеристики. Поряд із аналізом нормативних визначень цих предметів запропоновано їх авторські визначення, а також здійснено їх ретельну кримінально-правову характеристику.

Марка акцизного податку – це документ суворої звітності, який видається уповноваженим державним органом з метою регулювання економічних відносин, що виникають з приводу реалізації на території України окремих видів підакцизних товарів – алкогольних напоїв та тютюнових виробів, та з приводу якого і шляхом безпосереднього впливу на який вчиняється суспільно небезпечне винне діяння, передбачене КК України. Така марка має відповідний номер, певний дизайн, колір, вартість. Кожна марка акцизного податку на алкогольні напої повинна мати окремий номер і позначення про суму сплаченого акцизного податку за одиницю маркованої продукції, місяць та рік виготовлення марки, а на тютюнові вироби – окремий номер і позначення про квартал і рік виготовлення марки. Марки акцизного податку в установленому законом порядку продаються тим суб'єктам підприємництва, які є платниками акцизного податку з алкогольних напоїв та тютюнових виробів; вони можуть бути як

справжніми, так і підробленими, на відміну від інших предметів злочину, передбаченого ст. 199 КК України (гроші, державні цінні папери, державні лотереї), котрі, як предмет злочину, є лише підробленими. Поряд з цим обґрунтовано, що термін “переміщення” охоплює одночасно “перевезення”, “пересилання”, “ввезення”, що вчиняються щодо згаданих вище предметів. За умови введення в дію автоматизованої системи з відстеження руху підакцизних товарів та підсистеми – електронної акцизної марки, суспільно небезпечні діяння, вчинені щодо них, слід кваліфікувати за статтями розділу XVI Особливої частини КК України.

Контрольна марка – це документ суворої звітності, який видається уповноваженим державним органом з метою регулювання економічних відносин, що виникають з приводу реалізації на території України примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних, та з приводу якого і шляхом безпосереднього впливу на який вчиняється суспільно небезпечне винне діяння, передбачене КК України. Така марка має власні серію і номер, виготовляється за технологією, яка забезпечує її одноразове використання, а також містить нанесену інформацію, яка ідентифікує її з відповідним примірником аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп’ютерної програми, бази даних. У дисертації визначено спільні та відмінні риси марок акцизного податку та контрольних марок. Аргументовано криміналізувати у ст. 216 КК України такі дії, як “незаконні зберігання, придбання, переміщення” щодо контрольних марок. Зроблено висновок, що у ст. 216 КК України серед предметів злочинів слід, поряд з контрольними марками, вказати й на марки акцизного податку, вилучивши це поняття з положень ст. 199 КК України. З’ясовано, що наразі є передчасним прийняття проекту Закону України “Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних”.

ГЗЕ – це голографічний елемент, призначений для маркування носіїв інформації, документів і товарів з метою підтвердження їх справжності,

авторства тощо, виконаний з використанням технологій, що унеможлиблюють його несанкціоноване відтворення. Це матеріальний об'єкт з тонкошаровою структурою, який створюється з метою формування (відновлення) записаного на ньому зображення шляхом інтерференції та дифракції світла. В умовах сьогодення захист документів і товарів ГЗЕ втрачає свою актуальність, що передусім зумовлено значними матеріальними затратами, суб'єкта, котрий використовує його для захисту згаданих предметів. Обґрунтовано, що ГЗЕ використовуються для захисту документів і товарів, у т.ч. марок акцизного податку або контрольних марок, тобто вони є певним їх складником. Звідси відсутня необхідність у визначенні їх як окремого предмета злочину, а тому вони підлягають виключенню з положень ст.ст. 199 та 216 КК України.

5. Важливим завданням є дослідження питань про співвідношення та відмежування суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, ознаками яких є марки акцизного податку, контрольні марки і ГЗЕ, та про кваліфікацію цих злочинів за сукупністю. З'ясовано, що марки акцизного податку і контрольні марки можуть виступати не тільки як предмет складу злочину (у ст.ст. 199 та 216 КК України), але й як засіб його вчинення (у ст.ст. 203-1 та 204 КК України). При розмежуванні злочинів (ст.ст. 199 та 216 КК України) та адміністративних правопорушень (ст.ст. 164-5 та 164-9 КУпАП) слід акцентувати увагу на тому, що в останніх марки акцизного податку та контрольні марки визнаються засобом вчинення правопорушення. Обґрунтовано, що повна декриміналізація протиправних дій з окресленими марками є недоцільною, однак слід віднести до адміністративних проступків виготовлення або отримання марок акцизного податку, контрольних марок з порушенням установленого чинним законодавством порядку їх виготовлення або отримання. До злочинів, які передбачають у своєму складі предмети, що підлягають відмежуванню, слід віднести ті, що передбачені ст.ст. 200, 224 і 229 КК України. До того ж, злочини, до складу об'єкта яких марки акцизного податку, контрольні марки та ГЗЕ входять як предмет злочину, можуть вчинятися у сукупності з іншими злочинами, зокрема, передбаченими

ст.ст. 203-1, 204 і 212 КК України. Переважно відмінність між цими злочинами полягає в основних безпосередніх об'єктах і предметах злочинів та їх особливостях, у незаконних діях, які вчиняються із згаданими предметами злочинів, тощо.

б. На підставі проведених власних емпіричних досліджень встановлено такі слушні факти:

а) щодо опитування респондентів: 67,5% з них вважають за необхідне удосконалити понятійний апарат у ст.ст. 199 та 216 КК України; 82,5% – не розрізняють між собою поняття “переміщення” та “перевезення”, “пересилання”, “ввезення”; 83,2% – підтримують внесення змін до ст.ст. 199 та 216 КК України з огляду на предмети злочинів; 84,3% та 81,5% відповідно – погодилися щодо розширення альтернативних злочинних дій (“придбання” та “незаконне зберігання”) з приводу контрольних марок у ст. 216 КК України; 66,9% та 68,1% відповідно – підтримали запропоновані нами варіанти визначення марок акцизного податку та контрольних марок як предмета злочину; 75,4% – вважають, що ГЗЕ є частиною документа, який він захищає від підроблення, а тому його підроблення визначається одночасним підробленням усього документа (докладно про це див. додаток Д);

б) щодо вивчення матеріалів судової практики: у більшості кримінальних проваджень (справ) (73,3% випадків) протиправні дії з марками акцизного податку та контрольними марками поєднувалися із вчиненням інших злочинів, тому кваліфікація вчиненого була здійснена за сукупністю норм; протиправні дії вчинялися з підробленими марками акцизного податку (150 проваджень (справ), 84,5% випадків) або з контрольними марками (28 проваджень (справ), 15,5% випадків), тоді як ГЗЕ як окремі предмети злочинів не фігурували; у 20 провадженнях (справах), 11,3% випадків, суди відходили від нормативної термінології щодо опису об'єктивної сторони злочину, а у 67 (37,6% випадків) – не встановлювали конкретних осіб, які були причетні до підроблення предметів злочину, та відповідні докази у справах; виявлено 3 випадки

неправильної кваліфікації злочинних дій за аналізованими статтями (докладно про це див. додаток Е).

7. З огляду на викладені теоретичні положення та практично значущі результати вироблено низку конкретних законодавчих пропозицій щодо змін і доповнень до ст.ст. 199 та 216 КК України (див. додаток Ж).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за фальшування марок акцизного збору : Закон України від 18.09.2012 № 5283-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http://zakon.rada.gov.ua/go/5283-17](http://zakon.rada.gov.ua/go/5283-17).
2. Гуторова Н. О. Проблеми кримінально-правової охорони державних фінансів України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Наталія Олександрівна Гуторова. – Х., 2002. – 459 с.
3. Лащук Є. В. Предмет злочину в кримінальному праві України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08. / Є. В. Лащук. – К., 2005. – 223 с.
4. Дудоров О. О. Проблеми кримінально-правової охорони системи оподаткування України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Олександр Олексійович Дудоров. – Л., 2007. – 514 с.
5. Кириченко І. В. Запобігання злочинам у сфері обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ігор Вікторович Кириченко. – К., 2009. – 239 с.
6. Буртовий М. О. Документ як предмет злочинів у сфері господарської діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / М. О. Буртовий – Д., 2010. – 234 с.
7. Михайлов І. М. Предмет виготовлення , збуту та інших незаконних дій, пов'язаних зі збутом підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку та голографічних захисних елементів / І. М. Михайлов // Право і суспільство. – 2014. – № 601. – С. 298–304.
8. Михайлов І. М. Мета та мотив: сутність та значення для складу злочину, передбаченого ст. 199 КК України / І. М. Михайлов // Вісн. Запоріз. нац. ун-ту. – 2015. – № 2. – С. 209-216
9. Михайлов І. М. Голографічні захисні елементи: питання відповідальності та пропозиції до законодавства / І. М. Михайлов // Актуальні

завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (22-23 серп. 2014 р.). – Львів : Центр правничих ініціатив, 2014. – С. 32–34.

10. Музика А. А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія / А. А. Музика, Є. В. Лащук. – К. : Юрид. практика, 2003. – 923 с.

11. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, О. О. Дудоров та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., перероб. та допов. – К. : Атіка, 2009. – 408 с.

12. Лихова С. Я. Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Софія Яківна Лихова ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 39 с.

13. Никифоров Б. С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б. С. Никифоров. – М. : Госюриздат, 1960. – 230 с.

14. Коржанський М. Й. Об'єкт і предмет злочину / М. Й. Коржанський ; Юрид. акад. МВС України. – Д. : Ліра ЛТД, 2005. – 252 с.

15. Самощенко И. С. Понятие правонарушения по советскому законодательству / И. С. Самощенко ; Всесоюз. ин-т юрид. наук. – М. : Юрид. лит., 1963. – 285 с.

16. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, О. О. Володіна та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., перероб. та допов. – Х. : Право, 2015. – 528 с.

17. Кримінальне право України. Загальна частина. Альбом схем : навч. посіб. / В. Я. Горбачевський, І. А. Вертилецька, О. В. Микитчик та ін. – К. : Алерта, 2015. – 212 с.

18. Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.

19. Кузнецов В. В. Теорія кваліфікації злочинів : підручник / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко. – К. : Алерта, 2013. – 319 с.
20. Колб О. Г. Кримінальне право України : навч. прогр. / О. Г. Колб, В. С. Наливайко. – Луцьк : Вежа, 2006. – 136 с.
21. Брич Л. П. Значення видів об'єкта й таких ознак, як предмет і потерпілий у розмежуванні суміжних складів злочинів між собою і для розмежування складів злочинів, передбачених конкуруючими нормами / Л. П. Брич // Вісн. Львів. ун-ту. – 2007. – Вип. 44 . – С. 226-242.
22. Сучасне кримінальне право України : курс лекцій / А. В. Савченко, В. В. Кузнецов, О. Ф. Штанько. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 640 с.
23. Фесенко Є. В. Цінності як об'єкт злочину / Є. В. Фесенко // Право України. – 1999. – № 6. – С.76-77.
24. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві : монографія / М. В. Сенаторов ; за наук. ред. докт. юрид. наук, проф., акад. АПрН України В. І. Борисова. – Х. : Право, 2006. – 208 с.
25. Коржанский Н. И. Предмет преступления (понятие, виды и значение для квалификации) : учеб. пособ. / Н. И. Коржанский. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1976. – 56 с.
26. Фаргиев И. А. Учение о потерпевшем в уголовном праве России : автореф. дис. на соискание науч. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 [Электронный ресурс] / И. А. Фаргиев. – М., 2005. – 32 с. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/book>.
27. Марко С.І. Кримінально-правова характеристика виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту, або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї : монографія / С.І. Марко. – Л. : Львів. держ. ун-т внутрішніх справ, 2010. – 248 с.
28. Сингаївська І. В. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика фальшивомонетництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 "Кримінальне право та кримінологія;

кримінально-виконавче право” / І. В. Сингаївська. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутрішніх спра, 2008. – 20 с.

29. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : монографія / О. О. Дудоров. – К. : Юрид. практика, 2003. – 923 с.

30. Прохницький О. В. Інформація з обмеженим доступом як предмет злочину в кримінальному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право”/ О. В. Прохницький. – К. : Б.В., 2011. – 20 с.

31. Батиргарєєва В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми : монографія / В. С. Батиргарєєва. – Х. : Право, 2009. – 576 с.

32. Гавриш С. Б. Основні питання відповідальності за злочини проти природнього середовища (проблеми теорії та розвитку кримінального законодавства України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право” / С. Б. Гавриш. – Х., 1994. – 38 с.

33. Новейший философский словарь / сост. и гл. науч. ред. А. А. Грицанов. – 3-е изд., испр. – Минск : Книжный Дом, 2003. – 1280 с. – (Мир энциклопедий).

34. Митрофанов І.І. Кримінально-правове вчення про механізм реалізації кримінальної відповідальності : монографія / І. І. Митрофанов. – Одеса : Фенікс, 2014. – 218 с.

35. Панов М. І. Вибрані наукові праці з проблем правознавства / М. І. Панов ; передм. В. П. Тихого. – К. : Ін Юре, 2010. – 812 с.

36. Постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 верес. 2010 р. №14-10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http://www.aprnu.kharkiv.org/doc/](http://www.aprnu.kharkiv.org/doc/).

37. Кримінальне право України : підручник / М. І. Бажанов. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.

38. Микитчик О. В. Злочин як соціальне явище: філософсько-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 “Філософія права” / О. В. Микитчик. – К., 2002. – 18 с.

39. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Керимов Д. А. – М. : Аванта+, 2001. – 560 с.

40. Панов Н. И. О методологии научного исследования проблем Особенной части уголовного права / Н. И. Панов, Н. А. Гуторова // Правоведение : Изв. высш. уч. зав. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. гос. ун-та, 2010. – № 1. – С. 86–97.

41. Панов М.І. Системний підхід у кримінальному праві та проблеми удосконалення кримінального законодавства / Право України. Кримінальне право і процес. – 2012. – Вип. 6. – С. 227-241.

42. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідної діяльності : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – 8-ме вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 310 с.

43. Полный курс уголовного права : в 5 т. / под ред. докт. юрид. наук, проф., заслуж. деятеля науки РФ А. И. Коробеева. – Т. 1: Преступление и наказание. – СПб. : Р. Асланова “Юридический центр Пресс”, 2008. – 1133 с. – (Учебники и учебные пособия).

44. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 28.12.2014 р. № 71-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/>.

45. Хилюк С. В. Розвиток науки кримінального права України після відновлення її державної незалежності (питання Особливої частини) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Світлана Володимирівна Хилюк. – Львів, 2007. – 304 с.

46. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів

Америци : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Андрій Володимирович Савченко. – К., 2007. – 616 с.

47. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія / М. І. Хавронюк. – К. : Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.

48. Бердиченко І. О. Порівняльний аналіз кримінальної відповідальності за підроблення та збут підроблених знаків, які підтверджують сплату акцизу державі (на прикладі України та країн СНД) / І. О. Бердиченко // Право і суспільство. – 2010. – № 5. – С. 137–140.

49. Berdyczenko I. Banderole akcyzy skarbowej jako przedmiot przestępstwa w branży działalności gospodarczej: międzynarodowe doświadczenie regulacji prawnych / I. Berdyczenko // Fundacja PRO FUTURO: knowledge, education, law, management. – 2014. – № 1(5). – P. 23–24.

50. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / О. В. Крушельницька. – К. : Кондор, 2003. – 192 с.

51. Кісілюк Є. М. Кримінальне законодавство в період українського державотворення (1917-1921 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Є. М. Кісілюк. – К., 2003. – 208 с.

52. Буняк В. С. Кримінальне право. Загальна частина. Історико-правове дослідження : монографія / В. С. Буняк. – К. : Юринком Інтер, 2015. – 224 с.

53. Трайнин А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву / А. Н. Трайнин. – М. : Госюриздат, 1951. – 387 с.

54. Нейман И. Начальныя основанія уголовного права // Сочиненія профессора Ивана Неймана / Иван Нейман. – СанктПетербургъ : Тип. И. Иоаннесова, 1814. – 75 с.

55. Российское уголовное право, изложенное Гаврииломъ Солнцевымъ. Казань, 1820 / под реакцией и съ вступительной статьей о Г. И. Солнцева, Г. С. Фельдштейна. – Ярославль, 1907. – 218.

56. Російське уголовне право, составленое изъ російскихъ государственныхъ узаконеній Титулярнымъ Советникомъ Петромъ Гуляевымъ. – М. : Типографія П. Кузнецова, 1826. – 197 с.

57. Пионтковский А. А. Учение о преступлении / А. А. Пионтковский. – М., 1961. – 673 с.

58. Музика А. А. Загальне поняття про предмет злочину / А. А. Музика, Є. В. Лащук // Вісн. Асоціації кримінального права України. – 2014. – Вип. 1(2). – С. 103-117.

59. Круглевский А. Н. Имущественные преступления : Исследование основных типов имущественных преступлений / А.Н. Круглевский. – С.-Пб.: Типо-лит. С.-Петербур. одиноч. тюрьмы, 1915. – 560 с.

60. Бердиченко І. О. Розвиток кримінального законодавства про відповідальність за незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок / І. О. Бердиченко // Проблеми кримінально-правових наук: історія, сучасність, міжнародний досвід (пам'яті професора П. П. Михайленка) : загальноуніверситет. наук-теорет. конф., 10 груд. 2009 р. – К. : МВС України ; КНУВС, 2009. – С. 30-32.

61. Бердиченко І. О. Історичний розвиток норм кримінальної відповідальності за незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору або контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних чи голографічних захисних елементів / І. О. Бердиченко // Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства : матеріали круглого столу, 29 трав. 2009 р. – Дніпропетровськ : МВС України ; Дніпропетров. держ. ун-т внутрішніх справ, 2010. – С. 125–127.

62. Прижов І. Г. История кабаков в России в связи с историей руського народа / І. Г. Прижов. – М., 1868. – 320 с.

63. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П. Л. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – 332 с.
64. Шевердін М. М. Правове регулювання прямих податків в Україні в другій половині XVII – першій половині XVIII ст. / М. М. Шевердін. – Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. – Серія право. – 2015. – Вип. 30. – Т. 1. – С. 60-63.
65. Толстой Д. История финансовых учреждений России со времен основания государства до кончины императрицы Екатерины II / Д. Толстой. – Спб., 1848. – 257 с.
66. Історія тютюну в Україні [Електронний ресурс] / Бритиш Американ Тобакко Україна. – Режим доступу : <http://www.bat.ua/group/sites/BAT/>.
67. Кісілюк Є. М. Основні етапи розвитку кримінального законодавства України / Є. М. Кісілюк // Проблеми кримінально-правових наук: історія, сучасність, міжнародний досвід (пам'яті професора П. П. Михайленка) : загально університет. наук-теорет. конф., 10 груд. 2009 р. – К. : МВС України ; КНУВС, 2009. – С. 18-21.
68. Крилов И. Ф. В мире криминалистики / И. Ф. Крилов. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1989. – 328 с.
69. Терлюк І. Я. Історія українського права від найдавніших часів до 18 століття / І. Я. Терлюк // навч. посіб. з історії держави і права України. – Львів, 2003. – 156 с.
70. Мюллер Р. Б. Судебники XV-XVI вв. / Р. Б. Мюллер, Л. В. Черепнина ; под общ. ред. акад. Б. Д. Грекова. – М.-Л. : Изд-во Акад. Наук СССР, 1952. – 609 с.
71. Соборное уложение 1649 г. [Электронный ресурс] // Выверено по изд. : Тихомиров М. Н., Епифанов П. П. Соборное уложение 1649 года. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1961. – Режим доступа : <http://www.hist.msu.ru/ER/Text/1649.htm>.
72. Маньков А. Г. Соборное Уложение 1649 г. Текст, комментарии / А. Г. Маньков (рук. авт. колл.) ; подг. текста Л. И. Ивиной ; комментарии Г. В. Абрамовича, А. Г. Манькова, Б. Н. Миронова, В. М. Панеяха ; Ин-тут

истории СССР АН СССР, Ленингр. отд-ние. — Л. : Наука ; Ленингр. отд-ние, 1987. — 448 с.

73. Старжин Н. П. Воинские артикулы Петра I // Материалы по изучению истории государства и права СССР / отв. ред. А.Ф. Гончаров ; введ. Н. П. Старжина (сост.). — М. : Изд-во РИО ВЮЗИ, 1960. — 50 с.

74. Северский Я. Г. Особенная часть русского уголовного права. Краткий обзор начал от Уложения царя Алексея Михайловича до Уложения о наказаниях 1885 г. включительно / Я. Г. Северский. — Спб., 1892. — 204 с.

75. Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://bibliotekar.ru/bep/180.htm>.

76. Терский Н. С. Питейные сборы и акцизная система в России исторический очерк и настоящее положение / Н. С. Терский. — Спб., 1890. — 252 с.

77. Неклюдов Н. А. Руководство к особенной части русского уголовного права / Н. А. Неклюдов. — Спб., 1880. — Т. 4. — 583 с.

78. Таганцев Н. С. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных / Н. С. Таганцев. — 13-е изд. — Спб. : Гос. тип., 1908. — 959 с.

79. Законы Уголовные // Свод законов Российской Империи 1857 г. — Спб. : Типография II отделения Собственной его Императорского Величества Канцелярии, 1857. — Т. 15. — 602 с.

80. Билогриц-Котляревский Л. С. Учебник уголовного права. Общая и Особенная части / Л. С. Билогриц-Котляревский. — М. : Южно-русское книгоиздательство Ф. А. Югансона, 1903. — 617 с.

81. Кенигсон О. В. Акцизные и таможенные нарушения / О. В. Кенигсон. — Ташкент : Типография Туркестанского товарищества печатного дела, 1912. — 253 с.

82. Устав о табачном сборе // Свод законов Российской Империи — Спб. : Государственная типография, 1886. — Т. V. — 70 с.

83. Уложение о наказанияхъ уголовныхъ и исправительныхъ и уставъ о наказанияхъ мировими судьями налагаемыхъ. — М. : Типография В. Готье, 1872. — 450 с.

84. Кучер В. В. Государство, финансы и алкогольный рынок в истории России [Электронный ресурс] / В. В. Кучер, Н. С. Гулина / Сибирская финансовая школа. – 2006. – № 2. – С. 73-78. – Режим доступа : [//http://journal.safbd.ru/ru](http://journal.safbd.ru/ru).

85. Немировский Э. Я. Советское уголовное право. Часть Общая и Особенная / Э. Я. Немировский. – Одесса, 1926. – 363 с.

86. Уголовный кодекс УССР и РСФСР. Сравнительный текст и комментарий под ред. М. Е. Шергея, С. А. Пирогова, Ю. П. Мазуренко. Вып. 3 Издательство Наркомюста. – Харьков, 1928. – 205 с.

87. Кримінальний кодекс УРСР (введен. в дію з 01.04.1961) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>.

88. Про акцизний збір : Декрет КМУ 26.12.1992 № 18-92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>.

89. Про запровадження марок акцизного збору на алкогольні напої та тютюнові вироби : Указ Президента України від 18.09.1995 № 849/95 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>.

90. Про внесення доповнень до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за незаконне виготовлення, підробку марок акцизного збору або вчинення інших протиправних дій, пов'язаних з використанням цих марок : Закон України від 12.07.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>.

91. Уголовный кодекс Украины. Научно-практический комментарий. 5-е изд. доп., Отв. ред. д.ю.н., профессор В.И. Шакун, член-корреспондент АПрН Украины, д.ю.н., профессор С.С. Яценко. – К. : А.С.К., 1999. – 1088 с.

92. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних : Закон України від 23 бер. 2000 р. № 1587-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1587-14>.

93. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 25-26. – Ст.131. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1587-14>.

94. Про внесення змін до Закону України "Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм" : Закон від 10.07.2003 р. № 1098-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1587-14](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1587-14).

95. Савченко А. В. Майбутні технології у галузі кримінального права та правоохорони: американський досвід / А. В. Савченко // Проблеми кримінально-правових наук: історія, сучасність, міжнародний досвід (пам'яті професора П. П. Михайленка) : загально університет. наук-теорет. конф., 10 груд. 2009 р. – К. : МВС України ; КНУВС, 2009. –С. 174-177.

96. Блудов Д. А. Системы отслеживания продукции для защиты рынка от контрафакта и подделок [Электронный ресурс] / Д. А. Блудов, В. Н. Богданов. – Режим доступа : [//http://www.center-inform.ru/upload/iblock/](http://www.center-inform.ru/upload/iblock/).

97. Хавронюк М. І. Наукове осмислення правової доктрини та кримінального законодавства зарубіжних країн [Електронний ресурс] / М. І. Хавронюк // Вісн. Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1(1). – Режим доступу : [//http://nauka.jur-academy.kharkov.ua](http://nauka.jur-academy.kharkov.ua).

98. Букалєрова Л. А. Уголовно-правовая охрана официального информационного оборота / Л. А. Букалєрова. – М. : Юрлитинформ, 2006. – 360 с.

99. Sb.ZÁKON ze dne 8. ledna 2009 № 40/2009 trestní zákoník [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40](http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40).

100. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 01.01.2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [//http://online.zakon.kz/](http://online.zakon.kz/).

101. Уголовный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://docs.cntd.ru/document/ugolovnyj-kodeks-rf-uk-rf>.

102. Сіленко В. В. Кримінальна відповідальність за контрабанду: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В. В. Сіленко. – К., 2009. – 267 с.
103. Уголовный кодекс Республики Узбекистан. Особенная часть. – Ташкент : Мир экономики и права, 2002. – 338 с.
104. Уголовный кодекс Грузии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [//https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf](https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf).
105. Букалерева Л. А. Официальные документы – предметы преступлений против порядка управления [Электронный ресурс] / Л. А. Букалерева. – Режим доступа : [// http://sartraccc.ru/](http://sartraccc.ru/).
106. Свиридова А. Н. Уголовно-правовая характеристика преступлений, связанных с изготовлением, сбытом поддельных акцизных марок, федеральных специальных марок для маркировки алкогольной продукции либо их использованием [Электронный ресурс] / А. Н. Свиридова. – Режим доступа : [//http://отрасли-права.рф/article/2041](http://отрасли-права.рф/article/2041).
107. Уголовный кодекс Республики Беларусь : принят Палатой представителей 02.06.1999 ; одобрен Советом Республики 24.06.1999 г. – Минск : Амалфея, 2004. – 319 с.
108. Уголовный кодекс Республики Казахстан, принят 16.07.1997 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [// http://online.zakon.kz/Document/](http://online.zakon.kz/Document/).
109. Уголовный кодекс Киргизской Республики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [// http://medialawca.org/posts/03-04-2013/](http://medialawca.org/posts/03-04-2013/).
110. Пенитенциарный кодекс Эстонской Республики, принят 01.09.2002 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [// http://www.law.edu.ru/norm/](http://www.law.edu.ru/norm/).
111. Уголовный кодекс Республики Армения, принят 18.04.2003 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [// http://www.law.edu.ru/norm/](http://www.law.edu.ru/norm/).
112. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики, принят 31.01.2005 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [// http://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes](http://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes).

113. Уголовное право Республики Молдова. Часть Особенная. – Кишинев : Гос. ун-т Молдовы, 2004. – 576 с.

114. Кодекс Республики Молдова о правонарушениях : Закон № 218-XVI от 24.10.2008 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // <http://lex.justice.md/ru/330333/>.

115. Налоговый кодекс Республики Молдова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // http://base.spinform.ru/show_doc.

116. По данным Совета Министров, увеличился специальный потребительский налог (Özel Tüketim Vergisi) на алкогольные напитки и табачные изделия в Турции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // <http://russian.yenialanya.com>.

117. Уголовный кодекс Турции : Закон № 5237 от 26.09.2004 г. с измен., внесён. Законом № 6217 от 31.03.2011 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // <http://www.wipo.int/wipolex/ru/>.

118. Карний казначейський кодекс Республіки Польща : перекл. – К. : ВАІТЕ, 2015. – 164 с.

119. Налоговое право стран Восточной Европы. Общая часть: Беларусь, Польша, Россия, Словакия, Украина, Чехия [Электронный ресурс] / отв. ред. М.В. Карасева (Сенцова), Д.М. Щекин. – М. : Волтерс Клувер, 2009. – 336 с. – Режим доступа : <http://books.google.com.ua/books>.

120. Уголовный кодекс Туркменистана, принят 01.01.1998 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // <http://www.law.edu.ru/norm/>.

121. Уголовный кодекс Литовской Республики, утвержд. Законом № VIII-1968 26.09.2000 г. – Спб. : Юридический центр Пресс, 2002 – 468 с.

122. Кваша О. О. Засоби вчинення злочину / О. О. Кваша // Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ Видавництво “Юридична думка”, 2007. – С. 284.

123. Малахова Е. Ужесточается законодательство в сфере пиратства / Е. Малахова. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : // <http://www.zerkalo.az/2013/piratstvu-boy/>.

124. Указ Президента Республики Беларусь от 10 июня 2011 г. № 243. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.pravo.by/>.
125. Маркировка товаров контрольными (идентификационными) знаками. Общие положения [Электронный ресурс] / Расчетный центр Национального банка Республики Беларусь. – Режим доступа : <http://www.nalog.gov.by/ru/>.
126. Белевич Я. И. Предмет преступлений, посягающих на порядок обращения официальных документов [Электронный ресурс] / Я. И. Белевич. – Режим доступа : http://www.brsu.by/sites/default/files/economic/sbornik_2011.pdf.
127. Технические методы противодействия обороту фальсифицированной и контрафактной продукции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.center-nform.ru/>.
128. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Особлива : курс лекцій / М. Й. Коржанський. – К. : Атіка, 2001. – 543 с.
129. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Особлива частина : курс лекцій / В. О. Навроцький. – К. : Т-во “Знання”, 2000. – 771 с.
130. Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. для юрид. вузів і ф-тів / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. : Юрінком Інтер ; Х. : Право, 2002. – 494 с.
131. Мойсик В. Р. Проблеми кримінальної відповідальності за шахрайство з фінансовими ресурсами : дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Мойсик В. Р., Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 222 арк.
132. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
133. Воробей П. А. Незаконне використання комерційної і банківської таємниці / П. А. Воробей, О. О. Тихонова // Вісн. Луган. держ. ун-ту внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – № 4. – 2010. – С. 179-182.
134. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

135. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / М. І. Хавронюк. – К. : Істина, 2004. – 504 с.
136. Берзін П. С. Злочини у сфері господарської діяльності: методика обчислення матеріальної шкоди / П. С. Берзін. – К. : Юрисконсульт, 2005. – 149 с.
137. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р., із змін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
138. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15/93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
139. Международная конвенция по борьбе с подделкой денежных знаков (Женева, 20 апр. 1929 г.) // Сб. действующих договоров, соглашений и конвенций, заключ. СССР с иностран. государствами. – М., 1933. – Вып. VIII. – С. 40-53.
140. Пономарев Н. С. Уголовно-правовые средства борьбы с изготовлением и сбытом поддельных денег и ценных бумаг : учеб. пособ. / Н. С. Пономарев ; под ред. доц. Л. К. Малахова. – Горький : Горьков. высш. шк. МВД СССР, 1988. – 96 с.
141. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. С.С. Яценка. – 2-ге вид., переробл. та доповн. – К. : А.С.К., 2002. – 936 с.
142. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 31, ст.268) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>.
143. Про державні лотереї в Україні : Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 31, ст. 369). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>.
144. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755/page3>.
145. Положення "Про виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів", затверд.

постановою КМУ від 27.12.2010 № 1251 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1251-2010](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1251-2010).

146. Про здійснення державних закупівель : Закон України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 24, ст.883). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1197-18](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1197-18).

147. Про захист економічної конкуренції : Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 12, ст.64) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.

148. Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления / Е. А. Фролов // Сб. ученых трудов Свердлов. юрид. ин-та. – Свердловск : Свердлов. юрид. ин-т, 1969. – Вып. 10. – С. 184-225.

149. Дудоров О. О. Кримінальне право : навч. посіб. / Дудоров О. О., Хавронюк М. І. ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К., 2014. – 944 с.

150. Кримінальна справа № 11-кп/790/1067/14 // Архів апеляційного суду Харківської області.

151. Кримінальна справа № 521/14368/13-к // Архів Малиновського районного суду м. Одеси.

152. Кримінальна справа № 2604/5802/2012 // Архів Дніпровського районного суду м. Києва.

153. Кримінальна справа № 11-кп/782/1284/13 // Архів апеляційного суду Луганської області.

154. Кримінальна справа № 1-284/11 // Архів Шевченківського районного суду м. Києва.

155. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, О. О. Володіна та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – вид. 5-те, перероб. та допов. – Х. : Право, 2015. – 528 с.

156. Козюра В. Кримінал – ковбаса без документів, а горілка – без акцизу[Електронний ресурс] / В. Козюра. – Одеса : Одеські вісті. – Режим доступу : [//http://izvestiya.odessa.ua/uk/2008/11/15/](http://izvestiya.odessa.ua/uk/2008/11/15/).

157. Кваліфікація та розслідування кримінальних правопорушень проти порядку обігу грошей, цінних паперів, інших документів : посібник / Е. М. Кисилюк, М. П. Климчук, О. Є. Омельченко та ін. ; за ред. С. С. Чернявського. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2014. – 112 с.

158. Кримінальна справа № 583/4317/13-к 1-кп/583/6/14 // Архів Охтирського міськрайонного суду Сумської області.

159. Кримінальна справа № 606/240/14-к // Архів Терехівського районного суду Тернопільської області.

160. Кримінальна справа № 1-кп/522/152/13 // Архів Приморського районного суду м. Одеси.

161. Кримінальна справа № 1519/14269/2012 // Архів Малиновського районного суду м. Одеси.

162. Вознюк А.А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія / А. А. Вознюк. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 192 с.

163. Коржанський М. Й. Уголовний Закон України (наукова модель) : монографія / М. Й. Коржанський. – Д. : МВС України, Юрид. акад., 2004. – 200 с.

164. Черней В. В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам у сфері діяльності небанківських фінансових установ в Україні : монографія [Електронний ресурс] / В. В. Черней. – К. : Центр учб. літ., 2014. – 456 с. – Режим доступу : // <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>.

165. Кримінальна справа № № 234/1126/15-к // Архів Краматорського районного суду Донецької області.

166. Кримінальна справа № 1-347/11 // Архів Шевченківського районного суду м. Львова.

167. Марко С. І. Кримінально-правова характеристика ввезення в Україну підроблених грошей, державних цінних паперів та білетів державної лотереї / С. І. Марко // Митна справа. – 2010. – № 3 (69). – С. 48-54.

168. Сингаївська І. В. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика фальшивомонетництва : автореф. дис. на здобуття наук.

ступення канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 "Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право" / І. В. Сингаївська ; Дніпропетров. держ. ун-т внутрішніх справ. – Д., 2008. – 20 с.

169. На Виноградівщині на кордоні з Угорщиною затримали "Хюндай" з 62-ма ящиками контрабандних сигарет [Електронний ресурс] // Закарпаття онлайн (номер від 06.07.2015). – Режим доступу : [//http:// zakarpattya.net.ua](http://zakarpattya.net.ua)».

170. Бердиченко І. О. Суб'єкт незаконного виготовлення, підроблення, використання або збуту незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору або контрольних марок / І. О. Бердиченко // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) : міжвуз. наук-теорет. конф., 07 груд. 2012 р. – К. : МВС України ; НАВСУ, 2012. – С.103-105.

171. Сингаївська І. В. Посилення відповідальності за фальшування марок акцизного збору та голографічних захисних елементів: вплив законодавчих змін на правозастосовну діяльність [Електронний ресурс] / І. В. Сингаївська. — Режим доступу : [//http://www.irbis-nbuv.gov.ua/](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/).

172. Бердиченко І. О. Про перспективи змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за фальшування марок акцизного збору / І. О. Бердиченко // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка) : міжвуз. наук-теорет. конф., 24 верес. 2010 р. – К. : МВС України ; НАВСУ, 2010. – С.103-105.

173. Бердиченко І. О. Марка акцизного збору як предмет злочину, передбаченого ст. 199 КК України / І. О. Бердиченко // Порівняльно-аналітичне право : електрон. фахове видання / Ужгород. нац. ун-тет. – 2013. – № 3-1. – С. 300-302.

174. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення адміністрування акцизного податку : проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http:// civic.kmu.gov.ua/](http://civic.kmu.gov.ua/).

175. Косенко С. Уряд зробить акцизні марки електронними / С. Косенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/>.

176. Joossens L. The transnational tobacco companies' strategy to promote Codentify, their inadequate tracking and tracing standard [Електронний ресурс] / L. Joossens. – Режим доступу : // <http://tobaccocontrol.bmj.com/>.

177. Непряхина Н. Код доступа [Электронный ресурс] / Н. Неряхина. – Режим доступу : // <http://minprom.ua/digest/139347.html>.

178. Розробники реєстрів умисно відійшли від технічного завдання – розслідування триває [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <https://minjust.gov.ua/ua/news/44346>.

179. Козак Н. С. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку / Н. С. Козак // Зб. наук. праць Ірпін. фінан.-юрид. акад. (Економіка, Право). – 2013. – Вип. 2. – С. 154-159.

180. Бутузов В. М. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина. Розділ XVI. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку / В. М. Бутузов, С. А. Кузьмін, В. П. Шеломенцев. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2010. – 152 с.

181. Карчевський М. В. Злочини у сфері використання комп'ютерної техніки : навч. посіб. / М. В. Карчевський. – К. : Атіка, 2010. – 168 с.

182. Азаров Д. С. Злочини у сфері комп'ютерної інформації (кримінально-правове дослідження) : монографія / Д. С. Азаров. – К. : Атіка, 2007. – 304 с.

183. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина. Розділ XVI. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Грицук та ін. ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 7-ме вид., перероб. та допов. – К. : Юрид. думка, 2010. – 1288 с.

184. Прохніцький О. В. Інформація з обмеженим доступом як предмет злочину в кримінальному праві України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 “Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право” / О. В. Прохніцький. – К., 2011. – 236 с.

185. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 28.12.2014 №71-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http://zakon2.rada.gov.ua/laws/](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/).

186. Лист Державної фіскальної служби України від 19 черв. 2015 р. № 22173/7/99-99-21-02-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http://www.golovbukh.ua/regulations/](http://www.golovbukh.ua/regulations/).

187. Макаренко Г. Україна у боротьбі з піратством : поступ і бар'єри [Електронний ресурс] / Г. Макаренко // Рубрика : Кримінальне право. Теорія злочину та відповідальності. – Режим доступу : [//http://www.yurincom.com/ua/](http://www.yurincom.com/ua/).

188. Товстиженко А. Україну намерены признать самой пиратской страной в мире [Электронный ресурс] / А. Товстиженко // ZN,UA. – Режим доступа : [//http://zn.ua/TECHNOLOGIES/](http://zn.ua/TECHNOLOGIES/).

189. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних : Закон України № 1587-III від 23 берез. 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http://zakon2.rada.gov.ua/laws/](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/).

190. Яблонський Б. Р. Незаконні дії щодо контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів і фонограм: питання кримінальної відповідальності / Б. Р. Яблонський // Економічні злочини: попередження і боротьба з ними : міжвідом. наук. зб. / за ред. А. І. Комарової, М. О. Потебенька, В. П. Пустовойтенка та ін. – К., 2001. – Т. 25. – С.746.

191. Постанова КМУ від 13 жовт. 2000 р. № 1555 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1555-2000](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1555-2000).

192. Про організацію контролю за дотриманням суб'єктами підприємницької діяльності вимог нормативно-правових документів, які

регламентують оптову та роздрібну торгівлю аудіовізуальними творами і примірниками фонограм : наказ Міністерства економіки, ДПА, МВС, Держстандарту України № 134/426/375/434 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [// http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0680-00](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0680-00).

193. Кримінальна справа № № 522/4954/13-к // Архів Приморського районного суду м. Одеса.

194. Столична міліція викрила підпільний склад контрафактних дисків [Електронний ресурс] // Адвокат Консалтинг : газета онлайн. – Режим доступу : [//http://advocat-cons.info/index](http://advocat-cons.info/index).

195. Симонян Ю. Ю. Аудіовізуальні твори, як об'єкти піратської діяльності [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Симонян // Часопис цивілістики. – 2013. – № 14. – С. 137-140. – Режим доступу : [//http://www.irbis-nbuv.gov.ua/](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/).

196. Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» : проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http:// civic.kmu.gov.ua/consult](http://civic.kmu.gov.ua/consult).

197. Про визнання таким, що втратив чинність, Закону України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» : проект Закону України від 01 квіт. 2009 р. № 4296 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http:// w1.c1.rada.gov.ua](http://w1.c1.rada.gov.ua).

198. Бердиченко І. О. Голографічні захисні елементи як предмет окремих злочинів у сфері господарської діяльності / І. О. Бердиченко // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) : міжвуз. наук-теорет. конф., 6 груд. 2013. – К. : МВС України ; НАВСУ, 2013. – С.101-104.

199. Поняття про голографію [Електронний ресурс] // Електронна бібліотека Державного університету телекомунікацій. – Режим доступу : [//http://www.dut.edu.ua/](http://www.dut.edu.ua/).

200. Шустова Ю. Ю. Голографічні захисні елементи як один із видів захисту документів [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Шустова. – Режим доступу : <http://www.hniise.gov.ua/>.

201. Берзін П. С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складу злочину, передбаченого ст. 229 КК України : монографія / П. С. Берзін. – К. : Атіка, 2005. – 316 с.

202. Про затвердження Положення про порядок голографічного захисту документів і товарів : постанова КМУ від 24 лют. 2001 р. № 171 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/171-2001-п>.

203. Наказ Держпідприємництва та Департаменту спеціальних телекомунікаційних систем та захисту інформації СБУ від 28 груд. 2000 р. № 85/65 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.ligazakon.ua/document>.

204. Про захист документів і товарів голографічними захисними елементами : Указ Президента України від 15.11.2000 № 1239/2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>.

205. Про затвердження переліків документів і груп товарів, які підлягають захисту голографічними елементами : постанова КМУ від 05 лип. 2002 р. № 932 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>.

206. Крижанівська Т. В. Предмет незаконного виготовлення, підробки, використання або збуту незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору, контрольних марок чи голографічних захисних елементів (ст. 216 КК України) [Електронний ресурс] / Т. В. Крижанівська // Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2007. – Вип. 74-76. – С 134-138. – Режим доступу : <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>.

207. Кримінальна справа № 522/4954/13-к // Архів Приморського районного суду м. Одеси.

208. Кримінальна справа № 1-7/2010 // Архів Городенківського районного суду Івано Франківської області.

209. Кримінальна справа № 2602/5013/12// Архів Дарницького районного суду м. Києва.

210. Кримінальна справа № 1-8/11 // Архів Глибоцького районного суду Чернівецької області.

211. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України з питань захисту документів і товарів голографічними захисними елементами та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова КМУ від 09.02.2011 № 86. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>.

212. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких указів Президента України : Указ Президента України від 03.03.2011 № 264/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>.

213. Про порядок застосування голографічного захисного елемента на спеціальних бланках документів інформаційної системи Міністерства юстиції України : наказ Міністерства юстиції України від 04 берез. 2011 р. № 679/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>.

214. Питання голографічного захисту документів і товарів : постанова КМУ від 03 лип. 2006 р. № 895 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>.

215. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з впровадження, ввезення, вивезення голографічних захисних елементів та Порядку контролю за додержанням Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з впровадження, ввезення, вивезення голографічних захисних елементів : наказ СБУ від 12.10.2010 № 524 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>.

216. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>.

217. Державна регуляторна служба України. Інформація про стан виконання дерегуляції господарської діяльності в Україні за I квартал 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http:// www.dkrp.gov.ua/](http://www.dkrp.gov.ua/).

218. Тихонова В. І. Дослідження документів, виготовлених за новітніми технологіями / В. І. Тихонова, Т. О. Захарова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http://irbis-nbuv.gov.ua/](http://irbis-nbuv.gov.ua/).

219. Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України : постанова КМУ від 25.03.2015 № 302 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [//http://www.kmu.gov.ua/](http://www.kmu.gov.ua/).

220. Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон, його тимчасового затримання та вилучення : постанова КМУ від 07 травня 2014 р. № 152 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [/http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/).

221. Про внесення змін до переліку документів, які підлягають захисту голографічними захисними елементами, та їх державних замовників : постанова КМУ від 27.01.2010 № 85 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [// http://zakon4.rada.gov.ua/laws/](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/).

222. Брайнин Я. М. Некоторые вопросы учения о составе преступления в советском уголовном праве / Я. М. Брайнин // Юрид. сб. Киев. гос. ун-та. – № 4. – 1950. – С. 58-59.

223. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України: Частина Загальна : Курс лекцій / М. Й. Коржанський. – К. : Атіка, 2011. – 432 с.

224. Про запровадження марок акцизного збору нового зразка для маркування алкогольної продукції : постанова КМУ від 15.04.2005 № 297 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [// http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/297-2005](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/297-2005).

225. Про запровадження марок акцизного збору нового зразка з голографічними захисними елементами для маркування алкогольних напоїв та

тютюнових виробів : постанова КМУ від 23.04.2003 № 567 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/567-2003>.

226. Деякі питання маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів : постанова КМУ від 13.03.2013 № 188 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/188-2013>.

227. Деякі питання запровадження марок акцизного податку нового зразка для алкогольних напоїв і тютюнових виробів : постанова КМУ від 14.05.2015 № 296 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/296-2015>.

228. Скворцова О. В. Кримінально-правова характеристика незаконної порубки лісу за кримінальним законодавством України (на підставі матеріалів практики автомномній республіці Крим) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / О. В. Скворцова. – Одеса : Одес. нац. юрид. акад., 2007. – 18 с.

229. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : монографія / Л. П. Брич. – Львів : Львів. держ. ун-т внутрішніх справ, 2013. – 712 с.

230. Мельник М. І. Законодавчі аспекти відмежування злочинного діяння від незлочинного / М. І. Мельник // Проблема пенітенціарної теорії та практики : щоріч. бюл. Київ. ін.-ту внутрішніх справ. – 2004. – № 9. – С. 83-89.

231. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

232. Бердиченко І. О. Марки акцизного збору чи марка акцизного податку як предмет злочину, передбаченого ст. 199 КК України / І. О. Бердиченко // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) : V міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 21 листоп. 2014 р.) / ред. кол. : В. В. Черней, М. В. Костицький, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. – К. : НАВС, 2014. – С. 8-9.

233. Панов М. М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / М. М. Панов. — К., 2006. — 20 с.

234. Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления/ Е. А. Фролов // Сб. учен. трудов Свердлов. юрид. ин-та. — 1969. — Вып. 10. — С. 224-225.

235. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 4-е вид, переробл. і допов. — Х. : Право, 2010. — 450 с.

236. Шкарупа В. К. Доказування та докази в адміністративно-примусовій діяльності органів внутрішніх справ (міліції) / В. К Шкарупа. — К., 1995. — 127 с.

237. Бахрах Д. Н. Производство по делам об административных правонарушениях : пособ. для слушателей народ. ун-тов. / Д. Н. Бахрах, Э. Н. Ренов. — М. : Знание, 1989. — 96 с.

238. Науково-практичний коментар до Кодексу України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] / Н. П. Бортник, К. І. Беляков та ін. ; за ред. С. В. Петков та С. М. Морозова. — К. : ЦУЛ, 2012. — 1246 с. — Режим доступу : // <http://pidruchniki.com/>.

239. Бердиченко І. О. Марка акцизного збору і контрольна марка як предмет злочину і адміністративного правопорушення / І. О. Бердиченко// Юридична наука. — 2015. — № 6. — С. 45–52.

240. Бердиченко І. О. Конфіскація товарів, промаркованих підробленими марками чи голографічними захисними елементами, як вид додаткового покарання за злочин, передбачений ст. 216 КК України / І. О. Бердиченко// Митна справа. — 2011. — № 3. — Ч. 2. — С. 126–130.

241. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків № 2897 від 19.05.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/>.

242. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації / В. О. Навроцький. — К.: Юринком Інтер, 2006. — 704 с.

243. Кваліфікація злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посіб. / В. В. Коваленко, О. М. Джужа, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. В. В. Коваленка ; за наук. ред. О. М. Джужи та А. В. Савченка. – К. : Атіка, 2011. – 648 с.

244. Дудоров О. О. Кримінальне право : навч. посіб. / О. О. Дудоров, М.І. Хавронюк ; за заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : 2014. – 944 с.

245. Медведенко О. П. Відмежування незаконних дій з платіжними інструментами (ст. 200 КК України) від інших злочинів / О. П. Медведенко // Україна 2005: поступальна хода до верховенства права : зб. матеріалів наук.-теорет. конф., присвяч. п'ятій річниці навч.-наук. ін.-ту управління НАВСУ. – К. : НАВСУ, 2005. – С. 85-88.

246. Берзін П. С. Особливості голографічного захисту банківських платіжних карток. Кримінально-правовий аналіз / П. С. Берзін // Законодавство України : наук.-практ. коментарі. – 2003. – № 6. – С. 23-40.

247. Андрушко П. П. Коментар до статті 216 Кримінального кодексу України / П. П. Андрушко // Законодавство України : наук.-практ. коментарі. – 2003. – № 11. – С. 13-23.

248. Бердиченко І. О. Відмежування незаконного виготовлення, підроблення, використання або збуту незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору чи контрольних марок (ст. 216 КК) від злочину, передбаченого ст. 229 КК України / І. О. Бердиченко // Правове і криміналістичне забезпечення розслідування окремих видів злочинів: сучасний стан, міжнародний досвід та перспектива розвитку : тези доп. міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 30 листоп. 2010 р.). – К. : НАВС, 2010. – С. 14–18.

249. Стеблинська О. С. Кримінальне право. Особлива частина / О. С. Стеблинська. – К. : Ін-т крим.-викон. служби, 2014. – 358 с.

250. Кримінальна справа № 320/1275/13-к // Архів Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області.

251. Кримінальна справа № 216/4299/14-к // Архів Центрально-Міського районний суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області.

ДОДАТКИ

Додаток А

Відомості

щодо вчинених злочинів, пов'язаних з незаконними діями з марками акцизного податку, контрольними марками і голографічними захисними елементами як предмета злочинів у сфері господарської діяльності (ст.ст. 199 та 216 КК України), за період з 2008 по 2012 роки,¹ за період з 2013 по 2014 року та у першому півріччі 2015 року^{2,3}

Інформація Міністерства внутрішніх справ України про облік злочинів, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України

Види злочинів, пов'язаних з незаконними діями з марками акцизного податку, контрольними марками і голографічними захисними елементами як предметом злочинів у сфері господарської діяльності	Кількість злочинів, зареєстрованих у звітному періоді (по роках)				
	2008	2009	2010	2011	2012 (станом на 20.11.2012)
Ст. 199 КК України	1499	1522	1014	718	460
Ст. 216 КК України	167	183	172	130	130

Інформація Генеральної прокуратури України про облік кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України

Види злочинів, пов'язаних з незаконними діями з марками акцизного податку, контрольними марками і голографічними захисними елементами як предметом злочинів у сфері господарської діяльності	Кількість кримінальних правопорушень, зареєстрованих у звітному періоді (по роках)		
	2013	2014	2015 (перше півріччя)
Ст. 199 КК України	2744	1612	658
Ст. 216 КК України	18	7	1

¹ Згідно зі щорічними Єдиними звітами про злочинність (форма № 1) Міністерства внутрішніх справ України, не бралися до уваги окремі дані кримінальної статистики (зокрема, щодо осіб, які вчинили зазначені злочини, та щодо результатів досудового розслідування кримінальних правопорушень).

² 20.11.2012 р. був створений Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР), в якому розпочалося ведення обліку кримінальних правопорушень, Положення про порядок ведення якого затверджено 17.08.2012 р. наказом ГПУ № 69. Розпорядником ЄРДР є Генеральна прокуратура України.

³ Однією із головних причин зниження реєстрації злочинів, передбачених ст. 216 КК України у 2012 р., є набрання чинності Законом України від 18.09.2012 р. № 5283-VI "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за фальшування марок акцизного збору", яким вказівку на "марки акцизного податку" як предмет злочину було вилучено з положень ст. 216 КК України та перенесено до положень ст. 199 КК України (отже, головним чином злочинний намір винних осіб спрямований саме на вчинення незаконних дій щодо марок акцизного податку).

Інформація Міністерства внутрішніх справ України про облік злочинів, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України, вчинених групою осіб

Види злочинів, пов'язаних з незаконними діями з марками акцизного податку, контрольними марками і голографічними захисними елементами як предметом злочинів у сфері господарської діяльності	Кількість злочинів, зареєстрованих у звітному періоді (по роках)				
	2008	2009	2010	2011	2012 (станом на 20.11.2012)
Ст. 199 КК України	183	163	89	108	75
Ст. 216 КК України	12	26	16	27	16

Інформація Генеральної прокуратури України про облік кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України, вчинених групою осіб

Види злочинів, пов'язаних з незаконними діями з марками акцизного податку, контрольними марками і голографічними захисними елементами як предметом злочинів у сфері господарської діяльності	Кількість кримінальних правопорушень, зареєстрованих у звітному періоді (по роках)		
	2013	2014	2015 (перше півріччя)
Ст. 199 КК України	25	33	4
Ст. 216 КК України	0	0	0

Інформація МВС України про облік злочинів, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України, вчинених у складі організованої групи чи злочинної організації

Види злочинів, пов'язаних з незаконними діями з марками акцизного податку, контрольними марками і голографічними захисними елементами як предметом злочинів у сфері господарської діяльності	Кількість злочинів, зареєстрованих у звітному періоді (по роках)				
	2008	2009	2010	2011	2012 (станом на 20.11.2012)
Ст. 199 КК України	51	8	X	X	X
Ст. 216 КК України	6	20	X	X	X

Примітка: X – відомостей по зазначених роках у статистичних звітах не передбачено.

Інформація Генеральної прокуратури України про облік кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України, вчинених у складі організованої групи чи злочинної організації

Види злочинів, пов'язаних з незаконними діями з марками акцизного податку, контрольними марками і голографічними захисними елементами як предметом злочинів у сфері господарської діяльності	Кількість кримінальних правопорушень, зареєстрованих у звітному періоді (по роках)		
	2013	2014	2015 (перше півріччя)
Ст. 199 КК України	0	6	3
Ст. 216 КК України	0	0	0

Додаток Б

Відомості

щодо фактів незаконного виготовлення чи підроблення марок акцизного податку, контрольних марок як предмета злочинів у сфері господарської діяльності та про результати перевірок за цими фактами, проведеними органами Держаної фіскальної служби (ДПА, ДПС, Міндоходів України) за період з 2008 року по перше півріччя 2015 року¹

Інформація

щодо результатів діяльності ДПА, ДПС, Міндоходів України з виявлення злочинів, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України, та вилучення з незаконного обігу марок акцизного податку (збору)

	2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Зареєстровано проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (млн шт.)	Зареєстровано проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (млн шт.)	Зареєстровано проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (млн шт.)	Зареєстровано проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (млн шт.)	Зареєстровано проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (млн шт.)	Зареєстровано проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (млн шт.)	Зареєстровано проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (млн шт.)	Зареєстровано проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (млн шт.)
Марки акцизного податку	209	18,2 млн	105	50,7 млн	88	16 млн	48	3,2 млн	30	6,5 млн.	X	18,2 млн	X	19,5 млн	X	X

Примітка: X – відповідно до статистичної звітності ДПА, ДПС, Міндоходів України щодо вилучення з незаконного обігу марок акцизного податку (збору) у 2013–2014 роках та у I півріччі 2015 року зазначені провадження не розпочинались.

**Інформація
щодо результатів діяльності ДПА, ДПС, Міндоходів України
з виявлення злочинів, передбачених ст. ст. 199 та 216 КК України,
та вилучення з незаконного обігу контрольних марок**

	2008		2009		2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	Зареєстровано кримінальних проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (сума)	Зареєстровано кримінальних проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (сума)	Зареєстровано кримінальних проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (сума)	Зареєстровано кримінальних проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (сума)	Зареєстровано кримінальних проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (сума)	Зареєстровано кримінальних проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (сума)	Зареєстровано кримінальних проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (сума)	Зареєстровано кримінальних проваджень (справ)	Вилучено з незаконного обігу предмети злочину (сума)
Контрольні марки	-	-	-	-	-	-	-	2, 5 млн грн	-	105, 3 тис. грн	-	2, 3 млн грн	X	X	X	X

Примітка:

X – відповідно до статистичної звітності ДПА, ДПС, Міндоходів України щодо вилучення з незаконного обігу контрольних марок у 2013–2014 роках та у I півріччі 2015 року зазначені провадження не розпочинались (“ - ” означає, що не вдалося отримати конкретні дані від ДПА, ДПС, Міндоходів України).

Додаток В

Відомості

щодо засуджених за вчинення злочинів, пов'язаних з незаконними діями з марками акцизного податку, контрольними марками і ГЗЕ як предметом злочинів у сфері господарської діяльності (ст.ст. 199 та 216 КК України), за період з 2008 по 2014 роки та перше півріччя 2015 року¹

Інформація Державної судової адміністрації України щодо загальної кількості засуджених за вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України

Кримінально-правова норма	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	1-ше півріччя 2015
Ст. 216 КК	57	61	255	34	24	6	0	0
Ст. 199 КК	387	381	68	194	136	129	105	0

Інформація Державної судової адміністрації України щодо загальної кількості засуджених за вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України у складі групи

Кримінально-правова норма	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ст. 216 КК	22	15	13	12	7	3	0	0
Ст. 199 КК	141	93	59	54	28	36	26	0

¹ Відомості наведені згідно зі щорічним звітом, затвердженим наказом Державної судової адміністрації України від 21.11.2012 р. № 153 за погодженням з Держстатом України (форма № 7).

**Інформація Державної судової адміністрації України
щодо загальної кількості засуджених за вчинення злочинів,
передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України у складі організованої групи¹**

Кримінально- правова норма	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	Ст. 216 КК	0	7	14	3	3	0	0
Ст. 199 КК	6	14	5	0	3	3	2	0

¹ Відомості згідно щорічного звіту, затвердженого наказом Державної судової адміністрації України від 21.11.2012 р. № 153 за погодженням з Держстатом України (Форма № 7), при цьому особи, які вчинили злочини, передбачені ст.ст. 199 та 216 КК України, за період 2008-2014 рр. у складі злочинної організації, не засуджувались.

Додаток Д

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

АНКЕТА

для працівників правоохоронних органів з метою з'ясування їхньої думки щодо кримінально-правової специфіки, ознак та інших важливих характеристик марок акцизного податку, контрольних марок і голографічних захисних елементів як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності

Шановний респонденте! Просимо Вас відповісти на запитання з приводу важливої науково-практичної проблематики – кримінально-правової характеристики марок акцизного податку, контрольних марок і голографічних захисних елементів (далі – ГЗЕ) як предметів суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, з'ясування їх ознак та інших ключових характеристик в Україні. Для цього Вам треба підкреслити або обвести колом тільки один пропонований варіант відповіді (якщо інше не передбачено) чи дати свою власну відповідь (у тих випадках, коли це пропонується). Отримана від Вас інформація буде оброблена, проаналізована та використана у наукових дослідженнях з кримінального права.

Будь ласка, не залишайте жодного запитання без відповіді!
Дякуємо за Вашу співпрацю!

1. Ваша посада:

2.

- а) слідчий (215 осіб, 66,9% з усіх респондентів)¹
- б) оперативний працівник (75 осіб, 23,4% з усіх респондентів)
- в) помічник судді (11 осіб, 3,4% з усіх респондентів)
- г) помічник адвоката (4 особи, 1,25% з усіх респондентів)
- д) юрисконсульт підприємства (16 осіб, 5,1% з усіх респондентів)

¹ Тут і надалі в дужках наводяться результати анкетування

3. Ваша освіта:

- а) повна вища (306 осіб, 95,3% з усіх респондентів)
- б) базова вища (15 осіб, 4,7% з усіх респондентів)
- в) незакінчена вища
- г) середня спеціальна
- д) повна загальна середня

4. Ваш вік:

5.

- а) до 25 років (15 осіб, 4,7% з усіх респондентів)
- б) 26–30 років (198 осіб, 61,7% з усіх респондентів)
- в) 31–35 років (73 особи, 22,7% з усіх респондентів)
- г) 36–40 років (28 осіб, 8,7% з усіх респондентів)
- д) понад 40 років (7 осіб, 2,2% з усіх респондентів)

4. Загальний стаж роботи на посадах, пов'язаних з правознавством:

- а) до 1 року (17 осіб, 5,3% з усіх респондентів)
- б) від 1 до 3 років (29 осіб, 9,0% з усіх респондентів)
- в) від 3 до 5 років (173 осіб, 53,9% з усіх респондентів)
- г) від 5 до 10 років (98 осіб, 30,5% з усіх респондентів)
- д) понад 10 років (4 особи, 1,3% з усіх респондентів)

6. Чи маєте Ви практичний досвід щодо притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за злочини, предметом яких є марки акцизного податку, контрольні марки і ГЗЕ (ст.ст. 199 та 216 КК України)?

7.

- а) так (140 осіб, 43,6% з усіх респондентів)
- б) ні (181 особа, 56,0% з усіх респондентів)

6. Чи вважаєте Ви вжиті державою заходи щодо забезпечення кримінально-правової охорони марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ від злочинних посягань достатньо ефективними?

- а) так (50 осіб, 15,6% з усіх респондентів)
- б) ні (271 особа, 84,4% з усіх респондентів)

7. Чи виникають у Вас на практиці труднощі з приводу розуміння і тлумачення деяких термінів, що вживаються у ст.ст. 199 та 216 КК України?

- а) так (216 осіб, 67,3% з усіх респондентів)
- б) ні (105 осіб, 32,7% з усіх респондентів)

8. Чи відрізняється, на Вашу думку, термін “переміщення” від термінів “перевезення”, “пересилання”, “ввезення” в Україну?

9.

- а) так (57 осіб, 17,7% з усіх респондентів)
- б) ні (264 особи, 82,3% з усіх респондентів)

10. Чи підтримуєте Ви необхідність виключення з диспозиції абз. 1 ч. 1 ст. 199 посилення на мету “використання при продажу товарів”?

11.

- а) так (247 осіб, 76,9% з усіх респондентів)
- б) ні (74 особи, 23,0% з усіх респондентів)

10. Чи обізнані Ви з даними кримінальної статистики щодо злочинів, відповідальність за які передбачена ст.ст. 199 та 216 КК України?

- а) так (41 осіб, 12, 8% з усіх респондентів)
- б) ні (280 особа, 87,2% з усіх респондентів)

12. Чи вважаєте Ви, що вивчення зарубіжного досвіду було б корисним у теоретичному та практичному аспектах щодо удосконалення чинного кримінального законодавства, яке передбачає відповідальність за протиправні дії з марками акцизного податку, контрольними марками і ГЗЕ?

13.

- а) так (281 особа, 87,5% з усіх респондентів)
- б) ні (40 осіб, 12, 5% з усіх респондентів)

12. Розробниками Закону України від 18.09.2012 № 5283-VI «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за фальшування марок акцизного збору» стосовно включення до складу злочину, передбаченого ст. 199 КК України, марок акцизного податку як предмета злочину аргументом цих змін було наведено тезу про те, що “відповідальність, передбачена статтею 216 Кримінального кодексу України, неадекватна масштабам завдання шкоди економічним інтересам України”. На якій підставі, у зв’язку з цим, повинна відбуватися побудова норми КК України:

- а) за принципом величини шкоди, яка заподіюється підробленням відповідного предмета злочину (50 осіб, 15,6% з усіх респондентів)
- б) виходячи із основного безпосереднього об’єкта злочину (271 особа, 84,4% з усіх респондентів)

13. Відповідно до положень кримінально-правової науки основним об'єктом злочину, передбаченого ст. 199 КК України, є функціонування грошової системи України, а основним об'єктом злочину, передбаченого статтею 216 КК України – фінансова система держави в частині встановленого порядку сплати обов'язкових зборів (податків). Таким чином, підроблення та подальше використання підроблених грошових знаків спрямовано на підрив грошової системи держави, а виготовлення підроблених марок акцизного податку призводить до несплати відповідного податку. Чи вважаєте Ви, з огляду на зазначене, доцільним унесення змін до ст.ст. 199 та 216 КК України щодо предметів злочинів (наразі предметами злочину, передбаченого ст. 199 КК України. є гроші, державні цінні папери, білети державної лотереї, марки акцизного податку, голографічні захисні елементи, а ст. 216 КК України – контрольні марки, голографічні захисні елементи):

- а) так (267 осіб, 83,2% з усіх респондентів)
- б) ні (54 особи, 16,8% з усіх респондентів)

14. Чи підтримуєте Ви думку про те, що ГЗЕ є частиною документа, який захищають від підроблення, а тому їх підроблення визначається одночасним підробленням усього документа?

15.

- а) так (242 осіб, 75,4% з усіх респондентів)
- б) ні (79 осіб, 24,6% з усіх респондентів)

16. Чи підтримуєте Ви необхідність розширення об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 216 КК України, альтернативною дією – “придбання” контрольної марки як предмета цього злочину?

17.

- а) так (270 осіб, 84,3% з усіх респондентів)
- б) ні (50 осіб, 15,6% з усіх респондентів)

16. Чи підтримуєте Ви необхідність розширення об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 216 КК України, альтернативною дією – “незаконне зберігання” контрольної марки як предмета цього злочину?

- а) так (261 особа, 81,5% з усіх респондентів)
- б) ні (59 осіб, 18,4% з усіх респондентів)

18. Чи підтримуєте Ви запроповану нами нову редакцію абз. 1 ч. 1 статті 216 КК України, а саме: “Незаконне виготовлення, зберігання, придбання, переміщення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного податку, контрольних марок для маркування

упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних – ”:

19.

а) так (291 особа, 90,6% з усіх респондентів)

б) ні (30 осіб, 9,4% з усіх респондентів)

18. Який із пропонованих варіантів змін до диспозиції ч. 2 ст. 216 КК України Ви підтримуєте:

а) ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб (65 осіб, 20,2% з усіх респондентів)

б) ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, чи у великому розмірі (256 осіб, 79,8% з усіх респондентів)

19. Який із пропонованих варіантів змін до диспозиції ч. 3 ст. 216 КК України Ви підтримуєте:

а) дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою чи в особливо великому розмірі (232 особи, 72,3% з усіх респондентів)

б) дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, або службовою особою з використанням свого службового становища, чи шляхом відкриття підпільних цехів або з використанням обладнання, що забезпечує масове виробництво таких предметів (56 осіб, 17,4% з усіх респондентів)

в) дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, або службовою особою з використанням свого службового становища (33 особи, 10,3% з усіх респондентів)

20. За якими критеріями, на Вашу думку, необхідно визначати кількісний розмір підроблення марок акцизного збору і контрольних марок, у відповідній статті КК:

а) дії, вважаються вчиненими у великому розмірі, якщо загальна номінальна вартість підроблення у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; в особливо великому розмірі – якщо загальна номінальна вартість підроблення у чотириста і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян *(ця редакція запропонована з урахуванням того, що ряд вчених вважає, що вартість підроблення дорівнює нулю і тому необхідно виходити із номінальної вартості підроблених предметів)* (234 особи, 72,9% з усіх респондентів)

б) дії вважаються вчиненими у великому розмірі, якщо сума підроблення у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, в особливо великому розмірі – якщо сума підроблення у чотириста і

більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (*чинна редакція примітки до ст. 199 КК України*) (39 осіб, 12,2% з усіх респондентів)

в) виключити із статті КК визначення великого та особливо великого розміру, таким чином перетворивши ці розміри в оціночні ознаки. При такому варіанті правозастосувальник у кожному конкретному випадку повинен ураховувати кількість підроблень, спосіб виготовлення, обсяг злочинної діяльності тощо (*позиція підтримується рядом вітчизняних вчених*) (28 осіб, 8,7% з усіх респондентів)

г) ураховувати кількісний показник підроблень, так, 500 підроблених марок – великий розмір, 1000 підроблених марок – особливо великий розмір (*на прикладі ряду країн ближнього зарубіжжя*) (20 осіб, 6,2% з усіх респондентів)

21. Чи вважаєте Ви більш оптимальним, на відміну від існуючого в законодавстві, таке визначення марки акцизного податку як предмета злочину у сфері господарської діяльності: “марка акцизного податку – це документ суворої звітності, який видається уповноваженим державним органом з метою регулювання економічних відносин, що виникають з приводу реалізації на території України окремих видів підакцизних товарів – алкогольних напоїв і тютюнових виробів, та з приводу якого і шляхом безпосереднього впливу на який вчиняється суспільно небезпечне та винне діяння, передбачене КК України”?

а) так (215 осіб, 66,9% з усіх респондентів)

б) ні (65 осіб, 20,3% з усіх респондентів)

в) важко відповісти (41 особа, 12,8% з усіх респондентів)

22. Чи вважаєте Ви більш оптимальним, на відміну від існуючого в законодавстві, таке визначення контрольних марок як предмета злочину у сфері господарської діяльності: “контрольна марка – це документ суворої звітності, який видається уповноваженим державним органом з метою регулювання економічних відносин, що виникають з приводу реалізації на території України примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, та з приводу якого і шляхом безпосереднього впливу на який вчиняється суспільно небезпечне винне діяння, передбачене КК України”?

а) так (218 осіб, 68,1% з усіх респондентів)

б) ні (68 осіб, 21,3% з усіх респондентів)

в) важко відповісти (34 особи, 10,6% з усіх респондентів)

Дякуємо за відповіді!

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА

за результатами проведення анкетування працівників правоохоронних органів з метою з'ясування їхньої думки щодо кримінально-правової специфіки та основних характеристик марок акцизного податку, контрольних марок і ГЗЕ як предмета суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності

Анкетування проводилося з листопада 2009 р. по квітень 2015 р. у відповідних практичних підрозділах у м. Києві та 14 (чотирнадцяти) областях України (Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька). Усього опитано 321 практичний працівник – слідчі і працівники підрозділів оперативних служб, а також працівники суду та інших спеціальностей, пов'язаних з правозастосовною діяльністю, на базі курсів підвищення кваліфікації при Національній академії внутрішніх справ і безпосередньо у відповідних територіальних підрозділах.

Мета анкетування: по-перше, з'ясувати думку респондентів щодо кримінально-правової специфіки марок, контрольних марок і ГЗЕ як предметів суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності, визначення їх ознак та інших важливих характеристик; по-друге, підтвердити або спростувати відповідні результати нашого дисертаційного дослідження, а також використати отримані дані для формулювання висновків і розроблення пропозицій (рекомендацій) щодо удосконалення положень наукової доктрини та національного кримінального законодавства.

Категорія респондентів: 321 працівник правоохоронних органів м. Києва та 14 областей України, які:

а) перебували на службі у практичних підрозділах (зокрема, слідчі, оперативні уповноважені підрозділів по боротьбі з економічними злочинами, працівники суду та правозастосовчої діяльності);

б) висловили бажання взяти участь в анкетуванні зважаючи на зацікавленість цією проблемою чи на безпосередню причетність до застосування кримінального законодавства у сфері відповідальності за злочини, предметами яких є марки, контрольні марки і ГЗЕ (ст.ст. 199 та 216 КК України).

Підстави для анкетування – наявність у респондентів:

- а) вищої юридичної освіти;
- б) досвіду практичної роботи на відповідних посадах від 1 до 20 років;
- в) сформованої думки та власного уявлення щодо питань застосування кримінального законодавства у сфері відповідальності за злочини, предметами яких є марки акцизного податку, контрольні марки і ГЗЕ (ст.ст. 199 та 216 КК України).

Форма анкетування: письмова, шляхом заповнення анкети / надання відповідей на запитання анкети респондентами.

Час для відповіді на одну анкету респондентом: приблизно 25–35 хв.

Структура анкети:

- 1) вступна частина – містить положення про мету та правила заповнення анкети, персональні дані для заповнення;
- 2) основна частина – містить 22 запитання з пропонованими варіантами відповідей, котрі різняться за характером та кількістю.

Зміст пропонованих запитань: базується на отриманих у дисертаційному дослідженні особистих результатах і науково обґрунтованих даних, що мають бути спростовані чи підтверджені респондентами, а також охоплює положення, які мають бути визначені чи уточнені.

Особливості пропонованих варіантів відповідей: застосовувався спрощений підхід, який полягав у тому, що респондент обирав тільки одну з двох-трьох (“так” або “ні”; “так”, “ні” або “важко відповісти”) чи з двох-п’яти вже сформульованих конкретних відповідей.

Аналіз відповідей респондентів:

Запитання в пропонованій анкеті були сформульовані таким чином, щоб отримати максимально точні, обґрунтовані та логічні відповіді респондентів, при цьому основна ідея анкетування полягала в об'єктивному з'ясуванні позиції практичних працівників як досвідчених фахівців у сфері юриспруденції щодо застосування кримінального законодавства.

Відповіді на запитання щодо посади респондентів показали на те, що опитані є професійно компетентними і мають досвід практичної роботи на посадах, пов'язаних з правозастосовною діяльністю, а саме 215 осіб або 66,9% з усіх респондентів мають досвід слідчої практики, 75 осіб (23,4%) є оперативними працівниками, 11 осіб (3,4%) мають досвід роботи помічником судді, а 4 особи (1,25%) – помічником адвоката та 16 осіб (5,1%) – юрисконсультантом підприємства.

Прикладний характер професійної діяльності базується на повній вищій юридичній освіті 306 осіб (або 95,3%) та досвіді практичної діяльності, пов'язаної з правознавством: від 3 до 5 років – 173 особи (або 53,9%) з усіх респондентів та від 5 до 10 років – 98 осіб (або 30,5%), що дає можливість стверджувати про високий рівень професійної компетентності респондентів стосовно питань нашого дослідження. Зазначене підтверджує те, що 140 осіб мали практичний досвід з притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за злочини, предметом яких є марки акцизного податку, контрольні марки і ГЗЕ (ст.ст. 199, 216 КК України).

Респондентами було підтримано необхідність удосконалення понятійного апарату, який використовується в чинних кримінально-правових нормах, що передбачають кримінальну відповідальність за протиправні дії з марками акцизного податку, контрольними марками і ГЗЕ (ст.ст. 199, 216 КК України), так вважають 216 опитаних. Слушно зазначити, що 264 особи не відрізняють термін “переміщення” від термінів “перевезення”, “пересилання”, “ввезення” в Україну, 280 осіб не мають інформації стосовно даних кримінальної статистики щодо злочинів за ст.ст.199, 216 КК України.

З метою поліпшення ситуації з удосконалення чинного кримінального законодавства, яке передбачає відповідальність за протиправні дії з марками акцизного податку, контрольними марками і ГЗЕ, 281 особа вважають актуальним вивчення зарубіжного досвіду та його застосування у теоретичному та практичному аспектах. 271 особа висловили думку, що потребує також удосконалення вітчизняне законодавство, а саме в ракурсі побудови правової норми КК України з урахуванням основного безпосереднього об'єкта злочину. Таким чином, 84,4% респондента вказали на недосконалість Закону України від 18.09.2012 № 5283-VI "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за фальшування марок акцизного збору" стосовно включення до складу злочину, передбаченого ст. 199 КК України, марок акцизного податку як предмета злочину.

З метою з'ясування оптимальності теоретичних висновків та практичних пропозицій дисертаційного дослідження перед респондентами було поставлено ряд запитань щодо конкретних змін до диспозицій кримінально-правових норм, передбачених ст.ст.199, 216 КК України. Зокрема, в межах цього питання 83,2 % з усіх респондентів відповіли про необхідність внесення змін до чинних статей 199 та 216 КК України щодо предметів злочинів (наразі предметами злочину, передбаченого ст. 199 КК, є гроші, державні цінні папери, білети державної лотереї, марки акцизного податку, голографічні захисні елементи, а ст. 216 – контрольні марки і голографічні захисні елементи).

З усіх респондентів 84,3% та 81,5% підтримали необхідність розширення об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 216 КК України, такими альтернативними діями щодо контрольної марки як предмета злочину, як придбання та незаконне зберігання, відповідно.

Водночас 90,6% з усіх респондентів підтримує запропоновану нами редакцію абзацу 1 частини 1 статті 216 КК України: "Виготовлення, зберігання, придбання, переміщення з метою використання при продажу товарів, збуту, а також збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок

акцизного податку, контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, - карається.....”.

Щодо конкретних заходів, які мають бути вжиті задля комплексного забезпечення кримінально-правової охорони предметів нашого дослідження 79,8% з усіх респондентів, вважають, що запропонована редакція абзацу 1 частини 2 статті 216 КК України є актуальною, а 72,3% – підтримують запропоновані зміни до абзацу 1 частині 3 статті 216 КК України щодо доповнення особливо кваліфікуючими ознаками – вчинення дій організованою групою чи в особливо великому розмірі.

У межах інших запитань були встановлені критерії визначення кваліфікуючої та особливо кваліфікуючої ознак, а саме: вчинення дій у великому та особливо великому розмірі, у разі підроблення марок акцизного податку та контрольних марок, у відповідній статті КК. Так, 72,9% з усіх респондентів зазначили, що дії вважаються вчиненими у великому розмірі, якщо загальна номінальна вартість підроблення у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; в особливо великому розмірі – якщо загальна номінальна вартість підроблення у чотириста і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

З усіх респондентів 66,9% підтримали запропонований нами варіант визначення марки акцизного податку як предмета злочину та 68,1% – визначення контрольної марки як предмета злочину.

Додаток Е

АНАЛІТИЧНА ДОВІДКА

за результатами вивчення кримінальних проваджень (справ) про злочини, предметами яких є марки акцизного податку, контрольні марки і ГЗЕ (ст.ст. 199 та 216 КК України)

Загалом було вивчено 178 кримінальних проваджень (справ) за ст.ст. 199 та 216 (у т.ч. за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 203-1 та 204) КК України, розслідуваних органами досудового слідства та розглянутих судами України у період з 2010 р. по 1 півріччя 2015 р. у м. Києві та 11 областях України¹.

Особливу увагу було зосереджено на тих даних, що мають кримінально-правове значення для характеристики предметів нашого дослідження.

Установлено, що кваліфікація злочинних дій була здійснена за ч. 1 ст.ст. 199 та 216 КК України – у 99 провадженнях (справах) (55,6% випадків), за ч. 2 цих статей – у 58 провадженнях (справах) (32,2%), за ч. 3 ст. 199 КК України – у 21 провадженні (справі) (12,2%). Якщо 58 проваджень (справ), за ч. 2 цих статей, взяти за 100%, то серед кваліфікуючих ознак мали місце: а) повторність (27,8%); б) попередня змова групи осіб (48,3%); в) великий розмір (23,9%). Якщо 21 провадження (справу), за ч. 3 ст. 199 КК України, взяти за 100%, то серед особливо кваліфікуючих ознак мали місце: а) організована група (53,7% випадків); б) особливо великі розміри (46,3%).

Загалом серед вивчених кримінальних проваджень (справ) діяльність організованих груп була наявна у 17 провадженнях (справах), тобто у 9,7% випадків.

У 31,7% випадків мало місце поєднання різних кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих обставин.

¹ Харківська, Одеська, Луганська, Сумська, Тернопільська, Донецька, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька, Запорізька, Дніпропетровська області.

У більшості кримінальних проваджень (справ) – 130 (73,3% випадків) – вчинення протиправних дій з марками акцизного податку та контрольними марками безпосередньо поєднувалося із вчиненням інших злочинів, тому кваліфікація дій винних осіб була здійснена за сукупністю норм: за відповідними частинами ст. 199 та ст. 216 КК України та, зокрема, ч. 1 ст. 204 (71 справа, 54,9%), ч. 2 ст. 204 (31 справа, 23,8%), ч. 3 ст. 204 (17, 13,4%), ч. 1 ст. 203-1 (11, 8,4%), ч. 2 ст. 203-1 (8, 6,2%), ч. 1 ст. 176 (10, 7,9%), ч. 2 ст. 176 (9, 6,7%), ч. 3 ст. 176 (5, 4,1%), ч. 3 ст. 301 (2, 1,5%), ч. 2 ст. 229 (7, 5,4%), ч. 3 ст. 229 (2 або 1,5%), ч. 1 ст. 209 (2 або 1,5%). В окремих випадках мала місце кваліфікація за сукупністю від трьох до п'яти статей.

У вивчених нами матеріалах кримінальних проваджень (справ) протиправні дії вчинялися переважно з підробленими марками акцизного податку – 150 проваджень (справ), 84,5%, тоді як з контрольними марками – 28 справ, 15,5%, при цьому, як правило, суспільно небезпечні діяння були вчинені у таких формах: незаконне придбання, використання та збут підроблених марок акцизного податку і контрольних марок.

У кримінальних провадженнях (справах) ГЗЕ, як окремий предмет злочинів не фігурували. Це зумовлено, на нашу думку, тим, що ГЗЕ є лише складником таких предметів злочину, як марки акцизного податку та контрольні марки.

У 20 провадженнях (справах), 11,3% випадків, суди відходили від нормативної термінології щодо опису об'єктивної сторони злочину, а саме під час складання окремих процесуальних документів і постановлення вироків вони неправильно застосували терміни, які вжиті у кримінально-правових нормах, передбачених ст.ст. 199 та 216 КК України. Наприклад, суди одночасно використовували терміни “марка акцизного збору” та “марка акцизного податку”, тоді як на час вчинення злочину у КК України існував лише єдиний термін – “марка акцизного збору”, а також використовували термін “акцизна марка”, який взагалі не вживається в законодавстві.

Окремо необхідно зазначити про те, що під час вивчення кримінальних проваджень (справ) виявлено недолік, який притаманний значній кількості з них – 67 проваджень (справ) або 37,6% випадків, а саме: органи досудового слідства та суди не вживали заходів для встановлення конкретних осіб, які були причетні до підроблення предметів злочину та відповідних доказів у провадженні (справі). У вироках судів стосовно незаконних дій обвинуваченого з предметами досліджуваних нами злочинів у багатьох випадках наявне таке формулювання: “придбав у невстановленої особи”. Відсутність дослідження наведених вище ознак злочину суттєво впливає на його кваліфікацію і подекуди унеможливорює визначення реальної картини щодо кількості, змісту та особливостей вчинених суспільно небезпечних діянь у складі групи осіб за попередньою змовою та організованою групою; свідчить про латентність злочинів, пов'язаних з протиправними діями з марками акцизного податку і контрольними марками.

З 178 (100%) вивчених кримінальних проваджень (справ) у 27 (15,2% випадків) з них встановлено недоліки слідчої та судової практики щодо їх розслідування та розгляду.

Так, були наявні факти невстановлення чи неналежного встановлення всіх обставин кримінального провадження (справи), що мали значення для правильного його (її) вирішення, зокрема, у відповідних процесуальних документах не зазначалися способи вчинення злочину, не з'ясовувалася точна дата вчинення злочину, не встановлювався потерпілий (у разі визначення ознак складу злочину, передбаченого ст. 176 КК України, та необхідності додаткової кваліфікації дій обвинуваченого), а також інші істотні обставини (10 (37,0 % випадків) з 27 проваджень (справ), у яких встановлено недоліки).

У вивчених кримінальних провадженнях (справах) встановлено поверховий опис тяжких наслідків, які настали через учинення злочинів, або взагалі судом не було враховано ці наслідки при винесенні обвинувального вироку (4 (14,8% випадків) з 27 проваджень (справ), у яких виявлені недоліки).

Установлено 3 випадки неправильної кваліфікації злочинних дій, незважаючи на визначення під час досудового слідства обставин, які свідчать про вчинення конкретного злочину:

- по-перше, неправильна кваліфікація судами дій обвинувачених у разі кваліфікації за ст. 204 КК України, тоді як встановлено ознаки злочину, передбаченого ст. 216 КК України (у попередній редакції), і це стало однією із причин скасування вироку суду першої інстанції апеляційним судом;

- по-друге, злочин було кваліфіковано за ст. 216 КК України, замість кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених ст.ст. 204, 216 КК України;

- по-третє, за ст. 216 КК України при наявності, з-поміж іншого, ознак злочинів, передбачених ст.ст. 203-1, 176 КК України.

За нашими даними, у 3 провадженнях (справах) з 27, у яких установлені недоліки (11,1% випадків), суди неправильно визначили конкретний спосіб вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 216 КК України (у попередній редакції) та ч. 1 ст. 199 КК України. Так, судом правильно надано тлумачення термінів “незаконно одержані”, “підроблені” та “незаконно виготовлені” щодо марок акцизного податку. Наприклад, в одному з вироків суд першої інстанції зазначив про те, що обвинувачений реалізував свій умисел, спрямований на “виготовлення” та “використання” при продажу товарів незаконно виготовлених “марок акцизного збору”, діючи на порушення ст. 226 Податкового кодексу України, на кольоровому багатофункціональному друкованому пристрої, за допомогою комп’ютерного обладнання “виготовив” партію підроблених “марок акцизного податку” для подальшого маркування ними незаконно виготовленої алкогольної продукції. Таким чином, винна особа вчинила протиправні дії з предметом злочину через підроблення, тоді як у вирокі суду цей спосіб неправильно визначений як “незаконне виготовлення”. На описану обставину не звернуто уваги при винесенні ухвали також і колегією суддів судової палати з розгляду кримінальних проваджень (справ) апеляційного суду.

Додаток Ж

Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України щодо окремих злочинів у сфері господарської діяльності (проект Закону України)¹

Верховна Рада України постановляє:

Внести до Кримінального кодексу України такі зміни:

1) викласти назву статті 199 у такій редакції:

“Виготовлення, зберігання, придбання, переміщення з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї”;

2) викласти абзац 1 частини 1 статті 199 у такій редакції:

“Виготовлення, зберігання, придбання, переміщення з метою збуту, а також збут підробленої національної валюти України у виді банкнот чи металевої монети, іноземної валюти, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї”;

3) викласти назву статті 216 у такій редакції:

“Незаконне виготовлення, зберігання, придбання, переміщення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного податку, контрольних марок”;

4) викласти абзац 1 частини 1 статті 216 у такій редакції:

“Незаконне виготовлення, зберігання, придбання, переміщення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного податку, контрольних марок для маркування упаковок примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних – ”;

5) викласти абзац 2 частини 1 статті 216 у такій редакції:

“Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, чи у великому розмірі – ”;

6) викласти абзац 3 частини 1 статті 216 у такій редакції:

¹ Цей проект Закону України автор розробив самостійно та направив до Інституту законодавства Верховної Ради України (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження від 08.07.2015 р. № 22/407-1-18)

“Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою чи в особливо великому розмірі, – ”;

7) викласти примітку до статті 216 у такій редакції:

“Примітка. Дії, передбачені цією статтею, вважаються вчиненими у великому розмірі, якщо загальна номінальна вартість підроблених предметів у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян; в особливо великому розмірі – якщо загальна номінальна вартість підроблених предметів у чотириста і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян”.

Додаток 3

Минуле і сучасне марок акцизного податку та контрольних марок (зразки)

Акцизна марка на продаж тютюну Російської імперії (1887 р.)

Проект акцизної марки УНР на продаж тютюну (1918 р.), автор – Г. Нарбут¹

**Акцизна марка на тютюнові вироби зразка 1996 року
(Указ Президента України від 18.09.1995 р.
“Про запровадження марок акцизного збору на алкогольні напої та
тютюнові вироби”)**

¹ https://ru.wikipedia.org/wiki/Акцизные_марки_Украины

**Постанова КМУ
від 14 травня 2015 р. № 296
“Деякі питання запровадження марок акцизного податку
нового зразка для алкогольних напоїв і тютюнових виробів”**

**Зразки
марок акцизного податку для алкогольних напоїв і тютюнових виробів
вітчизняного та імпортного виробництва**

Для алкогольних напоїв вітчизняного виробництва

*Для алкогольних напоїв, крім виноробної продукції
(лікеро-горілчана продукція)*

Для алкогольних напоїв, які є виноробною продукцією

Для алкогольних напоїв імпортного виробництва

*Для алкогольних напоїв, крім виноробної продукції
(лікеро-горілчана продукція)*

Для алкогольних напоїв, які є виноробною продукцією

Для тютюнових виробів вітчизняного виробництва з фільтром

Для тютюнових виробів вітчизняного виробництва без фільтра

Для тютюнових виробів імпортного виробництва з фільтром

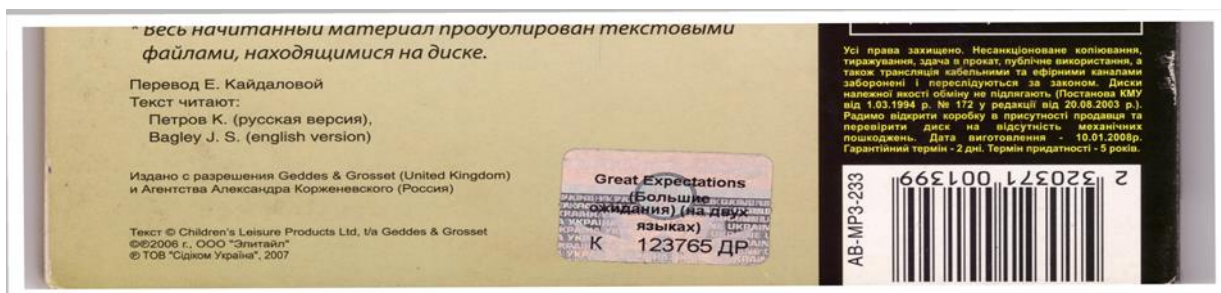
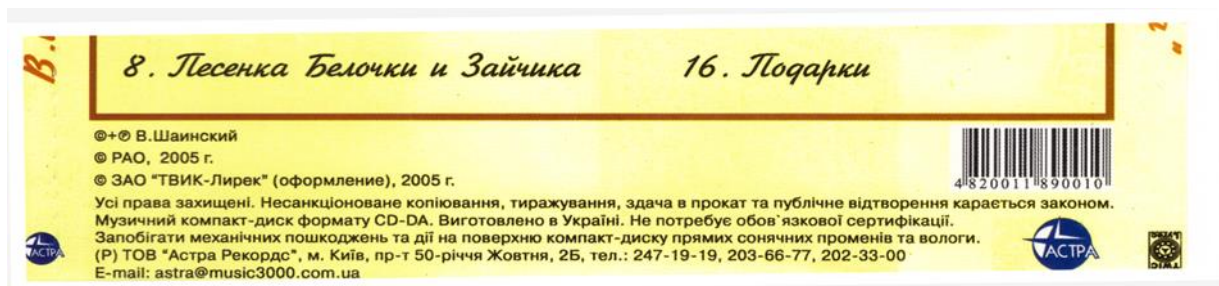

Для тютюнових виробів імпортного виробництва без фільтра

Закон України “Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних” від 23.03.2000 р.

Зразки контрольних марок для маркування примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп’ютерних програм, баз даних

Додаток И

Акти впровадження результатів дисертаційного дослідження

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА

04053, Київ, пров. Несторівський, 4, тел. 235 96 01, факс. 235 96 05, e-mail: zak_norm@rada.gov.ua

№ дод/407-1-18„08” 07 2015 р.**ДОВІДКА**
**впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Бердиченко Ірини Олегівни у законотворчу діяльність**

Інформуємо, що наукові положення дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Бердиченко Ірини Олегівни на тему „Марки акцизного податку, контрольні марки, голографічні захисні елементи як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності”, були подані у вигляді обґрунтованих пропозицій до Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року.

Вважаємо, що положення дисертаційного дослідження Бердиченко Ірини Олегівни на здобування наукового ступеня кандидата юридичних наук є актуальними, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, практичне значення та характеризуються науковою новизною і можуть бути враховані Інститутом законодавства Верховної Ради України у процес вдосконалення чинного законодавства України.

Директор,
 член-кореспондент
 НАН України

(Handwritten signature)
О.Л. Копиленко

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник начальника

Головного слідчого управління

МВС України

полковник міліції

І.В. Цюприк

2015 р.

А К Т

**впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління
МВС України матеріалів дисертаційного дослідження здобувача
кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ
Бердиченко Ірини Олегівни за темою: «Марки акцизного податку,
контрольні марки, голографічні захисні елементи як предмет суспільно
небезпечних діянь у сфері господарської діяльності»**

Комісія у складі: старшого слідчого в особливо важливих справах Головного слідчого управління Міністерства внутрішніх справ України, кандидата юридичних наук Мірковця Д.М., старшого слідчого в особливо важливих справах Головного слідчого управління Міністерства внутрішніх справ України, кандидата юридичних наук Шевчишена А.В., старшого слідчого в особливо важливих справах Головного слідчого управління Міністерства внутрішніх справ України Овдієнка В.М., склала цей акт про те, що матеріали дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Бердиченко Ірини Олегівни за темою: «Марки акцизного податку, контрольні марки, голографічні захисні елементи як предмет суспільно небезпечних діянь у

сфері господарської діяльності» можуть застосовуватися у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час проведення занять в системі службової підготовки.

**Старший слідчий в ОВС
ГСУ МВС України
кандидат юридичних наук**

Д.М. Мірковець

**Старший слідчий в ОВС
ГСУ МВС України
кандидат юридичних наук**

А.В. Шевчишен

**Старший слідчий в ОВС
ГСУ МВС України**

В.М. Овдієнко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший заступник начальника
ГУМВС України в Запорізькій
області – начальник СУ
полковник міліції

Ю.А. Монастирський

25 листопада 2013

АКТ

впровадження в практичну діяльність

Комісія у складі: заступника начальника слідчого управління ГУМВС України в Запорізькій області підполковника міліції Гребеннікова О.П., начальника відділу СУ ГУМВС України в Запорізькій області полковника міліції Клименка Р.Г., начальника відділу СУ ГУМВС України в Запорізькій області підполковника міліції Баранова С.О., склала цей акт з приводу того, що комісією вивчені окремі положення дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Бердиченко Ірини Олегівни за темою “Марки акцизного збору, контрольні марки, голографічні захисні елементи як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності” (спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право).

У результаті вивчення комісією зроблено висновок щодо доцільності використання окремих пропозицій, викладених у зазначеному дисертаційному дослідженні, в системі службової підготовки та практичній діяльності органів досудового розслідування МВС України.

**Заступник начальника СУ ГУМВС України
в Запорізькій області
підполковник міліції**

О.П. Гребенніков

**Начальник відділу СУ ГУМВС
України в Запорізькій області
полковник міліції**

Р.Г. Клименко

**Начальник відділу СУ ГУМВС України
в Запорізькій області
підполковник міліції**

С.О. Баранов

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший заступник начальника –
начальник СУ ГУМВС України в
Дніпропетровській області
полковник міліції

О. В. Гриза

30. листопада 2013

АКТ**впровадження в практичну діяльність**

Комісія у складі: заступника начальника слідчого управління ГУМВС України в Дніпропетровській області підполковника міліції Щербак Д. В., заступника начальника слідчого управління ГУМВС України в Дніпропетровській області полковника міліції Солдатенка Г. М., заступника начальника слідчого управління ГУМВС України в Дніпропетровській області підполковника міліції Куратченка М. В., склала цей акт з приводу того, що комісією вивчені окремі положення дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Бердиченко Ірини Олегівни за темою “Марки акцизного збору, контрольні марки, голографічні захисні елементи як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності” (спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право).

У результаті вивчення комісією зроблено висновок щодо доцільності використання окремих пропозицій, викладених у зазначеному дисертаційному дослідженні, в системі службової підготовки та практичній діяльності органів досудового розслідування МВС України.

**Заступник начальника СУ ГУМВС України
в Дніпропетровській області
підполковник міліції**

Д. В. Щербак

**Заступник начальника СУ ГУМВС України
в Дніпропетровській області
полковник міліції**

Г. М. Солдатенко

**Заступник начальника СУ ГУМВС України
в Дніпропетровській області
підполковник міліції**

М. В. Куратченко

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший заступник начальника ГУ
начальник СУ ГУМВС України
у Львівській області
полковник міліції

В.В.Кундик

05.12.2013

АКТ**впровадження в практичну діяльність**

Комісія у складі: заступника начальника СУ ГУМВС України у Львівській області підполковника міліції Аракчєєвої К.В., начальника відділу СУ ГУМВС області підполковника міліції Олинця Я.І., т.в.о. начальника відділу СУ ГУМВС області підполковника міліції Сиймовського Р.М., склала цей акт з приводу того, що комісією вивчені окремі положення дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Бердиченко Ірини Олегівни за темою “Марки акцизного збору, контрольні марки, голографічні захисні елементи як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності” (спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право).

У результаті вивчення комісією зроблено висновок щодо доцільності використання окремих пропозицій, викладених у зазначеному дисертаційному дослідженні, в системі службової підготовки та практичній діяльності органів досудового розслідування МВС України.

**Заступник начальника СУ ГУМВС України
у Львівській області
підполковник міліції**

К.В. Аракчєєва

**Начальник відділу СУ ГУМВС України
у Львівській області
підполковник міліції**

Я.І. Олинець

**Начальник відділу СУ ГУМВС України
у Львівській області
підполковник міліції**

Р.М. Сиймовський

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший заступник начальника УМВС
України в Чернівецькій області –
начальник слідчого управління
полковник міліції

В.В.Сухар**АКТ****впровадження в практичну діяльність**

Комісія у складі: заступника начальника слідчого управління підполковника міліції Чубея О.Д., заступника начальника слідчого управління підполковника міліції Гордаша С.С., заступника начальника слідчого управління підполковника міліції Голянського Д.В., склала цей акт з приводу того, що комісією вивчені окремі положення дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ Бердиченко Ірини Олегівни за темою “Марки акцизного збору, контрольні марки, голографічні захисні елементи як предмет суспільно небезпечних діянь у сфері господарської діяльності” (спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право).

У результаті вивчення комісією зроблено висновок щодо доцільності використання окремих пропозицій, викладених у зазначеному дисертаційному дослідженні, в системі службової підготовки та практичній діяльності органів досудового розслідування МВС України.

**Заступник начальника СУ УМВС України в
Чернівецькій області
підполковник міліції**

О.Д.Чубей

**Заступник начальника СУ УМВС України в
Чернівецькій області
підполковник міліції**

С.С.Гордаш

**Заступник начальника СУ УМВС України в
Чернівецькій області
підполковник міліції**

Д.В.Голянський

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Гусарєв

А К Т

про реалізацію в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ результатів дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального права НАВС Бердиченко Ірини Олегівни за темою «Марки акцизного податку, контрольні марки, голографічні захисні елементи як предмет суспільнонебезпечних діянь у сфері господарської діяльності»

Комісія у складі голови – начальника відділу організації науково-дослідної роботи, кандидата юридичних наук Бодюла Є.М., заступника начальника навчально-методичного центру Кобка Є.В., начальника кафедри кримінального права, доктора юридичних наук, професора Савченка А.В., начальника кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, кандидата юридичних наук, доцента Василевича В.В. склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального права Бердиченко Ірини Олегівни за темою «Марки акцизного податку, контрольні марки, голографічні захисні елементи як предмет суспільнонебезпечних діянь у сфері господарської діяльності» мають необхідний науковий, теоретичний і методологічний рівень та використовуються в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ із здобувачами ступеня вищої освіти бакалавр і магістр під час проведення лекційних, практичних занять та семінарів при викладанні навчальних дисциплін з курсів «Кримінальна відповідальність. Особлива частина», «Теорія кваліфікації злочинів», «Кваліфікація злочинів, підслідних ОВС», «Правозастосовча практика», «Кримінологія та

профілактика злочинів», «Профілактика злочинів», «Кримінологічна віктимологія».

Результати дисертаційного дослідження Бердиченко І.О. відображено в навчально-методичних матеріалах із зазначених вище дисциплін для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавр і магістр Національної академії внутрішніх справ, де в якості джерел рекомендовано наукові публікації цього здобувача.

Голова комісії:

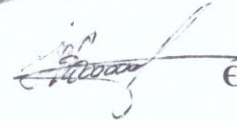
**Начальник відділу організації
науково-дослідної роботи,
кандидат юридичних наук**

Є.М. Бодюл

Члени комісії:

**Заступник начальника навчально-
методичного центру**

Є.В. Кобко

**Начальник кафедри
кримінального права,
доктор юридичних наук, професор**

А.В. Савченко

**Начальник кафедри
кримінології та
кримінально-виконавчого права,
кандидат юридичних наук, доцент**

В.В. Василевич